

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ERMENİ KATLIAMLARI RAPORU

● 1894 - 1895

I STANBUL'DA GÖREVLİ
ALTI BÜYÜKELÇİLİĞİN
ORTAK HAZIRLADIĞI
STATİSTİK

Hazırlayan:
P.F^X Charmetant

Çeviri:
Mehmet Baytimur

Tarihi Belge

Pêrî Yayınları

ERMENİ KATLIAMLARI RAPORU

i 1894 - 1895...
STANBUL'DA GÖREVLİ
ALTI BÜYÜKELÇİLİĞİN
ORTAK HAZIRLADIĞI
STATİSTİK

Hazırlayan:
P.F^x CHARMETANT

Fransızcadan Türkçeye Çeviren:
Mehmet Baytimur

Tarih

Pêrî Yayınları

ERMENİ KATLİAMLARI
RAPORU
1894-1895

Birinci Baskı:
İstanbul: Mayıs - 2012

Editör:
Ahmet Önal

Kapak Tasarım:
Grafikonline (Zeynep Özdemir)

Baskı:
Kayhan Matbaası
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C. Blok, No: 244
Topkapı/ İstanbul
Tel: 0 212 576 01 36
Kayhan Matbaası Sertifika No: 12156
Pêrî Yayınları Sertifika No: 11067

ISBN 978-605-4375-41-7

Alıntı ve tanıtımlar dışında, tamamı ya da bir kısmını,
yazarı ve Pêrî Yayınları'ndan izinsiz çoğaltılamaz.

Pêrî Yayınları
Söğütlüçeşme Cad.
Pavlonya Sok.
Nuhoğlu Apt.No: 84
Kadıköy / İSTANBUL
Tel&Fax: 0 216 347 26 44
GSM: 0533 488 01 12
e-mail: periyayinlari@yahoo.com.tr

ERMENİ KATLIAMLARI RAPORU

i 1894-1895
STANBUL'DA GÖREVLİ
ALTI BÜYÜKELÇİLİĞİN
ORTAK HAZIRLADIĞI
STATİSTİK

Hazırlayan:
P.F^x CHARMETANT

Fransızcadan Türkçeye Çeviren:
Mehmet Baytimur

Tarih

Pêrî Yayınları

İstanbul'da görevli altı büyükelçiliğin(İngiltere, Almanya, Avusturya-Macaristan, Çarlık Rusyası, İtalya ve Fransa)'in araştırmalarının sonuçlarını belirleyen ortak rapordur.

Protestan ve Gregoryen görgü tanıklarının, kiliselere karşı yapılan saygısızlıkları, kilise mensuplarının katledilmeleri, Hristiyanların din değiştirmeye zorlanması, kadınların ve bâkir kızların kaçırılması konularında anlattıkları üzerine hazırlanmıştır.

Doğu Külliyyatı Genel Müdürü

P.F^x CHARMETANT

Paris, Doğu Külliyyatı

Hazırlama ve Yayınlama tarihi:1896

İÇİNDEKİLER

- Önsöz.....	07
- Resmi bir doküman.....	09
- Bu doküman üzerine bir söz.....	15
- Onbir vilayette yapılan katliamlara dair resmi çizelge.....	17
- Katliamlar karşısında Avrupa'nın tutumu.....	71
- Bir istatistik - Birliğe çağrı.....	77
- Özet İstatistik: <i>Kutsal yerlere hakaretler, papazların katledilmeleri, din değiştirmeye zorlanmalar, ırza tecavüzler, kaçırmalar vb.</i>	77
- Katliam bölgelerinin haritası.....	80
- Ermenistan'da bugünkü durum.....	98
- Zeytun Sözleşmesi.....	109
- Ermenistan katliamlarının bir kaç gerçeği	111
- Rusya ve Fransa'nın katliamda oynadıkları roller.....	123
- Bir Ermeniden Mektup: <i>Sonuç- Avrupa ve Ermenistan'daki kardeşlerimize hitap</i>	125
- Son haberler Son Söz.....	128

ÖNSÖZ

1915 yılı Ermeni soykırımı, halen TC. devletinin en büyük siyasi çıkmazlarından biridir.

Ermeni, Süryani, Êzdi Kürtlerinin soykırımının 100. yıldönümü yaklaştıkça da uluslararası siyaset arenasında –bu tutumunu aynen devam ettirirse- çırpınıp duracaktır.

Osmanlı devleti yönetiminde, 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren, tek etnisiteye (Türk ırkçılığına) dayalı bir ulus devlet yaratma plânı dev-reye sokulmuştur. Bu planın gerçekleşmesi için “diğer” halkların yanı sıra ve özellikle Hristiyan bir halk olan Ermeniler, büyük engel idi. “Alan Temizliği”ne onlardan başlamak daha akılcıydı ve kolay olacaktı. Hristiyan Ermenilerin doğrudan hedef alınıp bertaraf edilmeleri akla yatkındı. Zira Hristiyan Ermenilerle iç içe yaşayan diğer Müslüman halkları, dini ayrılığı kullanarak düşmanlık yaratıp kışkırtarak, Ermeni ve bu arada diğer Gayrı- Müslüman halkların üzerine salmak zor olmayacaktı.

Ayrıca, işlerini kolaylaştıracak başka bir elverişli ortam da şuydu;

Ermeniler munis, barışçıl, daha uygar ve becerikli insanlar idi. Zanaatkardı, iyi çiftçi idiler, çalışkan ve üretkendirler, dolayısı ile daha varlıklı idiler. Ermeni mahallelerinde, evlerinde, kilise ve manastırlarında talan edilecek çok mal vardı. Mülkleri de çoktu. En güzel evler, en bakımlı ve sulu araziler, bağ ve bahçeler onlarındı. Bunların üstüne oturup zengin olmak dayanılamayacak çekicilikte bir fırsattı. İşinde gücünde ve nazik insanlar olan Ermenilerden ciddi bir silahlı direniş de beklenemezdi.

Geriye kalan ve ırkçı devlet yolunda, ikinci büyük engel olan Kürtler ise sonraya bırakılacaklardı. Kürtler şimdilik doğrudan hedef alınmayacak derecede güçlüydüler. Onlar için başka yöntemler denenecekti! Osmanlı’da oyun mu yoktu?!

Bilindiği üzere “soykırım” tarifi, II. Dünya Savaşı’nın bitiminde “Yahudi Soykırımı” vesilesi ile Polonyalı Yahudi Av. Rafel Lemkin tarafından tarif edilmiş ve dünyada yapılan karşıt kampanyalar ne-ticesinde BM’e kabul ettirilmiştir. Bu nedenle elinizdeki kitapta yapılanlar için “soykırım”

deyimi kullanılmamıştır, “katliam” denilmiştir.

Kamuoyunun çoğunluğu bugün Ermenilerin Yakındoğu’da yok edilşinin, ‘tek vuruşla’ 1915 yılında yapıldığını sanmaktadır. Oysa 1894 yılında planlı şekilde, onbir (11) vilayette yapılan katliamlar, önceden planlanmış, hazırlanmış, yağmalama tam bir disiplin içinde yapılmış, uygulanmış ve 100.000(yüzbin)den fazla Ermeni öldürülmüştür. Saldırı ve yağmalar belirlenmiş işaretlerle başlıyor ve birden kesiliyorlardı.

Daha sonra da 1909 yılında özellikle de Kilikya’nın Tarsus ve Adana yerleşimlerinde planlı ve uyumlu gerçekleştirilen saldırılarda 20.000 Ermeni’yi geçkin insan katledilmiş, yüzlercesi de yer ve yurtlarından sökülüp atılmışlardır.

1915 yıllarında da durum aynıdır. Hazırlanan imha, sürgün, yağma ve haraç planlanmasında rol alacak yetkililer ve kullanılacak kesimler, kişilere kadar önceden belirlenmiştir.

Elinizdeki bu resmi belgede bahsedilen özelliğe dair açık kanıtlar vardır. Buna rağmen daha kapsamlı ve daha gaddar olan “1915 Soykırımı’nın kendiliğinden ve tepki ile oluştuğunu, bu işin günahkarlarının “Kürtler ve Çerkezler olduklarını” halen bile iddia ederek, yalanlarında ısrar edenlerin dikkatlerine sunulur!

1894 yılı Ermeni katliamı, 1915 Soykırımının ilk etabıdır.

Eğer 1894 yılındaki Ermeni katliamlarında sorumlu olan valiler, kaymakamlar, komutanlar vs. cezalandırılısaydı, 1915 soykırımının yapılması da kolay olmayacaktı.

Devekuşu misali kafalarını kuma gömerek gerçeği inkar etmeyi bir devlet politikası haline getirenler, bu resmi belgeyi okurlarsa belki biraz da olsa gerçeği görürler umuduyla bu değerli belgeyi Türkçeye çevirerek yayınlamayı görev bildik.

Pêrî Yayınları ve şahsım adına okurlara yararlı bir hizmette bulunduğumuzdan eminim!

10 Nisan 2012

Çevrmen:

Mehmet Baytimur

ERMENİSTAN KATLIAMLARI

.....

Resmi bir doküman

Bu belgesel kitapçığı hazırlamakla dini bir görevimizi yerine getirdiğimize ve erdemli insanlar olarak bunu yapmaya mecbur olduğumuza inanmaktayız.

Yaptığımız iş aynı zamanda iki ay önce Ermenistan'da gerçekleştirilen islam fanatizminin kurbanları için bir yardım çağrısıdır. Bir insanlık ve yurtseverlik görevi saydığımız bu dokümanı yayınlamakla Ermenistanlı kardeşlerimize Avrupa'nın kayıtsız gözleri önünde yapılan bu korkunç işleri ve içinde bulundukları ciddi ve tehlikeli durum hakkında Avrupa kamuoyunu daha önceki raporlarımızdan daha etkili şekilde bilgilendireceğimizi, onları daha çok aydınlatcağımızı biliyoruz. Ayrıca yüzyıllardır Ortadoğu Hristiyanlarının anlı şanlı koruyucusu rolünü üstlenmiş olan Fransa'nın Ermeni katliamlarına seyirci kalarak bu dünyevi görevini utanılacak derecede göz ardı ettiğini ve suçlu nitelenmesini hak edecek tutumunu da gözler önüne sereceğimizden eminiz.

Katliam kurbanları için açtığımız yardım kampanyasını destekleyenler, yani yaptığımız ilk çağrıyı yayınlayanlar hemen hemen sadece Katolik gazetelerdi. Paris basını, bu tür olaylara karşı sessiz kalmanın daha önceki katliamlardan sonra çektiğimiz zararları bildiği halde yine sağırлаştı. Sessizliğini sürdürmeye devam etti. Hatta ve hatta olanların aksine, Ermenilerin Türkleri katlettiklerini sanan ve olayları bu şekilde nakleden bazı gazeteler biliyorum.

Ama bugün yayınlayacağımız metin kamuoyuna aktaracağımız özel haberler değil, aslına tam tamına uygun resmi bir dokümandır. Sizlere bu resmi listeyi aynen ve abartma yapmadan, yarım bırakmadan nakledeceğiz. Bu dokümandaki bilgiler, resmi oluşları nedeni ile kesin ve keskindirler, Ermenistan katliamları hakkında daha önce

verdiğimiz korkunç ayrıntıları da çok çok aşan rakam ve gerçekleri içermektedirler.

Ayrıca Paris basınının tamamının bu dokümanın içeriği hakkında bilgi edindikten sonra giriştiğimiz insani çalışmada bize yardımcı olacağına ve Paris, Regard Yolu, 20 Numaradaki büromuzda açtığımız Ermeni katliamları mağdurlarına yardım kampanyasına bütün Fransızların katılmasını okuyucularımıza salık vereceğine güveniyoruz.

Bugünkü tarihle bile yardımsever halkımızdan 180 bin frank toplanmış ve muhtaçlara gönderilmiştir. Zira yardım komitemiz giderek artan ölçülerde gönderilen para ve eşyayı bu acılı insanlara hemen ulaştırmakta, çok duyarlı davranmaktadır. Yardımın her tür-lüsü, nakdi veya ayni, komitemizce kabul edilmektedir. Bu 180 bin frank, basının önemli bir bölümünün duyarsız ve sessiz kalmasına rağmen birkaç hafta içinde toplanmıştır. Bu da bize gösteriyor ki, birçok gazetecinin dindaş kardeşlerimizin kanı ile lekelenmiş birkaç altın uğruna düştükleri sessizlik karşısında bile durumu öğrenen fransızlar yardım için koşturmakta gecikmemektedirler.

Bugün okuyucularımız önünde sergileyeceğimiz bu resmi dokü-man, altı devletin İstanbul büyükelçilikleri tarafından ortaklaşa hazırlanmış bir durum tespit resmidir ve bu ortak metin her büyükelçi tarafından bağlı olunan hükümete ayrı ayrı iletilmiştir. Böylece altı büyük devlet Küçük Asya'nın onbir ili veya vilayetinde 1895 yılının son üç ayında ortalığı kan gölüne çevirmiş olaylardan haberdar kılınmıştır.

Yayınladığımız bu resmi katliamlar tablosu, gerçek durumu olduğu gibi açıklamak konusunda hiç de yeterli değildir. Ama en azından doğru bilgileri içeren bir katledilenler listesi sunmaktadır.

Bu tablo; resmen elde edilen katliam kurbanları sayılarını gün be gün ve il il vermektedir. Sadece temel yerleşim birimlerine ait bilgilerden oluşan bu listedeki katledilmiş Hristiyan sayısı yaklaşık otuzbin(30,000)dir. Bu rakama vilayetlerdeki büyük elçilik konsoloslarının göz ve kulaklarının erişemediği, bugün yerle bir olmuş durumdaki binlerce Hristiyan köyünde boğazlanmış çok daha önemli sayıdaki insana ait rakam dahil değildir.

Peki, bu ciddi dokümanı Fransız hükümeti şimdiye kadar gizli tutmuş ve açıklamamaya devam mı etmektedir? Kısmen de olsa neden şimdiye kadar basına hiç bilgi sızdırılmadı?

Bunun nedeni açıktır. Fransa, dar çaplı ve menfaatçi, sadece kendi yararını gözeten, hemen yanı başında müslüman fanatizminin sonucunda katledilen Ermenileri kurtarmak yerine Türkiye'yi koruması altına almayı kendi yararına daha uygun gören Rusya'ya yaranmak istedi. Rusya bu insanlık ve akıl dışı katliamlara Avrupa'nın müdahalesini engellemiş ve Fransa'yı da kendinden memnun bir uydusuna dönüştürmüştür. Böylece kardeş bir halkın, Ermeni ırkının kökünün kazınması amacıyla yapılan vahşet soğukkanlılıkla seyredilmiştir. Rusya'ya yaranma uğruna bu gaflet, bu sessizlik Fransa'ya yakışıyor mu? Hele de Doğu Hristiyanlığı'nın korunması konusunda tarihi bir misyon yüklenmişken Rusya'nın hiç de onurlu olmayan Ortadoğu politikasına bağlılığını devam ettirmek uğruna Fransa, Hristiyan koruyuculuğu gibi vaktiyle çoğu yürekli ve sınırsız güçlü olduğu görevden kaçmıştır. Bugün ona uygar bir devlet olmanın gereklerini hatırlatmaya çalışıyoruz. Fransa, Ruslar yararına dünyadaki bu rolünü inkâr etmekte ve görevi sayılan müdahalelerde bulunmayarak kusur işlemektedir. Bir tür gizli anlaşma ile Ermenilere yapılanları resmeden bu dokümanı Rusya'ya yaranmak için yok saymak Fransız milleti için bir döneklık sayılmaz mı?

Oysa şimdiye kadar bizim Fransa'mız bu konuda her zaman şövalyece davranırdı. Örneğin III.Napolyon, 1860 yılında bu nedenle Lübnan'da müdahaleye girişmişti. Yani şimdilerde Ermeniler için aktif olmaktan Fransa'yı alıkoyan nedir, ezilenlere yardım eli uzatmakta kamuoyu tepkisinden mi korkuluyor? Katliamlara halen devam ediliyor. Bir düzine yerleşim yeri yerle bir edildi. Birileri bu halkı tamamen yok ediyor. Onbir büyük ilde taş üstünde taş bırakılmadı. Böylesi en önemli ve en acil bir durum varken daha ne bekleniyor? Fransız halkı Hristiyan katliamını önlemek için yapılacak olanlara tepki mi gösterecek yani? Yakıp yıkılan bu onbir ilin ve taş üstünde taş bırakılmayan Hristiyan köylerinin tuttuğu alan Fransa'dan daha büyüktür. Böylesine geniş bir toprak harabeye çevrildi ve kana bulandı. Fransa'nın müdahalesi için daha ne olması gerekiyor?

Bugün Ermenilere yapılanların benzeri Lübnan’da Hristiyanlara yapılmaya başlanınca 1860 yılında Maronitlerin ilk aklına gelen Fransa oldu. Oradan yardım istediler ve Fransa’dan koruma beklediler. Lübnanlı yaşlı bir Hristiyan, Dürzîler tarafından prangaya vurulunca, hemen ilk gün oğlu, meşhur yurtsever Joseph Karam’ı yanına çağırdı ve ona öleceğini bildiğini söyleyerek şöyle devam etti; “Yusuf, sende yemin etmeni istiyorum. Fransa Hristiyanları kardeşleri Lübnan Hristiyanlarının yardımına geldiklerinde hemen mezarıma koşacaksın. Mezarımın önünde diz çökerek, çok alçak bir sesle bu güzel haberi fısıldayacaksın. Toprağın altında olsam bile bu haberle ülkem adına sevinçten titreyeceğim. Sırf Hristiyanlar diye düşman bilinip müslüman palası altına yatırılan binlerce Ermeni’nin kalbinde o son anlarda bile onlara güç veren Fransa Hristiyanları Ermenistanlı kardeşlerinin imdadına mutlaka yetişeceklerdir.”

Ermeniler de Fransa’nın yardımını bekliyorlardı. Bekliyorlardı hep Fırat’ın yukarı kaynaklarında, Torosların zirvelerinde, Ararat platolarına kadar uzanan sonsuz mezarlıkta bekliyorlardı. Şimdi henüz taze toprak kokan mezarlarındaki insanlar son anlarına kadar şimdi dul ve yetim kalan sevdiklerini sevinçten zıplatacak haberi bekliyorlardı.

Şehit bir halkın tümü bekliyordu. “*Fransız kardeşleriniz geliyorlar.*” Ama geldiler mi?

“Fransa Hristiyanları” bugün ekmeksiz, barıksız ve elbisesiz olan ve kesin olarak ya islamiyet’e geçmek, yani dininden vazgeçmek yahut açlıktan ölmek tehlikesi içinde bulunan 500 bin Ermeni’nin imdadına yetişecekler mi?

Fransız hükümeti bu tarihi, seküler görevini şimdilerde unutmuş görünüyor ve müdahale yolunda en küçük bir girişimden sakınıyor. Bu tutum devam ederse korumacılık rolü unutulup gidecek, zaman aşımına uğrayacak. Bunu önleyerek Ortadoğu Hristiyanları üzerindeki hamilik rolünü önceki gibi devam ettirmeli ve güçlü devlet korumacılığına devam etmelidir. Uluslararası anlaşmalar da buna zaten izin vermektedir.

Diyelim ki, zamanımızın doğurduğu kötülükler devam ederken bunları silah zoru ile önlemek ve gidermek artık mümkün olmuyor.

Peki, bu mutsuzlukları, çekilen bu acıları sevgi bağı kurmakla, yani yardımda bulunarak hayırlı işler için yapılacak bağışlarla azaltmak mümkün değil midir? Ki şu an buna uygun bir ortam da oluşmuştur. Bugün Fransızların tamamı bedbaht kardeşlerinin imdadına erişmek için sevgi bağı kurmaya, cömertçe yardımlarda bulunmaya hazır gözükmektedir.

Bu konuda benim ilk çağırımı okuyan bir aile reisi çocuklarının ve torunlarının hepsini toplamış ve durumu açıklayarak her birinin yapacağı bağışın ne olabileceğini sormuş. Adamın bana gönderdiği mektupta bildirdiğine göre o aile mensuplarının hepsi bu çok üzücü durum karşısında samimi olarak serveti veya muhtaçlığı ne olursa olsun dinlerinin savunulması uğruna imkânları oranında dinleri için canlarını veren bu yiğit Ermenistan Hristiyanlarına para veya altın vereceklerini bildirmişler. Bu dokümanın devam edecek metnini okuduğunuzda sizler Ermenistanlı zavallı kardeşlerinizin bizim yardımlarımızı ne derece hak ettiklerini çok iyi anlayacaksınız.

F^x Charmetant

Doğu Külliyyatı Genel Müdürü

10 Mart 1895 Paris.

Sivaslı Kırk Ermeni Şehit Anması.

BU DOKÜMAN ÜZERİNE BİR SÖZ

Burada yayınladığımız tablo, onu düzenleyen İstanbul'daki altı büyükelçi tarafından Ocak ayının sonlarına doğru temsil ettikleri devletlere gönderildi. Altı güçlü devletten her birinin eline bu tablodan iki nüsha geçti. Tablo size yansıttığımız baskı biçimi ile aynıdır ve Fransızca kaleme alınmıştır. Tablo İstanbul'daki altı büyükelçinin Osmanlı Devleti'nin vilayetlerinde görevli temsilcileri olan konsolosların gönderdikleri raporlardan oluşmuş olup bu raporlar büyükelçi temsilcilerinden oluşan bir komite tarafından hazırlanmış ve kaleme alınmıştır. Tek metin haline getirilen tablo büyükelçilerin imzası ile resmi belge niteliğinde ilgili hükümetlere iletilmiştir. Rapordaki bilgileri veren tüm görgü tanıkları gerçek kimlikleri ile belirtilmiştir. Birkaç özel ayrıntı için Avrupalı misyonerlerin bilgisine de başvurulmuştur ama eğer bu misyonerler olaylara tanık olmuşlarsa verdikleri bilgilere ragbet edilmiştir. Yoksa yerli halk veya din adamı sınıfı mensupları tarafından verilen tüm bilgiler, gerçeklikleri titizlikle saptanarak alınmıştır. Sübjektif olur diye hiçbir Ermeni tanıklığı kabul edilmemiştir.

Her yerleşim birimindeki kurbanların sayısına gelince. Bu dokümanı hazırlayan komite sadece doğru bir değerlendirmeyi mümkün kılacak nitelikteki verileri hesaba katarak rakamı tespit etmiştir. Yani

alınan her bilgi hesaba katılmamış, nesnel ve resmi olanlara rağbet edilmiştir. Komite, duygusal ve abartılı durumlardan sakınmıştır. Araştırmacıların kendileri bile bölgenin tümündeki maktul sayısını, birkaç yere ait olanlar hariç, tam olarak, kesin biçimde tespit edememiştir. Bu rakamlar özellikle tamamen yok edilen binlerce köye ve Diyarbakır, Van ve Harput yörelerindeki katliam yapılan nahiye ve köylere aittir. Bölgedeki temel yerleşim birimlerinin dışındaki ölü sayısını kesin olarak belirlemek asla mümkün olmamıştır. Bu sıralarda aldığımız bilgilere göre tam da bu yerlerde katliamların en korkunçlarının yapıldığı ve buralarda oluk oluk akıtılan Hristiyan kanının ötekilere nazaran çok daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Bu şekilde hesap edilince bile, yani kurban sayısı olarak en azın dikkate alındığı rapordan anlaşıldığı kadarı ile katledilen Ermeni sayısı 25 veya 30 bini bulmaktadır. Ama abartmadan belirtelim ki bu rakam gerçek sayının ancak bir çeyreğidir ve öldürülenlerin sayısı 100 binin üzerindedir. Mevcut veriler bizi bu rakama ulaştırmaktadır.

Bunun ispatı için örnek olarak da bu doküman hazırlanırken İstanbul'da görevli olan ve raporun hazırlanmasına katılmış olan büyükelçi Sir Philip Currie'nin İngiliz Hükümeti'ne gönderdiği mektubun kelimesi kelimesine doğru olarak tercüme edilmiş metnini aşağıda sunuyorum:

F.X Charmetant

ONBİR VİLAYETTE YAPILAN KATLIAMLARA DAİR RESMÎ ÇİZELGE

“Pera, 30 Ocak 1896

Lordum,

Küçük Asya’da şu sıralardaki karışıklıklarla ilgili olan ve meydana gelen olayları konu alan bu zarf içindeki raporu yüce makamınıza iki nüsha halinde sunmaktan onur duyuyorum. Zarf içindeki olay ve rakam özeti olan tabloyu İstanbul’daki altı büyükelçilik temsilcilerinden oluşan bir komite hazırlamıştır.

Yukarıda kısaca belirttiğim gibi bu tablonun hazırlanışının amacı yakın tarihte ortaya çıkan ve halen devam etmekte olan karışıklıkların neden oldukları katliamları, il il ortaya çıkan olayları, bu olayların nedenleri ile yerel otoritelerin bu olaylar karşısındaki tutumlarını belirlemektir.

Bu tablo İstanbul’daki muhtelif büyükelçiliklere kendilerine bağlı olan taşrada görevli konsoloslarca gönderilen raporlardaki bilgile üzerine hazırlanmıştır. Ama belirtmek gerekir ki raporda konsolosların ilettikleri bilgilerden ayrıntılarla ilgili olanların bir kısmı doğal olarak Sivas, Harput, Adana, Diyarbekir ve Halep vilayetlerindeki papazlar veya Protestan misyonerlerden alınan bilgilerle takviye edilmişlerdir. Yine de şunu kesinlikle söyleyebilirim ki verilen bilgiler arasında yerli unsurlardan alınan bulunmamaktadır. Bazı yerli kişilerin beyanına ancak ve ancak tasvir ettikleri olayları bizzat görmüşlerse ve resmi konsolos raporları ile uyusmakta iseler rağbet edilmiş ve kabul görmüştür.

Kurban sayıları hakkındaki rakamların tespiti şu hususlara dikkat edilmiştir: Veriler değerlendirilmiş ve ancak doğru bir değerlendirmeye imkân verecek nitelikteyseler kabul edilmişlerdir. Özellikle köylerin gerçek durumlarına ait bilgiler saptanmaya çalışılırken eğer bazı köylere ait hiç görgü tanığı açıklaması yoksa bu tür köylerin akıbeti hakkında bilgi edinilmemişse, yaşanan yerler yerle bir edilmişlerse doğal olarak bu yerleşim birimlerine ait

kurban sayıları saptanamamıştır. Rapora tahmini rakamlara olarak bile yazılmamıştır. Van, Diyarbekir ve Harput'un nahiye ve köylerine ait kurban sayılarının belirtilmemiş olmasının nedeni budur. Tespit edilebilen maktul sayısı 25 bin civarındadır ama yukarıda bahsedildiği gibi ayrıntılı haber alınamadığı için rakam verilmeyen yerlere ait ölü sayısını da ekleyince ortaya çıkacak rakam 25 binin çok çok üzerinde olacaktır..."

Philip Currie

(18 Şubat 1896 tarihli Times gazetesi, 10. Sayfa, 5.sütun)

Bu katliam tablosunun altı güçlü devlete resmen gönderilmesinden bir kaç gün sonra büyükelçiler aşağıdaki metni de ekleyerek aynı dokümanı Türk Hükümetine de gönderdiler:

“YÜCE MAKAMA ORTAK BİLDİRİM,

Biz altı devletin hükümetiniz nezdindeki temsilcileri olarak Anadolu'da meydana gelen olaylar hakkında edindiğimiz bilgileri özetleyen bir çizelgeyi makamınıza da sunmanın gerekli olduğuna kanaat getirmiş bulunmaktayız.

Bu bilgiler, mümkün olan ölçüler içinde Avrupalı kaynaklardan elde edilmiş veya konsoloslarımızın gönderdiği raporlardan alınmışlardır. Bilgiler ayrıca büyükelçiliklerimizin güvendikleri ve her zaman yararlandıkları yerel yerleşim birimlerinin verdikleri ile sınırlıdır, yoksa ilgili taraflardan alınmış değildir.

Altı devlet temsilcileri olarak bu çalışmanın bir nüshasını YÜKSEK MAKAMINIZ'a sunmayı görev bilmekteyiz."

Pera, 4 Şubat 1896

Temsil ettiğimiz altı büyük devlet büyükelçisi olarak imzalarımız aşağıdadır.

**İngiltere, Almanya, Avusturya-Macaristan,
Çarlık Rusyası, İtalya Fransa**

TRABZON VİLAYETİ

.....

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
T r a b z o n	02 Ekim		Van'ın eski valisi Bahri Paşa ve askeri birliğin genel komutanı Hamdi Paşa, Ermeniler tarafından yapıdığı iddia edilen iki el silah atışı ile hafifçe yaralanırlar.	
	04 Ekim		30 Eylül tarihinde İstanbul'da meydana gelen karanlık olayların Trabzon'da duyulması ile müslümanlar arasında bir infial doğmuştur.	Valinin tutumu memnuniyet vericidir. Askeri yetkililerinki ise geciktirici ve tereddütlü.
	05 Ekim		4 Ekim akşamı bir kısmı köylerden gelenlerden oluşan 3 bin silahlı müslüman şehre girip Hristiyan mahallelerine saldırırlar. Valiye göre olayların çıkış noktası Ermenilerle Türkler arasında çıkan bir kavgadır. Ama Trabzon'a birkaç saatlik yaya mesafesindeki köylerden toplanmış müslümanlar nasıl izah edilecektir? Anlaşılan odur ki bu girişim önceden planlanmıştır. Ayrıca gün içinde Kapalıçarşı'-	Yetkililerin olayı sunuş biçimleri doğru gözükmüyor. Söz konusu kavganın yalnızca müslümanlar arasında çıkmıştır.

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
T r a b z o n	08 Ekim	600 ölü, buların 20'si müslü- man	dan önemli miktarda silah satın almışlardır. Yine şehir içindeki bir silah deposunu yağma etme girişiminde bulunmuşlardır. Konsoloslar kırsal alanda tetkikte olup olaylar başlayınca şehre dönen vali nezdinde derhal girişimde bulunmuşlardır Öğlene doğru şehrin her tarafında birden bire kargaşa başlar ve her yandan silah sesleri yükselir. Konsolosların araştırmaları, şehrin Ermenileri tarafından herhangi bir tahrik olmadığını göstermektedir. Bir borazan sesi ile verilen işaret üzerine olaylar hemen başlamıştır. O işaret verilinceye kadar şehir sakinidir. Öğleden sonra üçe kadar süren yağma ve katliam o saatte verilen, öncekine benzer bir işaretle aniden durmuştur. Saat üçe kadar sokaklarda yakalanan Ermeni-lerin hepsi katledilmiştir. Katiller Ermeni	Borazanla verilen işaret üzerine rıhtım-daki Lazlar silahlarını almak için kayıklarını koşarlar. Birçok yerde askerlerin de yağmalara katıldığı, yağmacı ve katillere yardım ettiğine tanık olunmuştur. Üst rütbeli subayların

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
T r a b z o n	24 Kasım		mağazalarına da girip satıcıları öldürdükten sonra malları yağmalamışlardır. Dikkat çeken bir husus yabancıların ikametgâhlarına dokunulmadığıdır. Bu da her şeyin önceden verilen emirlerle yürütüldüğünü göstermektedir. Katliamlardan kaçabilen 150 kişi Rus konsolosluğuna sığınmıştır. Şehirdeki öteki konsoloslukların hepsi katiller tarafından kovalanan sığınmacıları kabul etmiştir. “Hıristiyan Kardeşler Öğreti Kurumu” 15 Ekim tarihine kadar 2000 sığınmacıyı kabul etmiştir. Altmıştan fazla Ermeni bir Rus yolcu vapurunun bordasına sığındı. Sığınmacıları bordaya varmadan yakalayıp öldürmek isteyen azgın kayıkçılardan yolcular son anda güçlükle kurtarıldılar. Şehirde yeni bir kargaşa baş gösterdi ama çabuk bastırıldı. 1500’den fazla Ermeni, olayları takip eden ay içerisinde Rus-	yağma malları arabalara yükleyip evlerine götürdükleri görülmüştür. Vali tarafından 5 Ekim’den beri yapılan vaatler üzerine sadece Rize’den 150 silahlı adam Trabzon’a katliam ve yağma için gelmiştir. Yakalanıp mahkeme edilen 8 kişi ölüme mahkûm edildi, 25 kişi uzun süreli hapis cezasına çarptırıldı. Sıkıyönetim mahkemesi kuruldu. 8 Ekim olayları suçlularını

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
T r a b z o n			ya'ya gemiyle götürüldü. Trabzon Ermenilerinin maddi kayıplarının 200.000 Lira yani 5.000.000 milyon frank olduğu tahmin ediliyor. Olaylardan sonra taraflar arasında yeniden güven tesis edilemedi. Ekonomik yönden şehir bir viraneye dönmüştür. Şehrin Hristiyanları halen diken üstündedirler ve çok endişeliler.	yargılamak içindi ama mahkeme sadece müslümanlara nasihat vermekle yetindi. Oysa Ermeniler yığın yığın tutuklandılar. Tutuklanmanın gerekçesi ise Müslüman iş adamlarını tehdit etmekte.
	24 Kasım	107 ölü	Trabzon Vilayetinin yağmaya uğranmış köyleri arasında şunlar vardı: Mala: 59 ölü, Büyük Samuruksu: 19 ölü, Küçük Samuruksu: 8 ölü, Baryan: 18 ölü, Zefanos: 13 ölü.	

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
G ü m ü ş h a n e	25 Ekim	100 Ermeni ve birkaç Rum	Müslümanlar Gümüşhane çevresindeki yerleşim yerleri ve köylerdeki Ermenileri katlediyorlar. Katliama başlamadan önce meydana topladıkları Hristiyanlardan Ermenileri ayırarak ayrı bir sıra yapıyorlar. Kurbanlarını böylelikle daha önceden ve ötekilerle karıştırmadan belirlemişlerdir.	
	26 Ekim		Bölgedeki yağmalanan Ermeni köyleri: Hasova, Armudan, Zomara, Pingan, Agovanes, İban, Toretz, Sarındik, Edzbeder, Agrokuz, İlamlık.	
	07 Aralık	Rakam bilin- miyor	Kayıkçıoğlu çetesi Kabaceviz köyünü basıyor, birkaç Ermeni köylü öldürülüyor. Kalanlar kırsal alanlara sığınıyor.	
S a m s un	13 Aralık		Samsun'da özellikle Rumlar arasında bir panik başlıyor ama kaymakam çabuklukla sükûneti tekrar sağlıyor.	

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
A ğ c a g ü n e y	14-15 Aralık		Samsun sancağı, Çarşamba'ya bağlı Ağcagüney'de o bölgeyi çetelere karşı korumakla görevlendirilen redifler aksini yaparak Ermeni evlerini kendileri talan ediyor. Kiliseyi soyduktan sonra bağladıkları papazın gözleri önünde kutsal dini objelere saygısızlık ve hakaretler ediyorlar. Çaresiz papaza ve cemaatine, islam'a geçmezlerse tüm Ermenilere de aynı şeyleri yapacaklarını söylüyorlar.	

ERZURUM VİLAYETİ

....

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
E r z u r u m	6 Ekim	Rakam bilin- miyor	Şehirde iki Ermeni öldürülür. Bu olay ve Trabzon'da 3 Ekim ve Ekimdeki olayların duyulması ile Ermeniler arasındaki hayati endişe artar. 28 Ekimde müslümanlar Erzurum'un yanı başındaki Tifnik köyünü yağmalarlar. Ayın son birkaç günü içinde Tercan kazasının 40 kadar Ermeni köyü talan edildikten sonra ateşe verilir. Çok sayıda Ermeni katledilir. Bu köyler arasında;	Ekim ayının başlarında asayiş güçlerinin takviyesine rağmen sonuç alınmıyor. Konsololarca Ermenileri sakinleştirme ve müslümanları silahsızlaştırma çabalar ve önerilen tedbirlere rağmen otorite kayıtsız kalıyor ve sadece Ermenileri tutuklamakla yetiniyor. Oysa Türk nüfusu o sıra saldırı günü için hazırlık yapmaktadır.
		15 ölü	Pakariç: 200 ev yağmalanıyor. Katliamdan kaçabilenler İslami kabule zorlanırlar.	Talan ve katliamlara subay ve erlerin de

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
E r z u r u m	30 Ekim	8 ölü 30 ölü 400 Ermeni 12 Türk	Pulk: 80 ev yağmalanıyor. İslami kabul edenlerin canları bağışlanıyor. Pirij: 120 ev yağmalanıyor. Ancak islamiyeti kabul edenler sağ bırakılıyor. Tercan'ın bu talan ve katliamın dışında kalabilen Ermeni köyleri sadece Karakulak, Mog, Hoge'k'tir. Erzurum Ermenilerinin katli öğlen başlar. Evlerin ve dükkânların yağmalanması akşama dek sürer. Şehrin çevresindeki çok sayıdaki köy de talan edildi. Verilen 400 kurban dışında konsolosların müşahade ettiği çok sayıda kayıp Ermeni vardır. Çok sayıda Hristiyan Kardeşler Öğreti Kurumu'nun geçici ve uydu-ruk hastanesine taşınıyor.	alenen katıldığını konsoloslar görmüşlerdir. Karmaşa ve saldırılara bir defalığına tamamen dükkanlar yağmalandıktan sonra ve yerleşiklere saldırıldıktan sonra müdahale ediliyor. Pirij'de bu şekilde ancak 30 Ekim ve 31 Ekimde tüm gece boyu ve izleyen gece kuşatılmış mahalleler de yağma ve cinayetler bitince yetkililer duruma el koyuyorlar. Bu kadar olaydan sonra yetkililer ancak yaralıların tedavisi, çaresizlerle ilgilenme

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
E r z u r u m	3 Kasım	140 ölü	Binbeşyüz dükkân ve birkaç ev talan edilmiştir.	ve sözüm ona çalınmış eşyaları arama gibi işlerle uğraşırlar. Olaylar sırasında 200 Laz ve Türk tutuklanır, yöneticiler bunlardan 100'den fazlasının kurşuna dizildiğini beyan etmektedir.
	25 Kasım		Yeni olaylar çıkar ve birkaç Ermeni daha katledilir.	Kürt lider Haydaranlı Hüseyin Paşa, olayların sorumlusu olmasına ve görev ihmali görülmesine rağmen kötü yönetiminin hesabını vermek üzere askeri mahkemeye çıkarılmıyor.
	10 Aralık		Bir Ermeni'nin katli ve on Ermeni'nin yaralanması ile yeni bir panik başlar.	
	27-28 Kasım		Tekrar bir kargaşa başlar ama kan dökülmez.	
			Hasankale'deki manastır yakılır, metropolit ve bütün yerleşik halk katledilir. Pasinler kazasının 14 köyü yağmalanır. Yağma dışı kalan köyler;	

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
P a s i n l e r			Deli-baba: Direnerek korunmuştur. Kamazor: 20 somar buğday ve 10 lira haraç karşılığında alındı. Dodoveran: Haraç olarak 16 somar buğday verir. İşgon: 30 lira haraç verir. Yağmalanan köylerden de şunları sayabiliriz: Yüzveren, Ekebat, Şihu, Kırtabaz, Yagan, Köprüköy, Tordan, Ertev.	Olaylar olup bittikten sonra çağrılan redifler daha kötü bir duruma neden olur. Onlara göre Sultan'ın emirleri gereğince ülkeyi hristiyanlardan temizlemek gerektir.
O y a	27-28 Kasım	2 ölü	Kazanın aşağıda yazan köyleri yağmalanır ve ateşe verilir: Çipek: Tamamiyle yağmalanır Arzati: Tamamiyle yağmalanır Dinarikom: Tamamiyle yağmalanır	
		2 ölü	Umudum: Tamamiyle yağmalanır. Ayrıca kilise yakılır ve papazla başka bir Ermeni öldürülür. Kegakor: Tamamiyle yağmalanır. Geritçk: Tamamiyle yağmalanır Gercangöz: Tamamiyle yağmalanır	

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
		4 ölü	Tevnik: Tamamiyle yağmalanır ve kilise de talan edilir. Papaz ve üç Ermeni öldürülür.	
		5 ölü	Ozni: Tamamen yağmalanmıştır. Üç Ermeni öldürülmüştür. Badişen: Tümüyüyle talan edilir. Pelur: Tümüyüyle talan edilir. Ilıca: Zengin Ermenilerin evleri yağmalanır. Abelhendi: Tümüyüyle yağmalanıyor	
		3 ölü	Salazor: Tümüyüyle yağmalanıyor	
		2 ölü	Tarkuni: Tümüyüyle yağmalanıyor	
		1 ölü	Komk: Tümüyüyle yağmalanıyor ve kilise de yağmalanırken papazı öldürülüyor. “Sengarig Guöz Rabat ukdazor”	
		1 ölü	Sengarig, Guoz, Rabat, Ukdezor gibi köyler tamamen yağmalanıyor. Kaçgavank: Tümüyüyle yağmalanmış. Rum manastırının başrahibi yaralanıyor, bir Ermeni ölü. Sengutli: Tümüyüyle yağmalanıyor. Soğuk Çermik: 120 lira(2800 frank) haraç ödenir ve yağmadan kurtulur.	

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
E r z i n c a n	21 Ekim	Yüzler ce ölü	Yerel yetkiliye göre olaylara bir molların Ermenilerce öldürülmesi neden oldu. Resmi kaynaklara göre ölü Ermeni sayısı 75'tir. Konsoloslara göre bu sayı çok daha yüksektir: 7'si müslüman olmak üzere yüzlerce ölü var.	
B a y b u r t	27 Ekim	650 ölü	Silahlı bir müslüman süvari çetesi Trabzon vilayeti Sürmene kazasından bir kaçak olan Çaldaroğlu başkanlığında Bayburt çevresindeki yerleşim yerlerinin hepsini yerle bir ediyor. Şehir içinde katledilen Ermeni sayısı 650'den fazla. Köylerdeki nüfusun tümü katledilmiş. 165'ten fazla Ermeni köyü yakılıp yıkılıyor. Narzahan ve Lussıklı köyleri özel olarak ortadan kaldırılıyor.	Yerel yetkililer isyancıları kendi hallerine bırakıyorlar. Bu gösteriyor ki, bu olaylardaki sorumlulukları daha önceden belirlenmiş ve sınırlandırılmıştır.
		700 ölü	Erzurum'daki Fransa Konsolos Mösyö Bergeron izinli olarak gittiği Fransa'dan dönünce dehşet içinde bölgeyi dolaştı. Bayburt ve Trabzon'a bağlı Gümüşhane arasındaki bölge tamamen yakılıp yıkılmıştır.	Yerli Müslüman nüfustan çok sayıda soyguncu çete mensuplarına silah temin ediyor. Yağma

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
			Narzahan yakınlarından geçerken birçokkura 100 kadar Ermeninin cesedinin atıldığına tanık olur. Yollar evsiz barksız kalmış, üstü başı çıplak, aç-susuz dolanıp duran kadın ve çocuk kabileleri ile doludur. Yıkımdan kurtulmak için çok sayıda köy islama geçmeyi kabul etmiştir.	ve kat-liama askerler de katılıyorlar.
	14-16 Ekim	Rakam bilinmiyor	Kazadaki dokuz köy yağmalanıyor. Şehir Kürtler tarafından kuşatılıyor.	
	23 Ekim	Yaklaşık 500 ölü	Şehirde bir Ermeni katliamı yapılıyor.	

BİTLİS VİLAYETİ

.....

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
B i t l i s	23 Ekim	Yakla- şık 800 ölü	Ermeniler tarafından yapılmış hiç bir tahrik yok iken Türkler camiden çıkışta Ermenilere saldırıyor. Daha önce ve başka yerlerde de olduğu gibi olaylar önceden planlandığı şekliyle <i>borazan</i> sesi ile verilen işaret üzerine başlar ve aynı sesle biter. Konsolosların verdiği bilgilere göre ölü sayısı 800'ü buluyor. Osmanlı yetkililerine göre ise bu sayı sadece 169'dur ve bunun 39'u da müslümandır. Şehire bağlı nahiye ve köylerde çok sayıda Ermeninin zorla islamiyete döndürüldüğü belirtiliyor.	
Sa- son ve Ta- lo- ri	10 Kasım	Rakam bilinmiyor	Bölgedeki Ermeni köylerinin çoğu yağmalandı. Bunların arasında İşkentzor köyünü özellikle zikretmek gerekiyor: köy tümüyle yok edilmiş ve yerleşiklerinin hepsi katledilmiştir.	

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
M u ş	15 Kasım		20 kadar Ermeni, müslümanlarca katlediliyor. Karışıklıkları Muş mutasarrıfı Fehim Paşa çabuklukla bastırıyor.	Katliam tehditleri, ortamın hazırlanması ve olayların çıkış nedenleri Muş kadısına mal ediliyor. İlin tam bir felaketten kurtulmasının nedeni İl müftüsünün ve mutasarrıfın birlikte gösterdikleri çabadır.
S i i r t	19 Kasım Aralık	Rakam bilinmiyor	Siirt yakınlarındaki bir köye müslümanlar saldırır ve köyü talan ederler. Çapakur'da katledilmeyen bütün Ermeniler müslüman olmak zorunda bırakılıyor. Müslümanlar önemli sayıda Keldani ve Ermeni'yi katlediyor. Süryaniler ve Jakobitlerin oturduğu evler yağmalanır. Çevredeki önemli miktarda Süryani, Keldani ve Jakobit köyü yakılıp yıkılır. Bunlar; Mor Yakup, Berke, Tel Meşar, Beynkof idi	Siirt vilayeti'nin yetkilisi çıkan olaylara kendilerinin sebebiyet verdiklerine dair bir beyanattı imzalamaları için Ermenileri her yolu deneyerek zorlayıp duruyor.

VAN VİLAYETİ

.....

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
V a n	25 Ekim	Rakam bilin- miyor	Adilcevaz'da Emin ve Temir Paşaların komutasındaki Haydaranlı Kürtler 18 köyü yağmalarlar. Arin köyünde dokuz kişi öldürülür. Erciş'te Mesop Manastırı Emin Paşa'nın babası Hasan Paşa tarafından talan edilir. Pani köyünde iki erkek ve bir kadın öldürülüyor. Çevredeki 10 köy de yağmalanıyor. Van Gölü çevresinde kurulu Van ve Bitlis vilayetlerinin 160 köyü 1 Kasım ile 20 Kasım arasında yağmalanıyor. Kurban sayısı bilinmiyor ama komşu vilayetlerdekinden daha az olduğu tahmin ediliyor. Saray'da, Hakkari sancağına bağlı Mahmudiye kazası merkezi özellikle <u>Kürtlerden oluşan Hamidiye birliklerince kaymakam Hüseyin Takuri Bey'in komutasında yağmalanıyor.</u>	
		Rakam bilin- miyor	Başkale, Gargan, Sipargirt, Çatak, Hoşap, Bergeri, Elbak yağmalanır.	Yönetim, askeri birliklerin varlığına

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
	10 Kasım		10 bin insan her türlü yaşam koşu- lundan mahrum edilir. Sadece Hizan'daki birkaç Ermeni İsla- miyeti kabul ederek ölümden kur- tulur. Elbette ki bunlar da islami kabul etmezlerse aile ve yakınları ile birlikte öldürüleceği tehdidi altında kalmışlardır. Boğazkesen ve Hazira köyleri Kürtler tarafından yağmalanı- yor. Dermen'de de aynı şeyler oluyor. <u>Oradaki yağmayı Şemsi- ki Dedim aşiretinden Ahmet Han komutasındaki hamidiyeler yapıyor.</u> Haygatsor köyü yağmalanıyor.	rağmen olaya m ü d a h a l e etmemiştir.
	10 Kasım		Azvazaşen'deki Ermeni lider öldürülüyor. <u>Kürtler Lamaz- girt'e dört defa saldırıyor.</u> Mikindir'de altı Ermeni öldü- rülüyor. Marmit'te genç bir kızın kaçırıl- ması üzerine tepki gösteren bir Ermeni genci öldürülüyor. Arşag askerler tarafından desteklenen Kürtler tarafından saldırıya uğruyor. Aralarından bir kaç Kürt saldırıda ölüyor.	

MAMURET-ÜL AZİZ VİLAYETİ

.....

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
H a r p u t	1041 Kasım	500'den fazla ölü	Kürtler ve müslümanlar Ermeni mahallelerine saldırırlar ve bütün Ermenileri katlederler. Kapuçin misyonunun lideri de öldürülmekten kurtulamaz. Amerikan misyonu yerle bir edilir ve ölümden kurtulabilen Hristiyanlar islama dönmeyi kabul etmek zorunda bırakılırlar.	Subaylar ve askerler de ganimetten paylarını alırlar, yağmalara katılırlar.
		Rakam bilin- miyor	Harput civarındaki 60'tan fazla köy yakılıp yıkılıyor. Erzurum valisinin konsoloslara verdiği bir bilgiye göre ölü sayısı 92'dir ve bunlardan 12'si Müslümandır. <u>Kapuçinler</u> tarafından yönetilen düşkün evleri yaralılarla dolu hale gelmiştir.	Kürtler yetkililerle anlaşmalı hareket ettiklerini söylüyorlar. Otorite yapılacak iş konusunda hemfikirmiş ama çok daha geç bir zamanda yapılmasını istemekte imiş. Ayrıca subaylar, askerler ve jandarmalar da talana katıldığı için olaylar karşısında daha sert davranmamış.

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
A r a p g i r	1-5 Kasım	193 ölü	200 kişilik bir Ermeni kafilesi Adana'dan asıl memleketleri Harput'a gönderilir. Kürtlerin saldırdığı bu kervandaki 193 kişi katledilir. Jandarmalar kafileyi korumak yerine talana katılır. Kaybedilen ermenilerin sayısını tam olarak bilmek mümkün değildir. Yıkılan yerleşim birimleri hakkında da bilgi edinmek imkansızdır. Ancak konsoloslara ulaşan haberlerin hepsi değerlendirildiğinde bölgenin tamamının yerle bir edildiği anlaşılmaktadır.	İlk birkaç talan ve katliam gününden sonra kırsal alandan Müslümanlar geliyor ve şehirde iş başındakilere katılıyor. Ancak yangın ve talanlardan sonra polis tarafından ara- malar yapı-
		Rakam bilinmiyor 2800 ölü	Hristiyan nüfusun çok olduğu bu bölgede kurban sayısının tahminlerin de üstünde olmasından korkuluyor. Silahlanmış Kürtler ve Türkler Hristiyanlara saldırıp şehri yakıp yıkarlar. Resmi rakamlara göre ölenlerin sayısı 260 ve bunun 60'ı müslümandır. Konsolosların verdikleri bilgilere göre yağma ve kundaklama 10 gün sürdü. Çok sayıda kilise hakarete uğradı, edep dışı olaylar yaşandı. Yaklaşık 2400	

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
			ev talan edildi. Öldürülen Ermeni sayısı 2800 civarındadır. Katliamdan kurtulan kadın ve çocuklar sefil durumlara düşürüldü. Arapgir'e komşu köy <i>Ambarga</i>'nın üç kişi hariç tüm yerleşikleri katlediliyor. Köyde 60 ev talan ediliyor. <i>Şenig</i> köyünde köylülerden 6'sı sağ bırakılıyor ve gerisi katlediliyor. Ovanın öteki köylerinin hepsi de az veya çok yakılıp yıkılıyor. Ayrıcalık gösterilen köy yoktur.	yor. Katliamdan kurtulan erkekler tutuklanıyor ve bunların akibeti belli değildir. Yetkililer ilk bir kaç gün için bu zavallılara ekmek dağıttıktan sonra onu da kesiyor.
E ğ i n	8 Kasım	Rakam bilinmiyor	Dersim Kürtleri Gamaragah köyüne saldırıyor. 300 ev yağmalanır. 30 evlik bir mahalle ve ayrıca bir ev ateşe verilir. Oturanların bir bölümü katledilir. İslamiyeti kabul edenler sağ bırakılır. Eğin'in merkezindeki Ermeniler Kürtlere 1500 T.L (tahminen 35 bin frank) haraç vererek saldırıdan kurtulur. Ebu Şeyh köyü de Kürtlere 200 T.L. (tahminen 5000 frank) haraç vererek katliam, yangın ve	

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
M a l a t y a	29 Ekim	Rakam bilin- miyor	yağmadan kurtulur. Yağmalanan ev sayısı; Pingan: 250 Armudan: 130 Licik: 220 Zimara: 80 Teğut: 140 Muşeşgak: 160 Narver : 60	Bir gün bo- yunca muta- sarıf katliama ve yağmaya göz yumar. 5 Kasım ak- şamı nihayet Katolik Erme- ni Metropoli- tine eğer ken- dine bağlı kili-
			Bu köylerdeki insanların bir bölümü katledildi. İslamiyete geçenler canlarını kurtarabildiler.	
	4,5,6, 7,8 ve 9 Kasım	3000 ölü	29 Ekimde ilk uyarı verildikten sonra Ermeniler evlerine çek- ildiler. Bölgedeki katliam haber- leri izleyen günlerde de kar- gaşanın devamını körüklüyor. Kürtler ve Türkler, Hristiyan- lara saldırıyı başlattıktan sonraki 6 gün boyunca talan ve katliam yapıyorlar. Yangın ve katliam- lardan kaçan Ermeniler kilise- lere sığınıyorlar. Katolik Kapu- çinler dövülür ve hakarete uğru- yorlar. Evleri, okulları ve kili- seleri yakılıyorlar. Ertesi akşam 1000 Katolik Ermeni büyük bir	

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
M a l a t y a			mahzene naklediliyorlar. Kalabalık bu mahzende üç gün üç gece tutuluyorlar. Bu sürede aç bırakılırlar. Maddi kayıpları 105 bin franktır. Ölü sayısı en az 3000 olarak hesaplanmaktadır. Bu sayının çoğunu da kadınlar ve gençler oluşturulmaktadır. Ermenilerin önemli bir bölümüne de islam zorla kabul ettirilmiştir. Ermeni evlerinin hepsi yakılır. Gümüşmeydan köyündeki Ortodoks kilisesi ve Ermeni evleri talan edilmiştir. Mamşa köyünde yağmalanan Ermeni evi sayısı 30'dur.	selere sığınan-ları korumak istiyorsa silah-larını teslim etmelerini sağlaması söylenir. Razi olurlarsa kilise mahzeninden çıkmalarına izin verileceği kaymakamca söylenir. 6 Kasım'da bu defa aynı teklif 3000 Gregor-yen Ermeni için yapılır. Ayın 9'unda kaymakamın tek yaptığı, papazları bir müslümanın evine naklet-mektir.

DİYARBEKİR VİLAYETİ

.....

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
D i y a r b e k i r	01 Kasım	100 Gregor- yen Ermeni, 10 Katolik Ermeni, 150 Orto- doks Süryani 3 Katolik Süryani 14 Keldani 3 Rum,	01 Kasım sabahı kırsaldaki Kürtler şehre girerler ve şehirde yerleşik müslümanlarla birleşerek pazarı yağmalarlar, ateşe verirler. Daha sonra mezhebine bakılmaksızın Hristiyanları katlederler. Kürtler, zaptiyeler ve askerler, hepsi bir arada hristiyanlara ateş yağdırırlar. İnsan kırımı üç gün sürer. Türkler, Hristiyanların cami- lere girerek müslümanları öldürdüklerini böylelikle onları katliam yapmaya kıskırttıklarını iddia etmektedirler. Bu iddia kesinlikle yalandır. Fransa konsolosu 30 Ekimde Cemil denen bir kişinin evinde Şeyh Zeylan ve oğlunun bulunduğu toplantılara dikkat çekiyordu. Daha önceki oğlu, ki oğlu bu yakınlarda Sason katliamında yer almıştır. Bu toplantılarda hristiyanlara yapılması mümkün olabilecek en korkunç projeler tartışılmış, camilerin duvarlarına duyurular yapıştirılmıştır. Bu	Vali vekili Aziz Paşa Hristiyanlara karşı açık bir düşmanlık gütmektedir. 1895 yılının başlarında Paşa, hükümete asaletini onaylatmak için bir taraftan papaz sınıfı ile onların cemaati arasına nifak sokmaya çalışıyor, bir taraftan da Aziz Paşa yı valiliğe aslen atadığı ve buna layık gördüğü için Sultan'a teşekkür ettiklerine dair telgraf göndermeye zorluyordu.

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
D i y a r b e k i r	28 Kasım	11 Protes- tan 1701 ev, 2448 dükkan yağ- malan- mış ve yakılmış Kayıp- lar, 2 milyon Türk Lirası yani 50 milyon frank.	duyurularla Sultan'ın Hris- tiyanlar hakkında uygulamayı kabul ettiği reformlar hakkında yanlış bilgiler verilmiştir. Bun- ları okuyan müslümanlar Sul- tan'a bir protesto telgrafi gön- derirler. Telgrafta eğer verilecek cevap tatmin edici bulunmaz ise, 1 Kasım Perşembe günü Hristiyanlardan öç almak niye- tinde oldukları belirtilir. Yani her-şeyin önceden planlandığı ve Hristiyanların paniğe kapılış nedeni apaçıktır. Ayrıca Müs- lümanların daha önce görül- memiş miktarda silah ve cep- hane satın almaları da ortalığı tahrik etmeye yetmiştir. 700'den fazla Hristiyan Fransa konsolosluğuna sığınıyor. Kürt- ler beş defa konsolosluğa sal- dırıyor ama içeri girmeyi başa- ramıyorlar.	Bu şekilde dini cemaatler arasında olay- ların patlak vermesine ramak kalıyor. Cemaatlerin mensupları ruhani lider- lerini valiye karşı zayıf kalmakla suç- luyorlar. Fransa kon- solosu, valinin dikkatini müs- lümanların en- dişe verici hazırlık ve tutumuna çe- kince vali ken- disinin Hris- tiyanlardan yana hiç endi- şesi olmadığını ve düzeni korumakta zorlanmaya- cağını belir- mişler.

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
	31 Aralık	Rakam bilinmiyor.	Gece boyunca devam eden yeni olaylar çabuk bastırılıyor. Bölgenin taşra Hristiyan yerleşim yerinin hepsi Kürtler tarafından yakılıp yıkılıyor. Ailelerinin katledildiğini, evlerinin, yakılıp yıkıldığını gören ve anlatanların sayı 30 bin kişi olarak değerlendirilmektedir. Cesetleri bulunabilenlerden ayrı, çok sayıda Ermeni alevler içinde yok olmuştur. Sancağın 119 köyü yıkılıp yağmalanmıştır.	Oysa 5. Gün yani katliam esnasında bile vali Fransa Konsolosluğu'nun Kapuçinlerin sığındıklarını bir mahzeni korumak için bir askeri müfreze göndermesi isteğini reddetmiştir. Vali ve yetkililerin düzeni yeniden sağlamak için yaptıkları şey saldırgan müslümanları silahları ile başbaşa bırakıp yalnız Hristiyanların silahlarını toplamak olmuştur. Evsiz-barksız aile babasız

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
M a r d i n	7 Kasım		Kürtler arasında yeni bir hareket başlamış ve bunu gören Hristiyanlar paniğe kapılmışlardır. Şehir büyük bir tehlike içindedir. Ama katliam olmaz. Yine de bölgenin tümü yakılıp yıkılır. Katolik Ermenilerin büyük ve önemli bir köyü Tel Armen'de taş üstünde taş bırakılmaz. Köy sakinleri Mardin merkezine sığınır. Ortodoks-Rum 100 hanelik Pakoz Köyü'nün sakinleri rahipleri ile birlikte islamiyet'e geçmek zorunda bırakılırlar.	bırakılan 400 ailelik Ermeni toplumundan artakalanlar da hükümetin yaptığı birkaç gösterimlik yardım dışında açlıktan yokolurlar. İmparatorluk komiseri Abdullah Paşa ve yerel askeri k o m u t a n K ü r t l e r i yeniden hiza-ya sokarlar.

SİVAS VİLAYETİ

.....

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
S i v a s	12 Kasım	1500 ölü	Küçük Asya'da uygulamaya konacak reformlar meselesi özellikle Sivas'ta harekete neden oluyor. Çünkü Ermeniler Sivas'ta etkin ve zengindirler. Kasım ayının başından itibaren Trabzon vilayetindeki göçebe Kürtler Sivas'ı istila ediyorlar. Şehirdeki Müslümanlarla birleşerek Ermeni köylerini yakıp yıkıyor ve yağmıyorlar. Şebinkarahisar, Zara, Divriği, Darende ve Suşehri'nde önemli miktarda can kaybı olduğu söyleniyor. Öğlen şehrin içinde şiddetli bir yayılım ateşi başlıyor. Katliam ve yağma saat 3'e kadar sürüyor. 13 Kasım'da isyan biraz durulsa da 14 Kasım'da tekrar başlıyor. Kurban sayısı 1500 civarındadır. Ermenilere ait dükkanların tümü yağmalanıyor. Böylece Ermenilerin elinde olan küçük çaplı ticaret piyasası da yokolmuş oluyor. Katliam akşamı müezzinler	Vali 1000 redif ve yardımcı asker topluyor, fakat Babı Ali'den müdahale yetkisi alamıyor. Fransız konsolosluğuna gönderilen muhafız birliğinin askerleri Ermenilerin mal ve canını koruyacakları yerde talan ve katliama katılıyorlar.

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
			müslümanları Allah adına insan kıyımına davet ediyorlar. Bu katliam çağrılarının özellikle dervişler tarafından yapılarak halkın kışkırtıldığı belirtilmektedir.	
	3 Ekim	Rakam bilinmiyor	İzleyen günlerde de şehirde münferit ve gizli çok sayıda cinayet işleniyor. Kurbanların çoğunluğu balta ve demir çubuklarla öldürülüyor.	
		Rakam bilinmiyor	Ortalık yeni bir tehlike haberi ile çalkalanıyor. Şehrin 10 km yarıçapındaki bölümü içinde olan Ermeni köyleri yerle bir ediliyor ve yağmalanıyor. Kurbanların sayısını tespit etmek mümkün değil. İçlerindeki bazı Ermenilerin kışkırtması ile olayların çıktığını ve bundan dindaşlarının sorumlu olduğuna dair bildirimleri imzalamak için Hristiyanlar zorlanıyor.	Yetkililer çalışan eşyaları bulmak için müslüman evlerinde arama yapıyor ama bu işi çevre köylerde yaptığı yağmalarla ünlenmiş Selimoğlu adındaki birine veriyorlar.
G ü r ü n	12 Kasım	1000'den fazla ölü	Redif kılığındaki 2000 Kürt, içinde 4000 Ermeninin yaşadığı kenti kuşatıyorlar. Dört günlük direnişten sonra Kürtler şehri zaptediyor. Mensubu oldukları	

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
Şark-ı Şe- bin Ka- ra- hi- sar	27- 28- 29 Ekim 1 Kası m	3000' den fazla ölü	kiliselere sığınmış 1000 Ermeni silahları alındıktan sonra öldürülmekten son anda kurtulurlar. Kurtulan Ermeni sayısını belirlemek mümkün değildir. Bu sıralar Sivas'tan ulaşan haberlere göre bu ilçedeki ölü sayısı çoktur. Katliamlardan 14 gün sonra bile, yani 28 Kasım'da yollarda gömülmemiş cesetler bulunuyordu. 1000 Ermeni evi yakılıyor, 500 tanesi yağmalanıyor. Kiliseler de yağmadan kurtulamıyor. 150 genç Ermeni kadını ve kızı Kürtler tarafından kaçırılıyor. Yağma ve katliamlar Ekim ayı sonlarında başlıyor. 1 Kasım tarihinde Gregoryen Ermeni Kilisesine sığınan insan sayısı 2000'den fazladır. Çünkü bu kaza ve çevresindeki katliam daha şiddetlidir. Kadınlara, genç kızlara ve çocuklara tecavüz ediliyor ve öldürülüyor. Yağmalanan, yakılıp yıkılan köy sayısı 30 civarındadır. Bu köylerden en fazla mal ve can kaybına	

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
T o k a t	15 Kasım		uğrayanlar şunlardır: Enderes, Buseyir, Anerli, Tamzara, Sirdik, Purk, Sis, Muşeynotz, Azputer, Anergü, Siferi, Ögin, Armutdağ. Buralardaki Ermeni nüfusunun %40-50'si katledilmiştir. Tokat şehrine girmek isteyen yağmacı çeteler askerler tarafından püskürtülüyor. Fakat gizli komite üyesi olmakla suçlanan 150 Ermeni tutuklanıyor. Artova düzlüğü ve onu çevreleyen köyler yakılıp yıkılıyor. Talancılar Ermeni evlerinden çaldıklarından arta kalan yiyecek ve erzakı da gaz döküp yakıyorlar. Amaçları,yapılacak herhangi bir katliamdan herhangi bir şekilde kurtulacak olanları aç bırakmaktır.	Askeri komutan şehrin korunmasında gerçekten de elinden geleni yapmıştır. İmamlar ve askeri birliklerin de katliamlara katıldıkları gözlenmiştir. Mutasarrıf Bekir Paşa dindaşlarının tehditlerine rağmen, kumandası altındaki rediflerle Müslümanların sebep oldukları olayları bastırmak için büyük çaba göstermiştir.

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
Z i l e	28 Kasım	200 ölü	Buradaki katliamda 200 Ermeni öldürülmüş ve 300 ev yağmalanmıştır.	
A m a s y a	15-16 Kasım	Yaklaşık 1000 ölü	Müslümanların Ermenilere saldırmasıyla değirmen, ev ve dükkanlar yağmalanıyor. Hristiyanlar rastgele katlediyorlar. Konsolosların verdikleri bilgilere göre ölü sayısı 1000 kişidir. Resmi rakamlar ise sadece 80 kişinin öldüğünü söylüyor. Yeşilırmak'ın cesetlerle dolu olduğu görülmüştür.	
M e r z i f o n	15 Kasım	150 ölü	Müslüman bir grup Hristiyanlara saldırıyor. Öldürülen Ermeni sayısı 150. Yaralı sayısı ise 500'dür. 400 ev ve dükkan yağmalanıyor. Katiller, öldürülenlerin üzerindeki giysileri bile alıp götürüyorlar. Cesetler gömülmeden çırılçıplak yollara atılıyorlar.	Yağma ve katliam askerler de katılmıştır. Kaymakam, Cizvit din adamlarını olayların Ermenilerin tahriki ile meydana geldiğine dair bir beyanatı imzalamaya zorluyor.

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
H a v z a	12 Kasım	10 ölü	10 Ermeninin öldürülmesinden sonra ortalık karışıyor. Hristiyanlara ait dükkanlar yağmalanıyor.	
V e z i r k ö p r ü	Aralık	200 ölü	Olaylar birden patlak veriyor. Resmi makamlar Ermeni kurban sayısının kesin olarak 38 olduğunu belirtiyorlar. Konso- losların verdikleri bilgiye göre ise ölü sayısı 200'den fazladır. Talan edilen ev sayısı ise 300'dür.	

HALEP VİLAYETİ

.....

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
H a l e p			Eylül ayı içinde valilik özel olarak yetkilendirilmiş temsilcilerle toplantı yapıyor. Müslümanlar buna itiraz ediyorlar ve iki taraf arasında gerginlik başlıyor. Zaten Ermenilerin ülkeyi terke çağrılmaları Ermeni köylülerini pek etkilememiştir. Sultan tarafından Batı'nın zorlanmasıyla Hristiyanlar hakkında reformların ilanı, ki ilan edilmesi bir hatadır, ve yayınlanmasından sonra Müslümanlar bunu yanlış yorumlayıp kendilerinin Hristiyanların yönetimine tabi tutulduklarını, Ermeniler ise bu irade ile kendilerine ayrıcalıklar verildiğini mülahaza ederler. Duygular böyle biçimleniyor ve iki taraftan biri diğerini hasım olarak görmeye başlıyor.	Yerel otoritenin tarafsız tutumu sayesinde ve konsolosların Ermeniler nezdindeki çabalarıyla onları sükunete davet olumlu sonuçlar veriyor. Yetkililer karşıt düşünceleri tarafsızlıkla kabul edince ortalık fazla karışmıyor.
		Rakam bilinmiyor	Ayrıca, düzeni korumak için oluşturulan rediflerin tutturduğu yol tersine, karışıklıklara neden oluyor. Redifler açıkça şu düşüncede olduklarının söylüyorlarmış; "Madem ki bu iş için aile	Reformlar birkaç memurun eşine az rastlanır kötü niyetleri ve bunun karşısında

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
İ s k e n d e r u n	7 Kasım		ocaklarını terketmek zorunda bırakıldılar, bunun karşılığında Hristiyanların talan edilmesi işinde kendilerine serbestlik verilmesi zorunludur.” Halep'in içi bile çok defa paniğe kapılmış, dalgalanmış ama kan dökülmesine tanık olmamıştır. Ama ne yazık ki bu maharet vilayetin diğer kazalarında gösterilememiş, köylerin hepsi yerle bir edilmiştir. Buradaki binlerce Ermeni ise barınsız, sığınmasız kalmış ve açlık, sefaletle kurban gitmiştir. Beylan köyü Ermenilerinin şehre saldıracaklarına dair bir söylenti çıkarılmış ve bu iddia şehre yayıldıkça hiddet ve panik başlamıştır. Şehir içinde durum hep karışiktır. Gümrük memurları gün boyu şehrin kahvehanelerinde ve sokaklarında dolaşıp dururlar. Tepeden tırnağa gümrükte yakalanıp el konulmuş silahlarla donanmışlardır. Vali bu görevlilere görevlerini hatırlatacak hiçbirşey yapmamıştır.	iyi niyetli vali Hasan Paşa'nın tutumu ile başarısızlığa uğramıştır. Sadece herşey olup bittikten sonra yetkililer önlem almayı akıl etmiştir. Halep vilayetinde idare heyeti nezdinde ildeki kıskırtıcı ve karıştıracıların tespit ve yargılanmalarını sağlamak üzere kurulan komisyon iğrenç ve haksız bir çalışma tarzı içine girmiştir.

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
A n t a k y a	20 Kasım		Antakya yakınlarındaki Kessab adlı yerleşim yeri bazı güruhlarca kuşatılıyor. Ermenilere silahlarını bırakmazlarsa hepsini öldüreceklerini söylüyorlar.	Limanda, rediflerin ve gümrükçülerin şehirdeki katliam ve talandan pay aldıklarını yüksek sesle söyleyip övünmelerinin orta-mı kışkırttığı söylenmektedir.
A n t e p	15-17 Kasım	1000 ölü	Müslümanların bu tarihlerde saldırıp öldürdüğü Hristiyan sayısı 1000'dir. Fransisken din adamlarının manastırına yapılan saldırı boşa çıkmıştır. Antep ile Uzunyayla arasındaki bölgede müslümanlarca yapılanlar çok canavarca ve vahşidir. Resmi bilgilere göre ölü sayısı 150 kadardır ve bunun ayrıca 50'si müslümandır.	
		300 ölü	Konsolosların araştırmalarına göre bir Ermeni zanaatkarın Birecik'ten gelmiş bir asker tarafından sebepsiz yere öldürülmesinden sonra hiçbir neden ve kışkırtma olmadan Türkler yok yere ve göz göre göre	Rediflerin bu olaylar karşısındaki tutumu haksızdır. Aralarından birçoğu ellerinde yağma

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
B i r e c i k	27 Aralık		Ermenilere saldırıyor ve hemen orada 300 kişiyi öldürüyorlar. Bunu yapan ayak takımı güruh daha sonra Ermeni mahallelerine dalıyor, ama oralarda sınırlı bir dire-nişle karşılaşılıyor. Sonraki gün ve daha ertesi gün talan devam ediyor.	edilen mallar, kap kakak, vazo, dini süs eşyaları ile görülüyorlar. Hamidiyeler zaten yağma ve katliama açık ve aktif bir destek vermişlerdir.
U r f a	25 Ekim		Yeni bir katliam girişimi durdurulur.	
	28 Ekim	Birkaç yüz ölü	Aralık ayının son günlerinden itibaren şehir alevler içerisinde.	
	28 Ekim	Birkaç yüz ölü	Kürtler ve Hamidiyeliler büyük bir Hristiyan katliamı yapıyorlar. Yaralı sayısı da çok fazladır. 1500 dükkan yağmalanmıştır. Olayların çıkış nedeni olarak bir Türkle bir Ermeni arasında çıkan kavgaya dayandırılıyor. Kavgadaki Ermeni öldürülünce hemşerileri de Müslümanı öldürüyorlar.	Öldürülme tehdidi ile islama geçmeye zorlanan Hristiyan sayısı fazladır. Bu emre biat edenlerin evine beyaz bayrak çekilir ve başları beyaz türbanla örtülür. Sözde düzeni sağlamakla görevli redifler yağma ve katliama katılıyor.
	28 Aralık	2000'- den fazla ölü	Yeni bir Ermeni katliamı oluyor. Yetkililere göre ölü sayısı 800'dür. Konsoloslara göre bu rakam 2000'den çoktur. Kürtler ve Bedeviler daha önce eşine rastlanmamış derecede korkunç insan kıyımı yapıyorlar.	

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
M a r a ş	23 Ekim	40 ölü	Asayişten sorumlu birlikler düzeni sağlamakta yetersiz kalıyorlar. Bu son katliam 28 Aralıktan 1 Ocak'a kadar sürüyor. Bir Ermeni ile bir müslümanın arasındaki kavgadan sonra Türkler Ermenilere saldırıyor ve 40 kişiyi öldürüyor.	Çeşitli devletlerin konsolosları çaba gösteriyor ve yetkililerle yapılan anlaşmalar sonucu rediflerin de gayretleri ile olaylar yatıştırılıyor.
	3 Kasım	350 ölü	Müslümanların yeni bir saldırısında 350 Ermeni öldürülüyor.	
	17 Kasım	1000'-den fazla ölü	Müslümanlarca başlatılan saldırı ile yeni bir katliam oluyor ve 1000'den fazla Ermeni öldürülüyor. Yetkililerin verdiği rakama göre ölü sayısı 30'u geçmiyor.	
	18 Kasım		Amerikan misyoner kurumları olan "Theological Seminary" ve "Academy Boarding House" binaları da gruplar tarafından tarumar ediliyor. Papaz okulu ateşe veriliyor. Fransiskan misyonuna birşey yapılmıyor ama tercümanı okulun önünde öldürülüyor. Hem de umursamaz bakışlarla duran	

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
Y e n i c e K a l e	18 Kasm	600 ölü	askerlerin gözü önünde. Maraş'ta Eloğlu denilen yerde Kürtler 250 kişilik bir Hristiyan kafilesine saldırıyor, talan ediyor ve katlediyorlar. Ekim ayının sonundan itibaren ortadaki durum karşısında Maraş yetkilisinden yardım isteyen Fransisken din adamları boşuna bekliyorlar. Bir müfreze Mucukderesi'nin bir mezrasına varır. Mezra Yenice kale'ye çok yakındır. Bir borazan sesiyle müfreze Hristiyanlara saldırır. Sonrası ateşe verme, talan ve katliamdır. Askerler, Mucukderesi güçsüzler ve öksüzler yurdunu da işgal ederek Rahip Salvatore'yi öldürürler. Daha sonra Yenice kale'ye yönelir ve oradaki konutları ve Fransisken Manastırı'nı yakarlar. Üç din adamı ve onbeş kadar yetim çocuk Zeytun'a sığınmayı başarırlar. Yenice kale'nin köyleri Mucukderesi, Kötekli, Çürüktaş, Ceven, Bunduk ve Barik'te 600 kişi öldürülüyor. Domkale köyü talan edildikten sonra yakılıyor. Fransisken manastırı yıkılıyor ve orada görevli din adamlarının akıbeti hakkında halen bilgi yok.	Katliam, talan ve yangınlara sebep olan yetkili subayların emrindeki müfrezedir.

ADANA VİLAYETİ

.....

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
M e r s i n ve A d a n a	31 Ekim		Müslümanların Ermenilere karşı kişisel saldırganlıklarının artması, haraç için yol kesme, sonra soyup soğana çevirmeler, تنها bölgelerdeki çiftlik ve komların yağmalanıp yakılması olaylarının artarak devam etmesi, bölgede olduğu gibi Mersin'de de genel bir paniğe yol açmıştır. Talan edilerek yakılıp yıkılan yerlerden sıralanabilecekler: Hamzalı: 9 ev, 16 dükkân ve 6 çiftlik Temirtaş: 7 çiftlik Kimirtli: 40 ev Akpınar: 30 ev Kara Meryem: 20 ev Kara Kiya: 10 ev talân edilip yakıldı.	Adana valisi Faik Paşa emniyeti sağlayacak önlemleri almak yerine vilayetin diğer bölgelerinde geziyor, yani olaylardan haberdar olmak istemiyor. Vilayeti vekaleten yöneten defterdar Mehmet Mithat kendi hallerindeki Hristiyanlara karşı haksız bir tutum takınarak hareketi alevlendiriyor. Emniyetten sorumlu yetkililer Hristiyanları silahsızlandırırken şehirde daha önce

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
T a r s u s	13 Aralık		13 Aralık gününde Hristiyan karşıtı bir hareket hazırlanmıştır. Mersin ve Tarsus'ta, müslümanlar planları hazırlamak için toplanırken Yarbey Esat Bey bu toplantıları dağıtıyor.	rastlanmamış, tekin olmayan müslümanların varlığına göz yumuyorlar. Mersin valisi Nazım Bey suçluların takibi konusunda elinden geleni yapmıştır.
	13 Aralık	2 ölü	Bir Türk, Ermeni bir papazı tokatlıyor. Demir çubuklar, bıçak ve değneklerle donanmış Müslüman çete şehri bir uçtan öbür uca turlayıp duruyor. Tarsus kaymakamına yardım eden Nazım Bey, müftü ve bazı önde gelen Ermenilerin sayesinde çete tutuklanıyor. Ama bu arada birkaç dükkan yağmalanmış ve 2 Ermeni öldürülmüştür. Bu hareketi kışkırtan Kayseri'den gelmiş Türklerdir. Bunlar Kayseri'deki katliamları anlatarak Tarsusluları aynı işleri yap-	Vali, Linois adlı Fransız kruvazörünün komutanına vilayette sükunetin asla bozulmadığını, karışıklıkların Faik Paşa'nın gezisi sırasında geçtiği yerlerde patlak verdiğini söylüyor.

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
M i s i s	Kasım orta- ları		maya ikna etmeye çalışırlar. Oysa bu pis işler Tarsuslu müs-lümanların aklından bile geçmemektedir. Ermeni kilisesinde Türkler Hristiyanlığa hakaret için herşeyi yapar, papazın karısına tecavüz edilir, papaz ise hapise atılır. Saldırıyı yöneten de bir subaydır.	
Sa im bey li (Ha- cin)	16 Ekim		Bir Hristiyan katliamının eşi-ğinden dönülmüştür. Saimbey-li'ye iki saatlik yaya mesafe-sin-deki Şar köyüne Kürtler saldırır-lar. Köydeki 800 insan Hacin'e sığınır.	Kaymakam katliama yol veriyor ama sa-dece ilçe kadısı ve müftüsünün müdahalesi ile katliam önle-nir.
P a y a s	27 Ekim - 11 Kasım	Rakam bilin-miyor	Şehirde olaylar ve karışıklıklar meydana geliyor. Bunun nedeni o bölgenin tümünde ortaya çıkan talan ve yağma haberleridir. 200 haneli Ocaklı ve Üzerli köyleri talan edilip yakılıyor. Burnaz'ın bir mezrası yakılıp yağmalanır. Ölenlerin arasında bir de Rum var.	Türklerin de silahsızlanması ile Hristiyanlar silah teslimine razı olurlar. Ama Türklerin silahları alın-mıyor. Üstelik askerler, Kürt-ler ve öteki

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
Ç o k m e r - Z i m e n	13 Kasım	300 ölü	Yakılıp yağmalanan köylerden bazıları: Haçzalı: 400 baş hayvan ve büyük miktarda tahıl yağmalandı. Kaçze, Kurtkulak, Kırşebeg, Daşırdığı, Naçarlı köyleri ve dört çiftlikte aynı pislik işler yapılır. 300 Hristiyan katledildi. 30 bin Türk Liralık zarar var.	müslümanların saldırısına yardımcı olurlar. Biri kız biri erkek iki genç Ermeni esir olarak satılıyor.
		Çok sayıda ölü	Kürtler ve Çerkezlerden oluşan müslümanlar buraya saldırıyor. Bölgedeki katliamdan kaçan 6000 civarındaki Hristiyan daha önce buraya sığınmıştır. Ölü ve yaralı sayısı çok yüksektir. Giderek daralan bir çember içine giren Hristiyanlar 21 Kasım'da Türklerin de silahlarını teslim etmesi şartıyla kendi silahlarını teslim ederler. Ancak Türkler silahlarını teslim etmezler. Resmi kaynaklara göre müslümanlardan 8 ölü, 13 yaralı var. Ermeni kurbanlara ait sayı verilmiyor.	Önce 200, sonra 800 adamdan oluşturulan askeri birlikler bu saldırıya karşı çıkmaktansa destek oluyordular.

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
A k b e s	Kasım sonu 24 Aralık		Akbes'in Lazarist din adamlarına ait kuruluş ve Şeyhli'nin (Hassa kazası, Cebeli Bereket sancağı) Trappist Tarikatı mensuplarına ait kurum Kürtlerce talan edilme tehlikesine maruz kalıyor. Aralık'ın son günlerinde Lazaristler yeniden talan ve kundaklama tehlikesi ile karşı karşıya geliyorlar. Aralığın başlarında müslümanlar Geben, Derendeh, Kilis'e saldırıyor. Ve buraların altını üstüne getiriyorlar ve Kilis Hristiyanları ölümle burun buruna geliyorlar. O bölge, Hassa kazasındaki Tayak'lı iki Türk beyi tarafından terörize edilmiştir; Ali ile Yusuf sürekli olarak Hristiyanları rahatsız etmektedirler. Akbes ile İskenderun arasındaki Baktaşlı'da bu iki bey yağma yapmıştır. Küçük misyoner kilisesinin eki olan bir hizmet binası yakılmış ve dini objelere hakaret edilmiştir.	Kaymakamlık görevini vekaleten yürüten Muhammed Ali Efendi tehlikeyi bertaraf ediyor.

ANKARA VİLAYETİ

.....

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
A n k a r a	Ekim Kasım		İstanbul'daki olayların yansıması ile Ankara'daki Müslümanlar arasında daha önce çalkantılar oluşmuştu. Bu dalgalanmaların Kasım ayında yeniden başladığı anlaşılmaktadır. Vilayetin tümünde Ermenilerden yana kimsenin olumsuz bir tutum ve düşüncesi yokken Müslümanlar silahlanıyor. Oysa Türklerin bu hazırlıklarını gerekli kılacak hiçbir şey yoktur. Bunu sezinleyen Hristiyanlar arasında korku günden güne artmaktadır. Ayrıca Ankara garnizonundaki asker sayısı sadece 100'dür, yani sadece yetersiz bir birliktir. Bu da endişelerin artması için yeterli bir nedendir. Ortada güven duyulacak bir durum yoktur. Toplumsal barışı yeniden sağlamak için yerleşikleri ikna etmek ve bu konuda vaazler vermek üzere görevlendirilen hocaların konuşmaları istenenin tam aksine sonuçlar doğurmuştur.	Düzeni sağlamak için yetkililer birkaç polisiye önlem alıyorlar. Göçmen Çerkezler o köyden dışına girip Hristiyanları ve müslümanları korkutup teröre ediyorlar. Bu çeteleri denetim altına alacak hiçbir şey yapılmıyor.

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
K a y s e r i	20 Aralık		Şehirde o gün güçlü bir panik havası var. Bu gergin ortamda iki günde Türklerin Hristiyan-lara saldırmakta kararlı oldukları belirgindir. Camilerde imamlar cemaate silahlanmalarını ve hazır beklemelerini telkin edi-yor. Şehir içinden daha önce görül-memiş müslüman ve Çerkezlerin dolaştığı görülüyor. Hris-tiyanlar işyerlerini kapatıyorlar. Alınan etkin tedbirler sonucunda kötü bir sonuç hasıl olmuyor.	Vali Mareşal Tevfik Paşa emniyetten sorumlu birlik-lerin tümünü şehirde gö-revlendirip kol gezdiriyor.
	Ekim- Kasım		Halk ekim ayından beri olaylar çıkacağına korkusu içerisindeydi.	
		Rakam bilin- miyor	Kasım ayında Hamidiye Kürtleri Hristiyanları şehri ele geçirmekle tehdit ediyor. Kayseri sancağında-ki 45 Ermeni köyü yağmalanıyor ve yerleşikleri katlediliyor. Bunların arasından özellikle Ermenilerle en çok meskun yerler seçilip yağmalanıyor. Ekrek ve Mucur en fazla etkilenen köyler arasındadır. Bunlar aynı zamanda en büyük, en önemli ve en zengin köylerdir. Ekrek'te 800 ev, Mucur'da 1000 ev vardır. İkisi de yerle bir edilir. Kadınlar dahil nüfusun tamamı katlediliyor.	Yetkililer olayları bastır-mak için 12 tabur askeri harekete ge-çiriyor ama 8 tabur isyan edip kaçıyor.

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
	30 Kasım	1000 ölü	Müslümanlarca günlerce önceden hazırlanmış, katliam başlatılıyor. Türkler yığınlar halinde Ermeni pazarlarına saldırıyorlar. Ailelerin hepsi katlediliyor. Hamamlara girilip Ermeni kadın ve çocuklara olmadık pislikler yapılıyor. Çırlıçıplak sokaklara atıldıktan sonra boğazlanıyorlar veya kolları, bacakları, başka organları koparılarak sakat bırakılıyorlar, yaşlılar canlı canlı yakılıyorlar.	Yetkililer kollarını kısırdatmıyor. Olayların başlamasından iki gün sonra ancak müdahale ediliyor. Amerikan ve Cizvit misyonları resmen korunuyor. Ondan sonra sorumlularda kayıtsızlık yeniden başlıyor. Kollama ve koruma görevleri yerine getirilmiyor. Bazı Müslümanların Ermeni hayatı kurtardıkları da oluyor. Garnizon-un üst rütbe-sindeki bir subayın eğer yerel yetkili engel olmazsa ayaklanmayı zamanında bastıracağını ve katliama engel olacağını söylediği belirtiliyor.

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
Y o z g a t	Ekim- Kasım - Aralık	Rakam bilin- miyor	Bu bölge Ekim ayından itibaren çok karışık durumdadır. Akdağ-madeni ilçesinin 4 köyü ve başka bir yerleşim birimi Kürtler tarafından yakılıp yıkılıyor ve yerleşikleri katlediliyor. Yozgattaki bu tehlikeli ve hassas durum halen devam ediyor. Silahlı Çerkezler ortalıkta dolaşıp etrafa korku ve yılgınlık saçıyorlar.	
Ç o r u m	20 Kasım	4 ölü	Bir kavga sonucu çıkan olaylar- da 4 Ermeni öldürülüyor.	
H a c ı- köy	Kasım	90 ölü	250 kişilik bir Çerkez çetesi köyü ateşe verip yağmalıyor. 90 Hristiyan ve müslümanı katl- ediyor.	Yetkili çete- nin varlığına göz yumuyor.
Λ k h i s a r	3 Ekim	50 ölü	İzmit'te göçmenlerin ve Çerkez- lerin arasında sıkışık 50 Ermeni ailesi vardı. Hafta pazarının olduğu gün Akhisar'ın nahiye müdürü Ermenileri müslüman- ların tepkisini çekme tehlikesini önleme amacıyla silahlarını verm-	

İZMİT VİLAYETİ

.....

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
			eye ikna ediyor. Ancak bu esnada malın fiyatı üzerine bir Ermeni satıcıyla Çerkez bir müşteri arasında çıkan tartışmayı bahane eden Çerkezler Ermenilere saldırarak 50 Ermeni'yi katlediyorlar. 33 Ermeni de ağır yaralanıyor. Köy talan ediliyor. 50 Ermeninin nerede olduğu da bilinmiyor. Vahşice parçalanmış cesetler iki kuyuya dolduruluyor, birkaçı da Sakarya nehrine atılıyor.	Geyve kaymakamı Akhisar Çerkezlerinin kötü niyetlerini haber veriyor ve halkı uyarıyor ama katliamı durdurmak için yeterli çabayı göstermiyor. İzmit mutasarrıfı olaydan haberdar olunca olay yerine gidiyor ve dönüşünde hazırladığı raporda olayın önemsiz olduğunu belirtiyor. Yaralananlara yardım etmek ve ölüleri

Y e r	Tarih	Ölü Sayısı	Olayların özeti ve nedenleri	Halkın ve yetkililerin tutumu
			Assomptionnist rahipler olay yerine gelip 35 cesedi kuyulardan çıkarıyorlar. Ermenilerin maddi kayıpları 15 bin Türk Lirası olarak değerlendiriliyor. Geyve yakınlarındaki birçok Ermeni köyünde insanlar katlediliyor. Türkmen'de 15 Ermeni genci daha önceleri olduğu gibi ormana ağaç kesmeye beraber gittikleri Türkler tarafından baltalarla öldürülüyor.	gömmek için Ermeni piskoposun ve assomptionist rahiplerin ısrar ve ricaları üzerine Akhisar'a gitme izni veriliyor. Olay sonrasında tutuklamalar oluyor ama olayın azılı failerinden çoğu hapisneden kaçıyor. Böylece bu işlem bir işe yaramıyor.

KATLİAMLAR KARŞISINDA AVRUPA

Buraya kadar okunan tablo ve bundan sonra okunacak istatistiki bilgilere ek olarak birkaç düşüncenin eklenilmesi zorunlu görülmektedir.

Bizler ait olduğumuz ulusların tarihinde, yaklaşık iki yıldır gözlerimizin önünde cereyan eden bu kadar korkunç zamanlar bulunabileceğine inanmıyoruz.

Şimdiye kadar Hristiyanlara karşı anlayışlı ve mülayim sanılan Türkler Hristiyanlara karşı bu yakın geçmişte önceden planladıkları hedef ve amaçlarını, başlangıç ve bitiş işaretlerinin dahi ne olacağı belirlenmiş olayları gerçekleştirdiler. Bu olaylarda ve saldırılarda amaç, yaradılışında varolan anlayışlı, yumuşakbaşlı, barışçı tutumları ile başlarındakilere tabiiyetlerini her zaman ispatlamış Ermeni ırkının kökünü kazıydı. Oysa yukarıda belirtildiği gibi bu iyi niteliklere sahip ırka bu canavar barbarlığın reva görülmesini gerektirecek, yapanları haklı kılacak hiçbir neden yoktur. Bu vahşetin nedeni ya dini fanatizm, yani müslümanların Hristiyan halklara karşı kudurganlığı ya da köle sayılan bu itaatkar halkların daha çalışkan, meslek sahibi, daha üretken ve girişken olmaları ve yetiştirdikleri evlatlarının Osmanlı'da ve Avrupa'da, tüm dünyada önem verilen, muhtaç olunan mevkilere gelmeleridir.

Şimdiye kadar tarihin akışı içinde şüphesiz halkların öfkelerinin kabardığı ya da bazı tiranların ortalığı yakıp yıktığı yürek burkucu zamanlar olmuştur. Ama uzun aralıklarla, yüzyıllara yayılan ve binlerce kurban verilen bu zaman dilimlerinde insan kırımları muhakkak sona eriyordu.

Tarihin en vahşi, kırıp geçici tiranı olarak Cengiz Han bilinir. Bir vuruşta otuzbin insanın kafasını kopardığı hikaye edilir. Ama bu korkunç suçlar bir defa işlenip tamamlandıktan sonra galip gelen kan dökücülerin katliamlarına devam ettikleri insanlık tarihinde görülmemiştir. Aynı şekilde çöküş dönemindeyken Roma İmparatorluğu'nu zapteden, çeşitli göçebe kavimler ile Vandalların, Hunların, Lombardların yaptıkları vahşet anlatılır. Ama bu barbarlar yerli Hristiyan halkla ilişkiye geçtikten sonra hemen medenileşmişler ve egemen oldukları ırklarla kaynaşp özdeşleşmişlerdir. Bir veya iki yüzyıl içerisinde de aynı kimliğe bürünerek kardeş halk haline

gelmişlerdir.

Bu tarihi sürecin aksine Türkler asimilasyonun her türlüüne tepki gösterir ve ırkların karışmasını istemezler. Kendileri Bizans'ın teskin edici ve huzurlu ortamında yaşadılar ancak yüzyıllardan beridir, kullandırdıkları Hristiyan toplulukların tepesinde doymak bilmeyen vahşi bir despot olarak durmaktadır. Bu başarıyı silahlı yiğitlikten çok, Doğu'da ve Batı'da yapıldığı gibi fetihlerin sonrasında Hristiyan halkları bölüp birbirine düşürmeye borçludur.

Türk yönetimi bir zamanlar çok zengin olan bu ülkeyi her yerde ve her zaman olduğu gibi köleleştirme ve haraç alarak sömürme uygulamalarıyla kısırlaştırdı.

Bu şekilde, zavallı Osmanlı Hristiyanları, zaptedilmiş toprakların asıl sahipleri, yüzyıllardır yaşadıkları kırsal bölgelerin yalnızlığında, yöneticilerinin baskı ve aşağılamaları altında, uzaktan bakanların acıyan bakışlarına maruz kalarak böylesine rezil şartlarda yaşıyorlar.

Bugün bu koşulların, bu aşağılanma durumunun yerini şiddetli bir zulme bıraktığı gündür. Domitien ve Neron döneminden daha beter olan bu vahşet gününde bu coğrafya dışındaki Hristiyanların bu kardeş halkın yok edilmesini önlemeyi görev bilerek, dayanışma ve yardımda bulunmaları bir insanlık görevidir.

Ancak boğazlanan kurbanların acılı ve bitmeyen haykırıları bugün diğer Hristiyan ulusları, içine düştükleri uyuşukluk ve aldırmaızlıktan kurtarmaya, onları uyandırmaya yetmiyor. Daha doğrusu biz bundan korkuyoruz. Bizi durumun vehametinin anlaşılmamış olması endişelendiriyor. Şu sıralar Türklerin başka bir taktik kullandığına da şahit oluyoruz: İmparatorluklarındaki Hristiyanları fiziksel olarak yok etmek yerine taşra illerindeki Hristiyan yerleşim birimlerini yakıp yıktıktan sonra, önceden katliam dışı tuttıkları kadın ve kızları ahlaksız işlerine alet etmek, ahlaklarını bozmak, Ermeni ailelerini baskı ve tehditle dinlerinden döndürmeye çalışmak.

Osmanlı'da her işin daha önceden hazırlanmış ve her yerde aynı biçimde uygulandığı gözlemlenmiştir. Amaç, Hristiyan kadınlarının kiritilmesi ve Ermenilerin müslümanlaştırılmasıdır.

Hristiyan dünyasının her yerinde olduğu gibi Doğu'da da kadın

erkekten daha çok dinine bağlıdır. Bunun için Türkler sistematik, zorunlu ve ahlaksız yöntemlerle Hristiyan kadınları lekelemeye çalışmaktadır. Kadınları yakalar yakalamaz korkusuzca ve utanmazca küfürler sıralıyor, yetkililer ise asla müdahale etmeyip seyirci kalıyor. Kadınlar ancak yaşadıkları yeri terkedip başka bir yerde yaşamaya razı olurlarsa yeni yerlerinde onları koruyacak birini bulmayı vaadediyorlar.

Bu üzücü ve utanç verici konuda edindiğimiz bilgiler çok miktardadır ve bunlar kesin olarak doğrudur. Bu olaylara sanırım ki iki örnek göstermek yeterlidir.

Sivas vilayetindeki Tamzara'da Kasım ayından bu yana erkeklerin hepsi katledilmiştir. Çok kalabalık bir Ermeni nüfusunu barındıran bu yerleşim biriminde bugün sadece 300 kadın, çok sayıda genç kız ve çocuk kalmıştır. Açlıktan ölmek üzere olan ve yarı çıplak bu insanları en azından bir Türkün peşine gitmekten koruyacak herkes ülkenin dışına çıkarılmıştır. Sahipsiz, korumasız, bu kadın ve kızların çevresi, müslümanların, oradan geçen yolcu ve askerlerin tutkularını tereddütsüzce tatmin ettikleri yerlere dönmüştür. Bunlar bu Ermeni kadınların evlerine giriyor girerek sövüp sayıyor ve ahlak dışı işlerde bulunuyor.

Harput'un hükümet merkezi Mezre'nin Hristiyan mahallesinin bir bölümünde de durum aynıdır. Vali ve çevresi de dahil, müslümanlar himayesiz ve korunmasız, gariban kadın ve kızların evlerine girip içki alemleri eşliğinde bu kimsesizleri bu adi cümbüşe mecbur bırakmaktadır.

Bu dönemde özellikle uzak köylerdeki Hristiyanlara, sahipsiz ailelere etkin bir propaganda ile islamiyete geçmeleri için tehditler yapılıyor.

Birçoğu yaşamak için, bu fırtına geçer geçmez yeniden atalarının uinine dönebilmek umuduyla baskılara boyun eğiyorlar. Ancak bu da çoğu zaman yetmiyor. Şu sıralarda Muş, Maras ve etrafındaki yerlerde çok sayıda aile zora boyun eğmektedir. Ama sükunete kavuşur kavuşmaz Hristiyanlıklarında ısrar ettiklerinin açığa vuruyorlar ve o zaman da katlediliyorlar. Elimize hızla ulaşan haberlerden edindiğimize göre Sultan'ın tüm vilayetlere gönderilen ve Hristiyanlara islamı zorla benimsetmek için en ufak baskı ve güç kullanımını yasaklayan, güçlü devletlerin baskısıyla da olsa hazırlanan fermana rağmen, bu bölgede Kürtler Ermenileri katletmeye devam etmektedirler.

İslam yasası Seriat'ın bu konudaki hükmü kesindir. Bir defa müs-lüman olanın dininden dönmesi mümkün değildir. İslamiyeti terkeden birinin cezası ölümdür!

Bu hükme dayanarak Türk yetkililer Kürtlerin bu son katliamları yapmalarına göz yumuyorlar. Çünkü Türklere göre bu katliamlar geçer-li bir islami hükmün uygulanmasıdır. Bu nedenle Türk devleti Avrupa nezdinde suçlu görülmekten kurtulmaktadır. Zorlanarak bile olsa Hristiyanların müslümanlığı kabul ettikleri andan itibaren vaftiz edildik-leri eski dinlerine dönmeleri islam dini nazarında ölümle cezalandırılac-ak bir suçtur. Bu durum Avrupa devletlerinin de Hristiyanlara karşı Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yapılan kötülükler karşısında gevşek davranmasının nedenlerinden biridir. Hristiyan Avrupa, Osmanlı İmparatorluğu'na Hristiyanların hepsinin etkin ve kesin bir biçimde korunması için anlaşmaları imzalamaya zorlamakta fakat bu anlaşma hükümlerinin aynen uygulanmasını sağlamakta etkin olmamaktadır.

Bunları Avrupa'nın geneli için söyleyebiliyoruz ama özelde şunu vurgulamak gerekir: Bu konuda Avrupa etkin müdahalelerden vazgeçmiş olsa bile seküler misyonunu devam ettirmesi gereken Fransa'dır. Biz Katolikler, Fransızlar, kendimizi soğuk bir egoizme tes-lim etmeyeceğiz. Aklımız fikrimiz yalnız ve yalnız ulusal ihtiyaçlarımızın karşılanmasında olmayacaktır. Buna ne büyük önem verilirse verilsin, Hristiyanların genel yararları söz konusu ise birlikte hareket etmeli ve her ülke farklı tutum takınmamalıdır. Avrupa ortak bir davranış biçimi içinde hareket etmelidir.

Bizimle aynı, büyük Hristiyan ailesine mensup bu becerikli, çalışkan, latif Ermeni halkı yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Avrupa Hristiyan halkından Ermeni halkının yok edilmesi amacını önle-mek için dayanışma sağlamasını bekliyoruz. Eğer Avrupa devletleri bunu yapmayı reddederlerse cellatlar ve kurbanları arasına girip katlia-ma müdahale etmek Fransa'nın görevidir. Madem Türkiye varlığını devam ettirmek için Avrupa'ya bağımlı ise, bilmesi gerekir ki, Anadolu, Mezopotamya ve Suriye'de oluk oluk Hristiyan kanı akıtacak olaylardan kendisinin sorumludur.

F. Charmetant

BİR İSTATİSTİK

BİRLİĞE ÇAĞRI

.....

Meşhur Berlin anlaşmalarının imzacıları olan altı büyük devletin büyükelçisi tarafından, mutabakatla hazırlanmış resmi tabloyu okurlara aktardıktan sonra, bu anlaşma ile yapılan ve yapılması gerekli olanlar hakkında daha önceki çalışmamızın tamamlayıcısı olarak, konuyu daha etkin şekilde açıklamamıza yarayacak ek bir doküman yayınlamaya zorunlu olduğumuza inanıyoruz.

Bilindiği gibi Berlin Anlaşması Türkiye'ye kendi egemenlik alanındaki Ermeni illerinde reform yapmayı ve bunu anlaşmaya taraf olan devletlerin gözetimi altında gerçekleştirme zorunluluğunu yüklemiştir. Ekleyeceğimiz yeni rapor daha önceki gibi il il hazırlanmıştır ve tamamıyla görgü tanıklarının ifadelerine dayalı istatistiki bir bilgidir. Özellikle de kutsal nesnelere hakaret, kiliselerin talan edilmesi, papazların katli, Ermenileri din değiştirmeye zorlama, müslümanların haremlerine katmak için güzel kadınları ve bakire kızları kaçırmayı anlatan basit ama korkunç içerikli bir listedir.

Bu belgeyi bize hemen ulaştıran Gregoryen Piskoposluğunun en seçkin üyelerinden biridir. Belgeyi elimize geçtiği şekliyle yayınlıyoruz. Katolik Ermenilerin maruz kaldıkları her şiddet ve hakareti içeren bu istatistiki bilgileri de okura vermekteki amacımız halen sürmekte olan acıları tazelemek değil, Katolik Hristiyanlarla beraber aynı acıları çeken Protestan Ermenilerin de maruz kaldıkları zulmü de iletmeştir. Yoksa verilen bilgiler her zaman için eksik ve yetersiz kalmış olacaktır.

Ermeni ulusunun var olup olmamasını belirleyecek bu oyunun içinde, bu ciddi ve durum ve koşullarda Osmanlı mülkü dışındaki Hristiyanlar mevcut dini takıntılarından vazgeçmek, rekabetlere, ayrılıklara, bölünmelere son vermek zorundadırlar. Bu kutsal amaç için yukarıda sıraladığımız kavramlar yerlerini daha içten yaklaşımlara, içtenliklere, daha sıkı birlik ve beraberliklere bırakmak zorun-

dadır. Ermeni ulusu da çeşitli dini kollar arasındaki çekişme ve rekabete son verip tek vücut olmak zorundadır. Bu birlik hem dini hem siyasi alanda gerçekleştirilmelidir.

Sözkonusu olan Ermeni halkının en üst derecedeki ortak, ulusal yararadır. Ben şahsen bu halkın vefalı bir dostuyum, yalnızca dini görüş ve dini anlatış tarzından konuya yaklaşmıyorum. Hepsi yurtsever olan Ermenilerin huzuru konusunda aynı aileye mensup buralardaki kardeşleri de hangi dini ayrılığa mensup olurlarsa olsunlar, bugün ağırlıklarını koymalıdır. Tüm Hristiyanlar bu yakın zamanda Türklerin yok ettiği 100 bin Ermeni ve zorla din değiştirttiği 40-50 bin Hristiyanın hesabını sormalı ve bu katliamların devamına engel olacak tedbirlerin alınmasını sağlamalıdır.

Din değiştirenlerin durumu da endişe vericidir. Korkunç şeriat gereklerine göre mecburi olarak din değiştirenleri Ermeni ulusu kayıp olarak kabul etmelidir. Oysa Katolik ve Gregoryen olarak bu insanlar aynı dine sahiptiler, aynı dini seremonileri vardı, ibadethanelerindeki ayin usulleri aynıydı, aynı biçimde yaşıyorlardı. Şimdi büyük bölümü aileden ayrı düşmüştür. Kayıplar bu kadar büyük ve çokken neden Ermeni ailesinin bu iki grubu bir araya gelip tek bir liderin emri altında birleşerek mal ve mülklerinin, yurtlarının, dinlerinin, ortak paydalarının kesin savunmasını gerçekleştirmiyorlar? Bu iki Hristiyan inancının herbiri Avrupa'da sevgili uluslarının mutluluğunu sağlayacak etkinlik ve saygınlığa sahiptirler. Bir araya gelince uluslarının mutluluğunu gerçekleştirebilirler.

Biz, Ermenistanlı kardeşlerimizi içtenlikle seviyor ve iyiliklerini diliyoruz. Onlar ve sevgili yurtları için içimizde yalnız iyilik duyguları ve temennileri var. Bu nedenle onlar yardımlarımızı ortak olarak talep ederlerse eldeki tüm varlık ve imkanlarımızla kendimizi bu işe elbette vereceğiz.

Paris'te genç Ermenilerden oluşan seçkin bir grubumuz var. Hepsi de çok zeki ve çok yurtseverdir. Bu yayımla yapmak istediğim, benimle beraber çalışmaları, güçlerimizi birleştirerek Ermeni ulusu için yeniden diriliş ve kurtuluşu sağlamaktır.

E.Charmétant

ÖZET İSTATİSTİK

**Görgü tanıklarının raporlarına
ve özel anlatımlara dayanarak
hazırlanmıştır.**

KONULAR;

**Ermenistan'daki, onbir vilayette, son zamanlarda
kiliselere yapılan hakaret ve saygısızlıklar, Papazların
katledilmeleri, kadın ve genç kızların kaçırılması!**

1. Trabzon Vilayeti

Trabzon vilayeti içerisinde 4-10 Ekim(26 Eylül) tarihleri arasında meydana gelen katliamlar ve felaketlerden sonra şehri çevreleyen köyler de katliamdan nasiplerini aldılar. Verenas, Anifa, Grobi, Abyon, Sürmene, Gadra, Zefanos, Sifter, Gromela, Sigavidas, Mayera, Alçakdere ve Maktilla adlı 13 köyün kiliseleri yakılıp yıkıldı ve talan edildi. Altı papaz katledildi. Alçakdere, Maktilla, Gromela, ve Kortanez köylerinin sakinleri olan Gregoryenler islamiyete geçmeye zorlandılar. Kadın ve kızları vahşi ve rezil işlere kurban gittiler.

2. Erzurum Vilayeti

1, 18-31 Ekim tarihleri arasında bu şehirde yapılan katliam esnasında şehrin Ermeni kiliselerinden birisinin papazı Der Karekin evinde öldürüldü ve ölüsü kaybedildi. Ternik Köyünün papazı Der Yeğya köyün işini takip için gittiği Erzurum hükümet binasında 8 Ermeni ile birlikte öldürüldü.

Çevredeki kırsal alanlara gelince;

Topalçavuş köyü, kilisesinin yağmalanmasından sonra tecavüz gibi işlerle kirletildi. Umudum ve Kak köylerinin kiliseleri ateşe verildi. Kilise hizmetlileri ise katledildi.

Ternik, Otni ve Garar köylerindeki kiliseler yarı yarıya yıkıldı, tahrip edildi. Kaçgavank manastırına bitişik kilise talan edildi, manastırın en üst düzey görevlisi yaralandı.

II, Pasinler ilçesi manastırı yağmalandıktan sonra en üst düzey din adamı olan Rum başrahip Dimoteon ve bu cemaatin öteki altı din adamı katledildi. Manastır yakıldı.

III, Tercan ilçesinde 7-10 Ekim arasında katliam oldu. Kırsal alanda yaşayan Gregoryen nüfusun katil kılıcından kaçan kısmında islama geçenler oldu. Papaz Der Husik, piskopos vekili de aynı akıbeta uğrayarak islama geçmek zorunda bırakıldı. Ertesi gün taze dönmelerin yeni dinlerini pekiştirmek üzere toplu sünnetlerinin yapılması için merasim hazırlıklarına başlandı.

IV, Bayburt'ta şehir içinde 30 Eylül(12 Ekim) tarihinde yapılan katliamda şehrin 4 kilisesi alt-üst edildi, yağmalandı ve kutsal nesnelere ve kutsal mekanlara hakaretler edildi. Rum manastırı başrahibi, yaşlı ve saygıdeğer bir insan olan Horen Guroyan öldürüldü. Başpiskopos vekili yaralandı. Çok sayıda genç kız kaçırıldı. Kaçıranlar kızları Trabzon vilayeti yakınlarındaki memleketlerine götürdüler. Çıkarılan yangınlarda 14 Ermeni kadın evlerinde diri diri yakıldı. Bazıları daha süttten kesilmemiş bebekleri ile birlikte yakıldı. Gebe bir kadının karnı yarıldı ve bağırsakları arasından sökülen çocuk parça parça edildi.

Bayburt civarındaki Lurp Krikor Lusavoriç ve Lurp Krisdapor kiliseleri yağmalandı, hakarete uğradı. Azizlerin temsili resimleri parçalandı.

Meşonk ve Almeşga köylerinin kiliseleri talan edildikten sonra içleri pisletildi. Lessonk köyünde Kutsal İncil parça parça edildi ve sokağa saçılarak ayaklar altında çiğnendi.

Ksanta köyünde Der Ohannes ve Der Harutyun adlı papazlar katledildi. Kilise camiye çevrildi. 400 civarında insan katledildi, çoğu kadın olmak üzere katliam kaçaklarına islamiyet zorla kabul ettirildi.

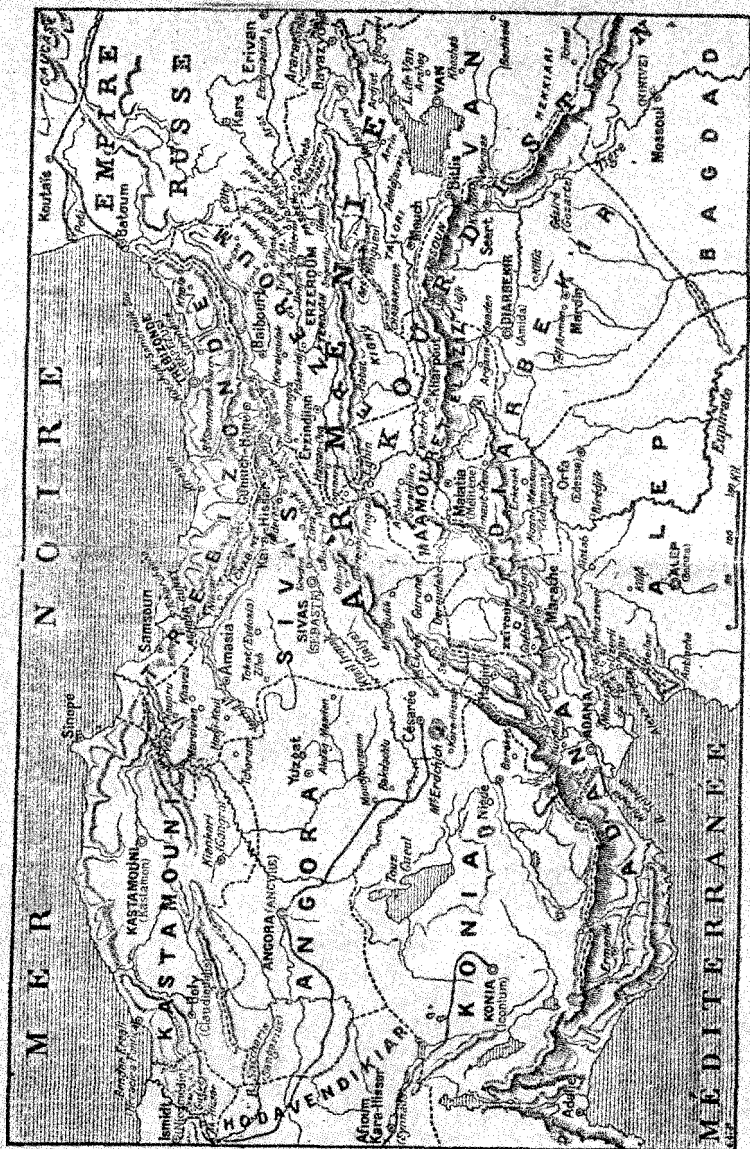
Ksanta'daki gibi Lessonk köyünde de 100'den fazla kadın iki farklı işleme maruz kaldı. Ellisi öldürülüp kuyulara atıldı, ellisi ise kişiliklerine hakaret edilerek her türlü ahlaksızlığa alet edilerek kendi hallerinde yokolmaya bırakıldılar.

Plur, Plurak, Buşdi, Surp Toros, Nik ve Balakor köylerindeki altı kilise camiye çevrildi. Papazları Der Magar, Der Krikor ve adı öğrenilemeyen bir papaz öldürüldü. Üç pāpaz da kayboldu. Yukarıdaki köylerin yanısıra, Varzahan, Karavirak, Çakmak, Avere, Gopus, Osdek, Varin Kerzi ve Verin Kerzi köylerinin ahalisi zorla islamiyete döndürüldü.

Plur köyü Gregoryenleri islamiyete geçmeyi çaresiz kabul etmelerine rağmen gözü dönmüş müslüman sürüsü tarafından kurşuna dizilmekten kurtulamadı. Gerekçeleri şuydu; bu Hristiyanlar müslüman görünerek yaşamaya devam etseler bile ruhlarının derinliklerinde yine de Hristiyan dinini devam ettireceklerdir. İşe, dinden döndükleri için kafalarına şapka yerine sarık geçirilmesiyle başladı, namaz öğretildi, uygulamalara girildi, bunun için de camiye götürür gibi kiliselerine götürüldüler. Onların katli burada ve bu seremoniyle yapıldı.

Bayburt'ta ve tüm çevresinde Hristiyan dini ve ibadeti tamamen bitti.

V, Kiği ilçesinde 23 Ekim günü katliam oldu. Hankdum köyünün Ermeni kilisesi yetkilisi, yaşlı ve saygıdeğer papazı Der Khat katledildi. Aşağıda adları sıralanan 22 kilise ile iki manastır yağmalandı.

Carte des onze provinces d'Asie Mineure

Kilisenin adı	Köyün adı
1. Surp Kevork	Denek
2. Surp Aztradzadvin	Melikan
3. Surp Garabet	Şen
4. Surp Gevork	Çerman
5. Surp Amenapergiç	Arintz
6. Surp Kat	Hankadum
7. Surp Haç	Sakatzor
8. Surp Sarkis	Şaruk
9. Surp Asdvadzadzin	Kezelçubuk
10. Surp Aztvadzadzin	Çiftlik
11. Surp Minas	Çan
12. Surp Sarkis	Kerboz
13. Surp Aztvadzadzin	Oror
14. Surp Ohannes	Çaribah
15. Surp Nikogos	Koşkar
16. Surp Aztvadzadzin	Sergevil
17. Surp Minas	Sekhank
18. Surp Hagop	Abognak
19. Surp Sarkis	Azdegpert
20. Surp Sarkis	Agpekhut
21. Surp Aztvadzadzin	Jebor
22. Surp Garabet	Kup
23. Hanksdun Köyü'nün yakınındaki Surp Garabet Manastırı	
24. Osnak Köyünün yakınındaki Surp Giragos Manastırı	

VI, 9-23 Ekim arasında meydana gelen Erzincan katliamında piskoposluğun 8 manastırı yağmalandı. İbadethaneler yakılıp yıkıldı ve Çarçaranatz Surp Lusavoriç manastırı yetkilisi papaz Der Gevont, bu manastıra sığınmış bir Ermeni ile birlikte boğazlandı. Kentzorik ve Karataş Ermeni köylerinin iki papazı ile papazlardan birinin iki çocuğu birlikte katledildi. Resvan köyünde saldırganlar kilisenin kapısını zorlayarak içeri girdiler ve oraya sığınmış olan insanlardan otuzunu öldürdüler. Kurbanların çoğu kadın ve çocuktur.

Megvetzik köyünde katliamdan arta kalanlar zorla sünnet edilip dinleri değiştirildi.

Erzincan'ın başpiskopos vekili *Der Gevork Yezeghiyan* ile Ermeni kilisesi papazlarından Der Konstantin Erhamcıyan elli kadar Ermeni ile birlikte tutuklandı. Halen azılı suçlulara, katillere tahsis edilen hücrelerde inim inim inlemektedirler. Bu pis zindanlarda her türlü vahşete muhatap olmaktadır.

VII, *Kuruçay* ilçesinin 16-17 Ekim tarihlerinde katliama uğrayan Büyük ve Küçük Armudan köylerinden Büyük Armudan'ın kilisesi tümüyle yağmalandı, köy papazı Der Agop kurşuna dizildi. Küçük Armudan'ın papazı Der Grigoris boğazlandı. Bir papaz da yaralandı.

VIII, *Dantzi* köyü Ermenileri zorla müslümanlaştırıldı ve erkekleri toplu halde sünnet edildi.

3. Van Vilayeti

I, *Aşağı Gargar* kasabasına bağlı olan *Çakog, Dzogu, Dap, Ksoktentz, Meçgantz, Mulk, Gici, Argantz, Kakt* köylerinde dört papaz katledildi ve bu 9 köyün sakinleri arasında yaşayan üç papaz da dahil olmak üzere islamiyete geçirildi. Kiliseleri ve manastırları yağmalandı, ateşe verildi ya da yıkıldı.

II, *Moks* (Bahçesaray) ilçesinde Surp Agop ve Garmerag Manastırları tahrip edildi. Badagants köyü Ermeni kilisesindeki bölge papazı öldürüldü. Paykner, Varek, Yukarı Sarin, Şadossen, Varentz, Paşavank, Padagantz, Deşok, Atanan adlı 9 köyün Ermenileri ölüm tehdidiyle dinlerinden döndürölüp müslümanlaştırıldılar.

III, Kürtler, *Pasin-Taht* ilçesindeki Karadere manastırını soyup

soğana çevirdiler. Gagazis, Şidan, Areg, Gaynamiran, Komer, Darentz ve Nar adlı yedi köyün halkını islama zorladılar.

IV, Çatak ilçesinin tüm köyleri yağmadan nasibini aldı. Bu köylerde yaşayan herkes yine ölüm tehditleriyle islama geçmeyi ve sünnet olmayı kabul etti.

V, Horhiatz ilçesinde Narduz manastırı tümüyle yağmalandı. İlçenin köylerindeki Ermenilerin hepsi hayatlarını kurtarabilmek için müslüman oldular.

VI, Havusor ilçesinin Ankeg-Astvadzadzin Manastırı, Sarekli ve Surp Astvadzadzin Manastırı, Kek Surp Kevork manastırı yağmalandı. Kosp, Kezeltaş, Beltentz, Göğze, İşamikom, Astvadzaşen, Gem, Korkom, Kerel, Atanan, Kertz, Köşk, Surp Vartan, Ardamert, Zonesdan, Pertak ve Gentanantz adlı 17 köyün Ermeni kiliselerinde daha öncekilere yapılanlar yapıldı.

VII, Gandijgan ilçesinde aşağıdaki köyler yerle bir edilip yağmalandı.

Oran; Surp Astvadzadzin Manastırı

Neros; Surp Tomas Manastırı

Kom; Surp Gevork Manastırı

Gentronitz; Gentronitz Manastırı

Sorp; Surp Parabet Manastırı

Sempataşhen; Astvadzadzin Manastırı

Ayrıca Serp Manastırı başkanı Papaz Bedros'un önce dili ve başka uzuvları kesildi. Bu kesme-doğrama işi papazın ölümüyle bitti. Sembon, Usut, Pigant ve daha birçok Ermeni nüfusu ve Sembon Ermeni kilisesinin papazı zorla müslüman yapıldı. Çok sayıda kadın ve kız kaçırıldı.

VIII, Kavaş ilçesindeki

Surp Nişan Çarahan,

Spidak Surp Astvadzadzin,

Surp Harutyun,

Surp Tomas,

Mokrapert,

Surp Sahak Lussabedüğ,

Norkeg manastırları yağmalandı, yakılıp yıkıldı.

LX, Adilcevez ilçesinin Surp Skançelekordz, Yukarı Süphan, Aşağı Süphan, Aren, Giatşuk, Arençgis, Guzel, Korantz, Partak, Arjera, Karakeçi, Viçgatzeruk, Ayketzor, Ziraklon, Çukha ve Norşen adlı 16 köyün kilisesi yağmalandı, sunakları yıkıldı ve hakaretlerin en pislerine uğradı. Buralardaki pek çok yerde Kürtler, yağmaladıkları kiliselerden çaldıkları papaz giysilerini giyip, ellerinde Kutsal Haç, İncil veya Kutsal Kadeh ile utanmaz oyunlar oynayarak hem müslüman hem de Hristiyan köylerinden geçiyorlar. Amaçları Hristiyan din kültürünü gülünçleştirmek, sözümona dalga geçmektir.

X, Ercişe bağlı Arşonitz, Kimaper, Madga, Medzop köylerinin dört manastırı talan edildi. Gergiyah, Gaydzak, Armekon, Kantzak, Dilon, Bamen, Harusyun, Haspinak adlı sekiz köyün kilisesi de öncekiler gibi yağmalandı.

XI, Akpag, Bargerd ilçeleri köylerinin tümünün kilise ve manastırları yerle bir edildiler.

XII, Cımar ilçesinin Alur, Ereren ve Amgu köylerinin Surp Eçmiyadzin Manastırları yağmalandıktan sonra yakılarak yıkıldılar. Adı sıralanan köylerin sekiz kilisesi de aynı akıbete uğradı Çeraşen, Marmed, Yekmal, Dzaktar, Menaşad, Anavank, Alur ve Haventz.

4. Bitlis Vilayeti

I, Bitlis'te 1-13 Ekim tarihleri arasında meydana gelen katliamlarda Muş sancağının Kop ilçesinden din eğitimi için gelmiş çok sayıda papaz, okulda dini eğitim gören 5 ile 12 yaş arasındaki öğrencilerle beraber üzerlerine gaz dökülerek yakıldı. Böylesine vahşi bir şekilde öldürüldükten sonra cesetlerin bir bölümü, yaklaşık 24 ceset ki bunların arasında Kuyt kilisesinin başrahibi Der Mihitar'ın cesedi de vardı, müslüman olarak görülüp müslüman mezarlığına defnedildi. Şehirde buna benzer hile ve yöntemlerle ve zorlamayla çok sayıda din değiştirme oldu. Cıvardaki kırsal bölgelere gelince, Vanik ve Sasik köylerinde bir papazla bazı kadınlar öldürüldü.

II, Yerum ilçesinde 13-15 Ekim arasında katliam yapıldı. Bu esnada ilçenin 12 Ermeni köyünün kilisesi her türlü hakarete maruz kaldı. Daha

sonra da camiye çevrildi. İslamiyeti kabul ederek sünnet olanlar ölümden kurtulabileceklerdir. Papazların başlarına sarık kondu. Kadınlar evlendirilmek üzere müslüman Mollalara teslim edildi, hem de karşılıklı olarak. Yani papazların kendileri de müslüman dul kadın almak zorunda bırakıldılar. Bu papazlara üstelik fazladan bir veya iki Kürt kadın verildi. Amaç papazların din değiştirmesini sağlamaktır. Müslümanlarla çok yönlü ilişkiler içine sokmak, onları tamamen ve katiyen Müslümanlaştırmaktır. Hatta çok kardeşli Hristiyan ailelerde bu kardeşlerden bir veya ikisi öldürülerek dul kalan karıları yaşayan kardeşlere verildiler ki durum şeriat yasalarına uygun olsun.

III, Şirvan ilçesi kırsalında aralarında Sarus, Avin, Avar, Napalın, Sermek ve Ternenk köyleri olmak üzere yirmiden fazla Hristiyan köyünde katliam kurtulan Ermeniler müslüman olmaya zorlandılar. İçlerinde bu köylerin bir kısmı yıkılıp öteki kısmı camiye çevrilen kiliselerinin papazları da vardır. Şimdi camiye çevrilen bu kiliselerde tahtlarına kurulmuş Türk mollaları Muhammed dininin temsilcisi olarak saltanat sürer. Bu dinin kurallarını öğretiyorlar. Yine bu ilçede çok sayıda Hristiyan kadının karınları deşilip bağırsaklarının arasından parçalara ayrılmış çocuklar çıkarılıyordu. Yine bu ilçeye bağlı Kuriman köyünün Gregoryen nüfusunun yarısı katledildi. Gentz ve Maden köylerinde çok sayıda kadın ve genç kız ile Gendzik köyünün Gregoryen kilisesinin papazının karısı kaçırılıp götürüldü.

IV, Güzeldere ilçesine bağlı Daşdob, Hark, Oh, Sac, Cark ve Nel köylerinin kiliseleri yağmalandı.

V, Hizan ve Sipagert ilçelerinde Ekim ayı boyunca devam eden katliamlar esnasında aşağıda adları yazılı yedi manastır yağmalandı.

- 1.Hizan'ın Surp Haç Manastırı,
- 2.Kamagiel Manastırı
- 3.Oaratzor Manastırı
- 4.Pezen'in Surp Astvadzadzin Manastırı
- 5.Gegson'un Surp Giragos Manastırı
- 6.Şirin veya Sigavang'ın Surp Gevork Manastırı
- 7.Sori'nin Surp Astvadzadzin Manastırı

Ayrıca Surp Haç Manastırı başpapazı ile Broşentz köyü Gregoryen kilisesi bölge papazı katledildikten sonra cesetleri yüzüldü ve içlerine

saman dolduruldu. Sonra da bir ağaca asılarak teşhir edildiler. Yine Kamagiel Manastırı'nın başpapazı ile Yegis'teki Surp Giragos Manastırındaki güvenlik görevlisi Bogos Haçaturyan da aynı akıbete uğradı.

Sgavaray Gregoryen Manastırı başpapazı Ohannes'e yapılan bir dizi hakaret ve işkenceden sonra papaz islamı kabul etmek ve iki karı almak zorunda kaldı. Hizan'da yerleşik konumda ve kalabalık miktardaki Ermeni nüfusu aynı yerdeki müslüman tekkesine zorla konduktan sonra islamiyete geçirildiler. Aynı şekilde Horkhotz köyünün üç Gregoryen papazına din değiştirmeleri zorla kabul ettirildi. Ondan sonra da başlarına sarık bağlanarak yollarda gezdirildiler.

Şenitzor nahiyesine bağlı sekiz köyün ahalisi islama geçmeye zorlandı. Bu köyün okul ve kiliseleri kapatıldı ve çok sayıda kadın ve kız kaçırıldı. Hizan ve Sipagert ilçelerine bağlı, aşağıda adı verilen altmış köyün sakinleri toplu halde islamiyete geçmek zorunda bırakıldı:

HİZAN İLÇESİ

Darontz, Aşağı Darontz, Karason, Yukarı Karason, Şen, Harit, Klup, Tagik, Palassor Haçugontz, Zigu, Antentz, Kamagiel, Surp Haç, Di, Norşen, Yegondz, Anabat, Broşent-Tars, Motentz, mamtentz, Gassar, Hagir, Korklotz, Nan, Hodz, Gadinak Bagsar, Li, Hucuk.

SİPAGERT İLÇESİ

Yukarı Huruk, Aşağı Huruk, Candican, Aşağı Godentz, Yukarı Godentz, Nerpan, Oghant, Sevkar, Pagentz, Sonar, Tag, Kegis, Dantzis, Soson, Hargnin, Taloro, Bedrantz, Huş, Kut, Sort, Pagt, Sagantz, Arençik, Duag, Geran, Taht, Mad, Zemen.

VI, *Yukarı Gargar* ilçesinde Klentzorut'un Surp Astvadzadzin, Yaraşhavar, Zegor ve Sempad manastırları yağmalandı, Yeghegis köyündeki kilisenin iki papazı öldürüldü. Zegor Manastırının başpapazı Sarkis de gözleri oyularak katledildi.

Ales köyü papazı ve aşağıda adı yazılı on köyün ahalisi islamiyete geçmek zorunda kalarak ölümden kurtuldular: Arşon, Tatzon, Yeghegis, Pergis, Ales, Harbentz, Hugurtzu, Gor, Voriz, Kentzorut.

VII, Mamduruk ilçesindeki Ermeni kiliseleri soyuldu, yakılıp yıkıldı, ve bazıları camiye dönüştürüldüler. Gregoryen nüfusun çoğunluğu islamlaştırıldı. Bu ilçeye bağlı adları aşağıda yazılı on yedi köyün ahalisi toplu halde islama dönmek zorunda bırakıldı; Ov, Seg, Perganto, Abarank, Kedantz, Huvandantz, Dantz, Miloti, Şenağpür, Mont, Gugentz, Honis, Horont, Paramons, Hagons, Garna, Bargantz.

Abarank köyündeki Surp Haç, Seg'teki Surp Haç ve Döruşk manastırları kiliseler gibi camiye çevrildiler.

VIII, Segert şehrindeki katliam 3-16 Kasım tarihleri arasında yapıldı. Kilise başpiskopos ve okul binaları yağmalandı. Zorla içeri girilerek Rum manastırının başrahibi vekil Başpiskopos Teodoros çok ağır şekil yaralandı. Hizmetlisi de katledildi. Yine bu şehirde bir papaz boğazlandı, çok sayıda kadın ve genç kıza tecavüz edildi. Halkın bir bölümü islamiyeti mecburen kabullendi.

IX, Muş sancağındaki Kergert köyündeki kilise talan edildi. İçinde kutsal yağ bulunan küpleri alan müslümanlar bu yağlarla tüfek ve kılıçlarını temizlediler. Muş çevresindeki ıssız ova ve vadilerde, açlıktan ölmemişlerse, bugün halen ailesinin izini bulamayan kayıp çocuklar dolaşıyor. Kadınlar, çocuklar ölümden kurtulmak için saklanacak yer arıyorlar. Oradan oraya koşturuyorlar. Kim kime, dum duma belli değildir. Ortalık toz dumandır. Adelponar ve Keybiyan köylerinde çok sayıda kadın ve kız kaçırıldı.

X, Bitlisli papaz Der Vartan Ahlat ilçesine bağlı Nazik köyünün civarında öldürüldü.

XI, Genç ilçesine bağlı Gernos, Valer, Tarepnis, Duzmalan, Kupar adlı köylerin sakinleri zorla müslüman edilerek katliamdan kurtuldular.

XII, Çapakçur ilçesinin Çevlik, Madrak, Sinfor ve Koşem köylerinin Hristiyan ahalisi ve yine Peçar Nahiyesinin Mıguk, Anti, Murdarik, Norşen, Tiç, Peçar köylerinin Hristiyan sakinleri islama geçmeye zorlandılar. Bu köylerin papazları da din değiştirmek zorunda kalanlardandır. Bu köylere ait kiliseler bugün cami olarak kullanılıyor ve buralarda Kuran okutuluyor. Hristiyan dini ve kültürüne dair ayinler, ritüeller kalmadı artık.

5. Sivas Vilayeti

I, Sivas'ta 21 Ekim- 2 Kasım arasında yapılan katliam sırasında kadınların çoğuna olmadık hakaretler, daha önce duyulup görülmemiş vahşi ve ahlak dışı işler yapıldı. Nüfusun islamlaştırılan erkekleri sünnet edildi.

Sivas civarındaki köylerin 20'den fazla kilisesi yağmalandı ve Tuzasar kilisesinin papazları Der Astradzadur, Der Vosni, Der Groniles ile Telmaç, Gazi Magoro, Karahaçel, Horsana, Govdum, Kangal ve Gavra adlarındaki yedi köyün kiliseleri papazları, Istanos köyünün papazı Der Reteos öldürüldü.

II, Şebinkarahisar'da 16-28 Ekim tarihleri arasında meydana gelen katliamlar esnasında cami minarelerine mevzilenen jandarmalar Ermeni kiliselerinin camlarını hedefleyerek ateş ettiler. Kiliselere sığınmış insanların çoğu bu şekilde yaralandı. Surp Pergiç kilisesinin yetkilisi papaz Der Yeğya katliam kurbanlarına dini cenaze töreni yaptığı için öldürüldü.

12-24 Ekim arasında yapılan Abana köyü katliamından sonra kendilerini emniyete almak için çevredeki Rum köylerine sığınan Ermeni kadın ve genç kızları Türklerin tecavüzüne uğradıktan sonra çoğu kaçırıldı.

15-27 Ekim ve 18-30 Ekim tarihlerinde yapılan Tamzara kasabası katliamlarında Surp Vakvor kilisesi ile Surp Gevork manastırı yağmalandı. Ayin, ibadet nesnelerinden hiçbirisi kalmadı. Sunaklar yıkıldı, azizlerin resimlerine pislendi, çok yaşlı muhterem papaz Der Krikor ile yeni atanmış genç bir din adamı papaz Kude cami meydanına götürüldü ve balta ile boyunları vuruldu.

Zorla namaz kıldırıldıktan sonra okulun iki öğretmeni ile okumuş gençlerin tümü katledildi. Okul çocuklarını kılıçtan geçirip genç kızlara tecavüz ettikten sonra saldırganlar okul kızlarının arasından otuz kadarını islamlaştırmak üzere kaçırdılar.

Çevre köylerdeki olaylara gelince. Purk'ta okul ve kilise ateşe verildi, papaz Der Aharon öldürüldü. Yine Agranis, Sis ve Anergi köyleri papazları da katledildiler.

Busseyit'te papaz Der Matheos'un boynu vurulduktan sonra yapılabilecek en aşağılayıcı iş olarak başı, kaba etinin üzerine konuldu. Oradaki

Türk gençleri böylece eğlenip daha çok hakaret için İsa'nın yetkilisi papazın cesedini kamçıladılar. 17-20 Ekim tarihleri arasında yapılan Anergı ve Busseyit köyleri katliamlarında küçük yaştaki çocuklar annelerinin dizleri üzerinde öldürüldüler.

Sis köyü yakınındaki Arakelotz Manastırı talan edildi.

III, Suşehri ilçesinde 16-29 Ekim tarihleri arasında katliam yapıldı. İhtiyarların, kadın ve çocukların sığınmış oldukları İndises kasabasının kilisesi ateşe verildi, içindeki bahtsızların hepsi alevler içinde yanarak öldüler.

IV, Koyulhisar ilçesinin Ermeni sakinleri evlerinin yakılma, zincire vurulma gibi zorbalık tehditleri altında zorla müslümanlaştırıldılar. Genç Ermeni kızları Türklerle evlenmek zorunda bırakıldılar.

V, Divriği'de katliam 4-16 Kasım arasında yapıldı. Surp Astvadzadzin, Yerortisyun Ermeni kiliseleri yağmalandı, sunaklar döküldü ve nefret ifadeleri olarak ayaklar altında alındı. Ermeni piskoposluğu ve protestan Ermenilerin tapınağı ateşe verildi. Önde gelen isimlerden Muhterem Bedros katledildi. Ermeni okulu askeri karargaha dönüştürüldü. Çok sayıda genç kadın ve bakire kızın ırzına geçildi. Şehrin içinde olduğu kırsal alanda da Ermeni nüfus toptan islamiyete geçirildi. Din değiştirmeye direnenler de katledildiler.

Köylere gelince; Gurasin'de Der Sarkis ve Der Mikhail adlı papazlar öldürüldü. Armudag köyü kilisesi papazı da öldürüldü. Surp Hagop Manastırı harabeye döndürüldü. Zımara ve Gasma köylerindeki kiliseler kısmen yıkıldılar. Çoğu camiye çevrildi. Kutsal şaraplı ekmek ayaklar altında ezildi. Gasma köyü ve çevresinde yaşayan 650 insan zorla islamiyete geçirildi.

Erkeklerin başına sarık sarıldı. Günde 5 defa namaz kılmak üzere zorla camilere götürüldüler. Ölen Krikor Balyan adlı bir Hristiyan müslüman mezarlığına defnedildi. Yine katliam tehditleri altında Gurasin ve Apuşan köyleri sakinleri islamiyeti kabul etmek zorunda kaldılar. Zımara köyü sakinleri de papazları ile birlikte aynı sonu paylaştılar.

VI, 25 Ekimde ve ilerleyen günlerde yapılan katliamlarda Darende ve Aşodi'de kiliseler ve okullar ve bir de manastır yakıldı. Öldürülenler arasında piskopos İzak ve başka bir papaz, Aşodi kilisesinin görevlisi de vardı. Çok sayıda kadın ve kız tecavüze uğradı.

Zile’de 16-28 Kasım tarihleri arasındaki katliamlarda Der Arşidakes ve Der Mıgirdiç adlı iki papaz müslüman olmayı reddettikleri için öldürüldüler. Birer gözleri oyulup çıkarıldı, diğer gözleri ise dağlandı.

VII, Akçadağ ve Aziziye Kürtleri Gürünlü 400 kadın ve genç Ermeni kızını kaçırdı. Bunlardan bir bölümü sonradan ev ve ailelerine dönebildi. Ancak 140 kız ve kadın halen kaçıranların elinde.

VIII, Vezirköprü’de 2-14 Ekim arasındaki olaylarda Ermeni kilisenin papazı Der Vasil de öldürüldü. Kilise yağmalandı. Hacıköy’ün Ermeni okulu yakıldı.

6. Mamuret ül Aziz (Elazığ) Vilayeti

I, 26 Ekim (8 Kasım) tarihindeki Harput katliamında Surp Garabet ve Surp Stepanos Ermeni kiliseleri ile Protestan Ermeni ibadethanesi ve Ermeni okulları yakılıp yıkıldı, ölüm tehdidi ile zorla 200 aile ferdi islamlaştırıldı.

Dinin değiştirmeyi reddeden papaz Der Hagop’un giysileri çıkarıldı. Bir tek gömlekle bırakılan din adamının üzerinde bu vahşiler kınından çıkarılmış kılıçlarını sallayarak ölümle burun bıraktılar. Bahtsız din adamı bu iğrenç davranışlara muhatap olunca delirdi. Onu hapse attılar. İçme Köyü Ermeni kilisesi camiye dönüştürüldü. Ayrıca bu köyün Protestan Ermenilerine ait ibadethaneler harap edildi. Hoylu köyünün Protestan ibadethanesi yıkıldı. Kalan kısmı şimdi ahır olarak kullanılıyor.

İçme’de Ermenilerin kırk kadar ileri geleni islama zorlandı, reddetmeleri üzerine birer birer dışarı çıkarıldılar ve bir şeyhin emriyle kilisenin eşğinde çıkanların başları vuruldu. Kilisedeki hizmetli katillerin kesin emri üzerine papaz cesetlerini ayaklarına bağladığı iplerle nehir kıyısına çekmek zorunda kaldı. Ondan sonrası malumdur.

Kırsal alanda Sorsor’un Surp Gevork, Tadem’ın Surp Astvadzadzin, Zortariç’in Altelmesih Manastırları yağmalandı. Ana sunakları olduğu gibi ateşe verildi. Bugün dumandan kararmış duvarları görünüyor.

Tadem Manastırı’nın saygıdeğer Başrahibi Ohannes Papazyan İslamiyete geçmeyi reddettiği için her “İslama geçiyor musun?” sorusu üzerine verdiği “Hayır” cevabı ile bir parçası koparılarak elleri dirseklerine kadar kesildi. Dua ederken yine başrahibin hizmetlisi ve iki güvenlik görevlisi öldürüldü. Gömülmeyen cesetleri yabani hayvanlar yedi.

Ayrıca aşağıda adları yazılı sekiz papaz derileri yüzölerek öldürüldü;

Der Harutyun	Habus köyü
Der Sarkis	Muri köyü
Der Set	Komk köyü
Der Sarkis	Hoylu köyü
Der Agop ve Der Aharon	Tadem köyü
Der Agop	Keserik köyü
Der Hazar	Morinik köyü
Der Ohannes ve Der Vahram	<u>Hüseyinik köyü</u>

Papazların hepsi de din değiştirmeyi reddettikleri için öldürüldüler. Aşağıda adları yazılı kilise mensupları da aile ve cemaatleri ile birlikte tehdit edilerek din değiştirmek zorunda bırakıldı.

Der Bogos	Hoylu köyü
Der Sahak	Keserik köyü
Der Mikael	<u>Hüseyinik köyü</u>
Der Nişan	Körpe köyü
Der Garabet	Şentil köyü
Der Ohannes	Kop köyü
Der Krikor	Nekerek köyü

Der Stepan ile Der Karekin Vartanyan adlı iki papaz kayboldu ve ne oldukları bilinmemektedir. Hüseyinik köyü Ermeni kilisesinin saygıdeğer bölge papazı, köyün Protestan Ermenilerinin sözü geçen önderi Der Mikael Asatur'a da o sıralar aynı şey yapıldı. Asatur sarık sarmak ve müslüman olmak zorunda bırakıldı. Askerler aynı köyde 600 civarında Ermeni kadın ve kızını biraraya toplayarak aleni ve toplu tecavüzde

bulundular. Bu şekilde iğrençce cinsel doyuma ulaştıktan sonra bahtsız insanların hepsini katlettiler.

Moserik, Morenik, Pertak, Aşuvan, Hüseyinik, Hok, Nekerek, Şentil, Körpe, Harsik, Zor, Zaruk ve Bemeşin adlı onüç köyde oturan Ermenilerin hepsi müslüman olmaya zorlandılar. Kiliseler talan edildi, yıkıldı ve sonra ateşe verildi. Çok sayıda kadın ve genç kız kaçırıldı ve Harput'a götürülerek orada Ermeni kadınların çalıştırıldığı geneleve kondular.

Çevredeki diğer köylerde de bu vahşiler işlerini devam ettirdiler. Çoğu yerde ayrıca genç Ermeni kızları Türklerle zorla evlendirildiler.

Habur köyüne yapılan saldırı sonrasında askerler kiliseyi ateşe verdiler, kiliseye sığınmış insanlar yanıp ölmekten kurtulmak için bu sığınağı terketmek zorunda kaldılar ve de kaçanlar kısmen katledildiler. Kılıç ve balta, kurşun artıkları da artık din değiştirerek yaşamaya devam ettiler.

Kaldırılan kadın ve kızlar da son bir vahşete katlanmak zorunda bırakıldı, bazıları da Türklerle evlendirildi. Hoylu köyünde Hacı Bego adlı Türk bu Ermeni kadını çırılçıplak soyduktan sonra sokaklarda dolandırdı.

Ayvos, Şitro ve çevredeki mezralarda Ermeni kiliselerinin din adamları öldürüldü ve bir kaç bin Ermeniden oluşan nüfusun tümü müslüman olmak zorunda bırakıldılar.

Bugün yaklaşık 60 Gregoryen köyünün bulunduğu Harput Piskoposluğuna bağlı hiçbir okul ve kilise bulunmamaktadır. Şu anda Gregoryen nüfusun manevi ihtiyaçlarına karşılık verecek tek din adamı yoktur. Hapsi katledilmiş veya dinleri değiştirilmiştir.

Din değiştirme ve sünnet ettirilmeler bu bölgede halen devam etmekte ve daha da artmaktadır. Kiliseler camilere dönüştürülüyor ve kilise anahtarlarını ellerinde bulunduran Türkler onları iadeye razı değildirler.

II, Eğin köylerinde 22 Ekim(8 Kasım)'de katliam yapıldı. Surp Pergic Manastırında her türlü pis iş yapıldı ve yağmalanıp yıkıldı. Licik, Narver ve Azni köyleri kiliseleri yağmalandı, yıkıldı. Bu köydeki Ermeni nüfus bir araya toplandı. Sonra gerekli baskı ve tehditler yapıldı. Hepsisi islamiyete geçmek zorunda kaldı. Licik köyü sakinleri ayrıca papazları ile birlikte din değiştirdi.

Aynı şey Ağın nahiyesinin 14 Ermeni köyünde de yapıldı. Hemen islama geçmeye ve sünnet olmaya zorlandılar. Yağmalanan kiliseleri

şimdi cami olarak hizmet veriyor. Bu dönüştürmeler halen devam ediyor. Köylülerden yaşayanlar yine büyük tehlike altındadır. Çünkü yeni dinlerinin gereklerini yerine getirmediklerinden kuşkulanırsa, ibadetlerde ihmal görülürse veya pişmanlıkları sezilirse öldürüleceklerdir.

Nahiye yönetici ve yetkilileri zorla din değiştirip sünnet ettikleri erkeklere bu işleri kendi rızalarıyla yaptıklarına dair beyanlar imzalatıyorlar.

Nahiyedeki Ançerti köyü sakinlerine de aynı amaçla aynı konuda bir bildiri imzalatıldı. Bu köylülerin hepsine zorla yeni müslüman adları verildiğini belirtmek gerekmektedir. Bununla da yetinilmeyip şimdilerde yeni dindaşları ile karşılıklı evlendirilerek aralarında yeni akrabalık bağları oluşturmaya çalışılıyor.

Gamaragah köyündeki Surp Astvazdzadin kilisesi ve Surp Gevork şapeli tüm zenginlikleri çalınarak soyup soğana çevrildi. Kutsal nesneler, dini süslemeler ve benzeri şeyler yok edildi. Sunak yıkıldı, Meryem Ana ve diğer azizelerin temsili resimleri parçalandı. Saldırganlar daha sonra silah dayayarak köylüleri kiliseye soktular. Hristiyanların gözleri önünde kutsal ne varsa hakaret ettikten sonra oranın Türk okulu öğretmeni Ali Efendi adında biri kilisenin çan kulesine çıkıp ezan okudu. Hristiyanların hepsi namaz kılmaya zorlandı. Onlara namaz ve dualar öğretilti. Gamaragah erkeklerinin hepsi sarık takmaya, kadınlar ise yüzlerini bile peçeyle kapatmak zorunda bırakıldılar. Türk kadınının kıyafeti Hristiyan kadını için de mecbur kılındı.

25 bakire Ermeni kızı Türklerle evlendirildi. Oranın Gregoryen kilisesinin papazı Der Garabet'e camiye gitmesi buyuruldu. Camide kendisine bağırılı çağırılı yapılan hakaret ve tehditlerden heyecanlanan papaz ölüm döşegine düştü.

Eylül ayı boyunca aralıksız devam eden Çemişgezek ilçesi köylerindeki katliamlarda Miadun ve Pagapun köylerinin kiliseleri yağmlandı, yakıldı. Miadun kilisesinin papazı Der Nişan boğazlandı ve cesedi yakıldı. Köy kadınlarının bir bölümü hakaret ve pis işlere maruz kalarak, rezil rüsva olmamak için kızlarıyla birlikte Fırat'a atlayıp intihar etti.

Garmir, Siana, Murnali, Morça, Beyretil, Bahçecik, Mezire ve Harassa köylerinin kiliseleri talan edildi. Garmir köyü sakinlerine zorla müslümanlık kabul ettirildi ve erkeklerin hepsi sünnet edildi. Bu köylüler arasında köyün Gregoryen kilisesi papazı Der Daçat da vardı. Ayrıca

papaz genç bir müslüman kızla evlenmeye zorlandı.

III, Arapgir katliamı 25 Ekimde başladı ve 6 Kasım'a kadar devam etti. Kesintisiz 17 gün sürdü. Surp Agop, Surp Gevork ve Surp Lussavoriç adlı o görkemli üç kilise yağmalandı, pislendi ve yakıldı. Bir şapel, dört okul ve Protestan Ermenilere ait iki ibadethaneye de aynı şeyler yapıldı. Ayrıca Ermeni katedrali talan edildi. Çöp bile bırakılmadı. İçeride 6 Ermeni papaz öldürüldü. Bunlar arasında Ortodoks manastırı başrahibi Grigor Abrahamyan, Der Mıgirdiç Şamliyan ve Der Kegan Şamliyan(iki kardeş papaz), Der Nerses Baltayan, Der Kurken Yazıcıyan, Der Tornik Pahtikyan'ın adlarını sayabiliriz. Yine papaz sınıflarından olan görevlilerden vekil başpiskopos Der Husik yedi çocuğu ile birlikte tutuklandı ve halen hapistedir.

Yirmi kadar Gregoryen köylüsü korkutularak islamiyete kabul etmek zorunda bırakıldılar. Çok sayıda kadın ve genç kıza tecavüz edildi. Bunlar arasında 12 yaşında bir Ermeni kız çocuğu da vardı. Onu Hasan Efendi adlı bir Türk götürdü ve zorla evlendi. Kırsal alanların kalanında Ançerti köyü Ermeni kilisesinin papazı Der Harutyun katledildi ve 20 kadar Gregoryen köyü sakinlerine ölüm tehdidiyle islamiyet kabul ettirildi. Köylerin adları şunlardır; Sagma, Maşgert, Ehnetsik, Vahzen, Zabelvar, Kuhna, Yagavir, Agen, Vank, Grani, Hatzgeni, Zak, Sincan. Bunların içinde adları bilinmeyen birkaç köy daha vardır.

İslamiyete geçirilen köylerin ahalisi içinde bu köylerin papazları da bulunmaktadır. Köylü erkeklerin hepsi ayrıca sünnet edilmiştir. Çok sayıda genç kadın ve kıza tecavüz edildi ve bunların çoğu mahallenin Türklerinden ileri gelenlerin haremlerine konmak üzere götürüldü.

IV, Malatya'da katliam 23 Ekim-4 Kasım tarihleri arasında devam etti. Bu arada Ermeni okulları ve kiliseleri yakıldı.

I Malatya'da(antik adı Meliten) binlerce Gregoryen Ermeni, katolik piskopos, saygıdeğer Hor-Horuni tarafından öldürülmekten kurtarıldı. Bu dini lider kendi piskoposluğunda ve tüm dini kuruluşların gölgesi önünde kendi katedralinin yakılmasına tanık oldu. müslümanlar, piskopos sayesinde öldürülecek, soyulacak, kaçırılacak, tecavüz edilecek avlarının ellerinden kaçmasının kızgınlığıyla katedrali yaktılar. Bu belgeyi özenle hazırlayıp kaleme alanların bile bile katoliklerle ilgili hiçbirşeyi belgeye dahil etmedikleri için üzgünüz.

7. Diyarbekir Vilayeti

I, Diyarbekir’da katliam 20 Ekim- 1 Kasım tarihleri arasında yapıldı. Surp Sarkis kilisesi yağmalandı ve sunakları parçalandı (bu korkunç katliamın ayrıntıları 82.sayfadadır). Kilisenin günlük ayinlerini yöneten papaz Der Harutyun derisi yüzülerek öldürüldü. Kilise hizmetlisi de aynı akıbete uğradı.

Çevre kırsalında Sadi köyünün Surp Haç kilisesi ve Alıpınar kilisesinin Surp Astvadzadzin şapeli pisenme, kutsal nesnelere hakaret ve yağmadan sonra ek binaları ile birlikte ateşe verildi. Alıpınar köyü papazı da derisi yüzülerek öldürüldü.

Saldırganlar Magapayetvotz manastırını yıktılar. Manastırın cemaati 300 Ermeni ile birlikte kılıçtan geçirildi. Bu 300 Ermeni Diyarbekir katliamının başlamasıyla canlarını kurtarmak için bu manastıra sığınmışlardı. Diyarbekir’a 12 saat yürüyüş mesafesinde kurulu meşhur manastır Surp Astvadzadzin Partzirarahayatz’ı soyup soğana çevirdikten sonra yıktılar. Manastır cemaatinin hepsi öldürüldü, din adamı Der Hagop hariç. Çünkü korkutmak için onun önce bir kulağını kestiler ve bu yöntemle korkuttuktan sonra çaresiz islamiyeti kabul etti ve sünnet oldu.

Ergani köyü Ermeni kilisesi yağma edilip papazı katledildikten sonra camiye çevrildi.

II, Diyarbekir çevresindeki Silvan, Beşiri, Zerivan ve Paravan yönetim bölgelerine bağlı 105 köyün Hristiyan ahalisi ile Hani ve Lice ilçelerinin Hristiyan nüfusunun bir bölümü zorla islamlaştırıldı.

III, Palu’da katliam 24 ve 31 Ekim arasında yapıldı. Şehir içindeki dört kilise yağmalandı, sonra da camiye çevrildi. Çok sayıda genç kadın ve kıza olmadık şerefsizlikler yapıldı. Çok sayıda Ermeni kadın henüz çocuk yaştaki kızlarıyla birlikte tecavüz, kaçırılma gibi rezilliklerden kurtulmak için kendilerini Fırat’a attılar.

Köylerde katliamlardan arta kalanlar islamiyeti kabule zorlandılar. Mevcut kiliselerin hepsi camiye çevrildi. Havav köyü kilisesi soyulduktan sonra ateşe verildi. Bu köyün Ermeni nüfusu, papazları Der Bogos da dahil müslümanlaştırıldı. Der Krikor ve Der Garabet adlı iki papaz din-

lerinden vazgeçmeyi kabul etmedikleri için boğazlandılar.

İsabey köyü Ermeni kilisesi ateşe verildi ve Tizet köyü kilisesi papazı Der Kevork, Homat köyü kilise papazı Der Nerses boğazlanarak öldürüldü.

8. Halep Vilayeti

I, Urfa şehrinde ilk katliam 28 Ekim-9 Kasım tarihleri arasında oldu. Katliamda gebe kadınların karnı yarılarak bağırsaklarının arasından doğmamış çocukları çekilip kuyulara atıldı. Bazıları daha canlı iken haç biçiminde parçalanmış halde kıyılara atıldılar. İkinci katliam ile ilgili haberlere henüz ulaşamadık (Daha sonra elimize geçen ikinci katliama ait bilgiler 86.sayfaya konulmuştur).

II, Maraş şehrinde Fernuz ve Gaban'dan toplanıp götürülen Ermeni kadın ve kızlarına alenen tecavüz edildikten sonra anlatılamaz, insanlık dışı bir vahşetle bu korumasız zavallılar yollardaki karlar üzerine veya çamurlar içine bırakıldılar. Çok sayıda küçük çocuk açlıktan öldü ve cesetleri bırakıldıkları yollar üzerinde köpekler tarafından yenildi.

III, Elbistan ilçesine bağlı Yarpuz köyü, İskenderun ilçesine bağlı Gogisson köyünde genç kadınlar ve bakire kızlar olmadık şerefsizliklere, tecavüzlere maruz kaldılar. Köy sakinlerinin çoğu katledildi. Bir kısmına islamiyet kabl ettirildi ve oranın kadınlarından en güzelleri Yarpuz, Elbistan beylerinin ve çevredeki Çerkezlerin haremlerine gönderildiler.

9. Adana Vilayeti

I, 28 Ekim-9 Kasım tarihleri arasında ihtiyat sınıfındaki askerler Misis kasabasındaki köylere girdiler. O sıra Hristiyanlar akşam duasındaydılar. Kiliseler ele geçirildikten sonra dini objeler ve ibadethanelerde bulundurulmuş zenginliklerin hepsi yağmalandı. Sunaklar yıkıldı, şaraplı ekmek ayaklar altına alınıp çiğnendi. Kutsal yağlar yerlere döküldü, İncil ve öteki dini kitaplar yırtıldı. Bu olaylar eşnasında dövülen papaz Der Agop daha sonra Adana'ya götürüldü ve Misis'te yapılan pis işler hakkında valiye bir şikayet dilekçesi göndermesini önlemek için hapse atıldı. Kilisenin ek binasında konut olarak kullanılan evdeki papazın eşi son derece iğrenç işlere maruz kaldı, hakaretlerin en adileri yapıldı.

II, Payas ilçesinin Çokmerziman kasabası Surp Pergiç kilisesi yağmalandı. Bekçi Agop Vanesci-Kiyan kilisenin eşliğinde katledildi. Çokmerziman çevresi kırsal alanında Özürlü ve Ocamlı köylerindeki kiliseler yakıldı. Nacarlı köyünde kiliseye girerek İncil'i yırttılar ve ayakları altında çiğnediler. Binaının dışında onu süsleyen Kutsal Haç'a hakaretler edildi. Kilise papazının sakalını yoldular. Tüm bu rezillikler bitince kiliseyi ateşe verdiler.

Payas'ın Türkleri; Fernuz, Gaban ve Maraş'tan kaçırdıkları bakire Ermeni kızları ile evlendiler.

III, Hacin(Saimbeyli)'deki Rumlu köyünün kilisesi yağmalandı ve papazı şiddetli dayak yedi.

10. İzmit Sancağı

İzmit Sancağı'na bağlı Gurle köyü nizami ordunun askerleri ve başıbozuklar tarafından 20-21 Ekim tarihleri arasında yağmalandı. Silah aramak bahanesiyle Ermeni kilisesinde yapılan aramada İncil'in kapağını süsleyen gümüş haç söküldü ve Hristiyanların kutsal kitabı helaya atıldı, kilise papazı dövüldü.

11. Ankara Sancağı

Bu istatistiki bilgiler içinde yer alması gereken olaylara ait bilgiler bize gerekli zaman içinde ulaşmadı. Önceki sayfalarda da görüldüğü gibi Kayseri Sancağı'nda meydana gelen olaylar önce anlattığımız yerlerdeki kadar korkunçtur.

ERMENİSTAN'DA BUGÜNKÜ DURUM

Ermenistan'da olup bitenler hakkında doğrudan bilgi edinme durumunda olan üst düzeyde birinin bize gönderdiği mektubu aşağıya aldık. Bu mektupta aktarılan bilgilerle olaylar ve mevcut durum hakkındaki bilgilerimiz tamamlanacak ve durumu daha doğru bir şekilde yorumlayabileceğiz. Bu nedenle mektup içeriğinin aynen alınmasının okuyucunun ilgisini tam olarak çekeceğinden eminiz.

Sayın Müdür,

Bulunduğum yerden sizin nezdinizde Anadolu'de yakın geçmişte olan olayları açıklayabileceğime ve felaket kurbanlarının haline tercüman olabileceğime inanarak bunları yazıyorum. Böylece sizlerin mağdurların durumunu Fransızlara aktararak onların yardımına yetişmelerini sağlamak, en azından felaketlerinin devam etmesine engel olmak ve acılarını hafifletmek yolunda destek sağlamak için yaptığınız asil ve anlamlı çağrılara, gösterdiğiniz çabaya Anadolu'den mazlumların teşekkürlerini yeniden iletmek istiyorum.

Durum ciddiyetini koruyor

Bayım, Doğu Hristiyanlığı Dergisindeki kısa makalenizde, Anadolu'de hukuk ve adalete uygun tedbirler alındığı takdirde sükûnetin yeniden yerleşeceğini belirtiyorsunuz. Bunu okuyunca, saygıyla belirtirim ki, şaşkınlığa uğradım, bu düşüncemi de izninizle şahsınıza iletıyorum. Kuşkusuz kategorik bir doğrulama biçiminden ziyade sizin bu fikri bir temenni olarak ileri sürdüğünüze inanıyorum. Bu şekildeki düşünüş de olayların gerçeğine uygun düşmese bile Tanrı'nın hoşuna gider.

Ama ne yazık ki o dediğinizin esamesi bu topraklarda okunmuyor. Tam tersine, bize ulaşan bilgilerin işaret ettiğine göre bu durum endişe yaratan ağırlığını devam ettiriyor ve ettirecektir. Çünkü her taraftan, inançlı kişilerin gördükleri ve bize ilettikleri bilgilerden bu bölgenin

Hristiyanlardan, özellikle Ermenilerden temizlenerek kendileri için güvenli ortam yaratılmak istendiği anlaşılmaktadır. Doğu'daki bu son Hristiyan ırkın kökünün kazınması için gerekli her şeyin yapılmasından bu işten vazgeçilmemesinden, yapılacakların ısrarla devam ettirileceğinden ama muhtemelen bunların daha gizli fakat daha kudurgan bir şekilde yapılacağından korkulmaktadır. Yeni bir infilak her zaman mümkündür.

Dünün katilleri tepeden tırnağa silahlı halde şehir sokaklarında, Anadolu'nun köylerinde küstah tavırlarla halen tur atmaktadırlar. Ne sivil ne de askeri yetkililer onların farkındadır. Kimse bunların her an yapabilecekleri pislikleri önleme kaygısı taşımıyor. Yalnızca Hristiyanların silahlanması yasaktır. Böyle olunca da en küçük bir işaretle Hristiyanların koyunlar gibi boğazlanması çok kolaydır. Bazı büyük yerleşim merkezlerinde zavallı Hristiyanların özellikle de Ermenilerin kapıları her daim kapalıdır. İkametgahlarından dışarı çıkmaya korkuyorlar. Pervasızca hesap sorulmaktan, cezalandırılmaktan korktukları için, çarşıda yolda korkunç tehditlere maruz kaldıkları için çıkmamaktadırlar. Her tarafta terör havası hüküm sürüyor.

Hapishanelerdeki durum

İster Katolik, ister Gregoryen, ya da Protestan, hangi mezhepten olurlarsa olsunlar Hristiyanlar birileri tarafından tutuklanıp içeri atılıyor. Amaç onlara zindanlarda, yani gözlerden uzak daha rahat şekilde ve çoğunlukla sonucu ölüm olan akla hayale gelmedik işkenceler yapmaktır.

Maraş hapishanelerinde tutuklu Ermenilerin İçişleri Bakanlığı üst yetkililerine gönderdiği yakarış dilekçelerindeki ifadeleri veriyorum. Bu zavallı esirlere yapılanlar Neron'un Roma'daki zulüm devrinde keşfedilmiş ve uygulanmış işkenceleri bile aratacak düzeydedir. Bu ifadelerde insanı isyan ettiren ayrıntılar var ama bu ayrıntıları Fransızcaya çevirerek aktarmak mümkün değildir. Bu iğrenç, havasız zindanlarda, bu zarif yaradılışlı masum insanlara yapılanları anlatmak imkansız!

Rastgele atıldıkları hücrelerin zeminleri çıplak ve nemli, iç bulandırıcı pislikte ve dayanılmaz derecede sağlıksızdır. Bu ortamda devamlı tekrarlatılan teşhir edici işler! Tutuklular gün boyu aşağılatıcı

angarya işleri yapmak ve yaparken de canla başla yapıyor gibi görünmek zorundalar. Çünkü insanlıktan nasibini almamış gerçek cellatlar olan askerlerden her an dayak yiyebilirler.

Gece olunca da doğal olarak geceyarısına doğru hapishanenin polis bölümüne götürülüyor bir kısmı. Buradaki özel odada, yani işkencehanede, sayıları 400'den az olmayan mahkûmlar, kanları akıncaya kadar kamçılanıyorlar. Bu da yetmiyor, sıra işkencelere geliyor. Bunlar barbar zamanların yenilenmiş şekilleri olan bir dizi iğrenç iştir.

Bedenlerindeki farklı uzuvlara özel ağızlı küçük hançerler sokuluyor, sonra sivri kazıklara oturtuluyorlar. Tüm bunlar yapılırken nefes almalarına engel olmak için de ağızlarına çerçöp sıkıştırılıyor. Buna benzer daha bir sürü pislik iş var. Tam da bu sırada hep hazırda bekletilen yazılı beyanları imzalamaları isteniyor. Doğaldır ki, imzalamadıkları takdirde gördükleri işkencelerin giderek ağırlaşacağı kendilerine söyleniyor. İmzalanması istenen beyanların içeriği her yerde aynı: Bu olaylarda yerel yetkililerin hiçbir kusuru ve ihmali yoktur. Örnek ve adil davranıldığına tanık olunmuştur. Mükemmel yöneticilerdir, herkes onlardan iyilik görmüştür. Herşeyin nedeni isyancı olan asi Ermenilerdir. Suçlu olan yalnız onlardır vb. abartılı tumturaklı sözler sıralaması...

Asya Türkiye'si'nin belli başlı şehirlerinde yaşayan saygın Ermeni şahıslardan alınan böyle beyanlar, zindanlarda tehditle, işkenceyle, zorbalıkla alınır ve bu rezil beyanlar bilgi ve habermiş gibi yine Hristiyanlara ait gazetelerde, gazete yetkililerinin rızası olmadan zorla yayımlanıyor. Böylesine bir utanmazlık işte! İşin daha da beteri Avrupa gazetelerinin bugünlerde önemli bir kesmi bile haberleri, nereden kaynaklandıklarını bile bile yayınlamasıdır. Böylece Avrupa Hristiyan dünyasının kafası karıştırılıyor ve durumun yanlış anlaşılmasına sebebiyet veriliyor.

Zorunlu din değiştirme

Fanatik sürüler tarafından yakılıp yıkılan yerlerin hepsinde Muhammed dini Hristiyanlara hak olan tek dinmiş gibi zorla kabul ettirilmiş, ettirilmektedir. Bugün bile katliamlardan arta kalan bahtsız insanlar eğer islamiyeti kabul etmezlerse köklerinin kurutulacağı tehdidi altındadır. Böyle tehditlerle binlerce Hristiyan çaresiz din değiştirdi. Haksız

değildiler çünkü fanatik cellatlar katliamlar esnasında bu teklifi kabul etmeyen çok sayıda insanı öldürdü. Din değiştirenler buna tanık olmuşlardı, başka ne yapsınları? Cellatlar bu din değiştirmelerden sonra bile bazılarının eski dinine dönebilecekleri düşünerek onların iyiliği için, yeni müslümanlar olarak hemen cennete gitmelerini garanti etmek adına, onları öldürdü.

Yakılıp yıkılarak küle çevrilmiş bu coğrafyanın bazı illerinde, orada burada dağınık, dokunulmamış köy veya küller arasında dolaşan, daha düne kadar saf ve temiz insanlar görülebiliyorsa bu şaşırtıcı manzaranın sebebi bu insanların islama geçmiş olmalarıdır. Bugün yine, Protestan, Gregoryen, Katolik fark etmez, katliamlarda ganimet olarak alınan çok sayıda genç Ermeni kadın ve kızı bir eşya gibi Türklerin elindedir. Tutukluların serbest kalması için Bab-ı Ali'ye ve valiliklere yapılan başvurular sonuçsuz kalıyor.

Baskı ve yıldırımlarla kabul ettirilen din değiştirmelerin engellenmesi için büyükelçiler tarafından yapılan protestolardan sonra nihayet Bab-ı Ali, vilayetlere telgraf çekerek Ermenilerden islamiyete geçmelerinin hiçbir surette istenmemesini buyurmak zorunda kaldı. Valilere gelince! Onlar ise görünüşü kurtarmak için her zamanki gibi bu telgrafi başkanlık ettikleri vilayet yönetim kurullarında seve seve okuyorlardı ama büyük yerleşim merkezlerindeki konsoloslukların gözlemlerinden uzak bulunan dağınık durumdaki Ermeni köylerinde onları korkutup dehşete düşürmek, terörize ederek din değiştirmek üzere her araca başvurulmaya devam edildiğini kendileri çok iyi biliyorlardı.

Ağın kadısı Arapgir'e bağlı on köyün Gregoryen Ermenilerine Muhammed dininin sancağını sundu, doğaldır ki bu sancağın altına girmeyecek her Hristiyan'ın öldürüleceğini söyleyerek. Yani Muhammed ümmetine girmeyeceklerin öldürüleceğini söyledi. Zavallı, çaresiz, dehşet içindeki bu Ermenilerin hepsi bu vahşi kadının emrine itaat etmek zorunda kaldılar.

Gerçek suçlular

Türk Hükümeti Avrupalı devletleri ülkesindeki isyanları ve katliamları kışkırtanların Gregoryen Ermeniler olduğuna inandırmak

istedi ve bunun için her aracı kullanıyor. Oysa bu doğru değildir. Konsoloslar her konuyu yerinde incelediler, gerçekleri görüp anladıktan sonra dile getirilen korkunç gerçeğin abartılmadığını ve yerel yetkililerin üçkağıtçı değerlendirmelerine uygun düşmediğinden emin oldular. Buna rağmen Türk Hükümetinin bazı tehlikeli eğilimler konusunda ve birkaç noktada haklı olduğunu varsayalım. Bu tür olayları kışkırtan Ermeni birileri bulunmuş olsun. Böyle bir durumda emniyet ve düzeni sağlamak için hükümet ve vilayet valileri başıbozuk kışkırtıcıları aramak ve cezalandırmak zorunda değil midir? Bu kimin görevidir? Bu görevleri yerine getirmek dururken, provokatörlerin masum dindaşlarının, fukara ve kendi halindeki, bugün ERMENİ MESELESİ diye adlandırdığımız konudan hiç haberi olmayan köylülerin, kadın ve çocukların öldürülmesi mi gerekir?

Ve yine, madem öyle, neden Türk Hükümeti bu provokatörleri, elebaşları yerinde ve zamanında baskı ve denetim altına alıp cezalandırmadı? Üstelik Türk Hükümeti Berlin Kongresinde kendi Hristiyanlarını, Kürtlerin ve Çerkezlerin saldırılarına karşı koruyacağını çalımla taahhüt etmişti ama onların da elebaşlarını zamanında neden engellemedi ve baskı altına almadı?

Bab-ı Ali Berlin anlaşmasının 61. Maddesi'ne göre zorunlu olduğu, Ermenileri göçebe barbarların saldırılarından korumak konusunda yük-
lendiği reformların şimdiye kadar hangisini yaptı? Bunun tam aksine dağlı Kürtleri, suç işemesi muhtemel Kürtleri baskı altına alarak disipline sokmak bahanesiyle Hamidiye Alayları'nı kurdu. Ama o Hamidiye alaylarının mensupları bugün dağdaki Kürtlerden daha çok gaddarlaştılar, Ermeni köylerinin yağmalanmasında ve kundaklanmasındaki temel unsurlar durumuna düştüler. Hamidiye Alayları'nın ayrıca bu konularda dağlı Kürtleri organize ettiği konsolos raporları ile belirlenmiştir. Kundaklama sanatı diy-
oruz buna çünkü her şeyden önce gerçeği saptamak gerek.

Katliam yapmayı, kadın ve kızlara tecavüzü, din değiştirmeye zorlamayı kışkırtanlar genellikle Türklerdir.

Kiliselere hakaret edenler, sunaklara pisleyenler ve çok sayıda Gregoryen papaz ve piskoposa işkence eden Kürtler değil, Türklerdir.

Gregoryen Ermenileri bir an için bir tarafa bırakalım. Peki ya

Katolik Ermeniler? Onlar başlarına gelenleri hak edecek ne yaptılar? Oysa Bab-ı Ali ve valilikler şimdiye kadar devamlı olarak Katolik Ermenilerin daima düzgün insanlar olduklarını ve hükümeti hiç sıkıntıya sokmadıklarını beyan ediyorlardı. Yine yurttaşlar arasında Türkçülük güdenler ve bu amaçla yapılanmalarda bulunanlar, kurumlaşanlar, ayrışmaya yol açanlar kimler? Onların ta kendisi değil mi?

O halde neden yüzlerce Katolik Ermeni'yi Türkler katletti? Neden Katoliklere ait binlerce işyeri ve evi soyup soğana çevirdiler? Adıyaman'ın Katolik Ermeni papazını neden şehit ettiler? Birecik papazına vahşice saldırıp işkence edenler kimler? Neden yerel yetkililerin gözleri önünde ve onların varlığı ile Malatya Katolik Ermenilerine ait piskoposluk binalarını, kiliseleri, manastırları ve diğer ortak yapıları yağmaladılar, yakıp yıktılar? Arapgir'de aynı şiddete maruz kalanlar Katolikler değil miydi? Bunun daha sayısız örnekleri var.

Peki, Mardin'in yanı başındaki, yetkililerin burnunun dibindeki, Ermeni dilinin dahi bilinmediği Katolik Telarmen neden tamamen yağmalandı, yakılıp yıkıldı?

Son olarak bir örnek daha verelim. Bu aynı Türkler neden Diyarbakir'da Ermenilerle etnik yönden hiçbir yakınlığı olmayan Süryanileri, Keldanileri, Yakobitleri katlettiler? Diyarbakir ve köylerindeki bu insanların Ermenilerle tek ortak yanı Hristiyan olmalarıydı. Peki, Osmanlı Hükümetinin Ermenilere yapılanlar yanında ayrıca ve hiç olmazsa Süryanilerin ve Keldanilerin katline göz yuman ve bunları cesaretlendiren sorumlu yerel yetkilileri cezalandırmak mecburiyeti yok muydu? Bahane olarak yalnız Gregoryen Ermenileri göstermek adil midir? Hükümet karşı tarafı neden görmezliğe geliyor? Ayrıca Gregoryen Ermenilerin bile kışkırtıcı rolleri yokken onlara yapılanlar haksızlık değil midir?

Anlaşılan o ki, bu şekilde davranılmasının nedeni Ermeni ulusunu yok etmekten daha kapsamlı bir planın gereğidir. Bunun için de kasti bir aşırı tahrik sonucu ortaya çıkan müslüman fanatizminin önüne geçilmedi. Aslında önceden kasten körüklenen müslüman fanatizminin önü serbest bırakıldı. Aziz Bartolomeo çığnanecekti! Düzenin hangi kaynağından çıktığı bilinmese bile Anadolu Hristiyanları hakkında genel bir kötülemenin müslümanların beyinlerine işlendiği bir gerçektir. Ve bu fanatik

düşüncelerin şu sıralar en taşkın halde olduğu, çığrından çıktığı da bir gerçektir. Bu işleri planlayan gizli güce Müslümanlar itaat eder haldedir. Buna göre derin ve gizli gücün işi olan katliamlar ve saldırılardan, tecavüz ve yakma yıkmalardan, Rusların himayesindeki Rumların ayrı tutulması, bunların bir plan dahilinde hareket edildiğini gösterir. Açıkça ve rahatça anlaşılacak şekilde Sultan, taşranın ve başkentin Rum Başpiskoposluğu'nu, ona ait olan okullarını ve patrikhanesini koruyor ve onlardan bir şey esirgemiyor. Grek unsuru için gösterilen bu özen ve karakteristik dikkat, uzun zamandır ülkenin etkin gazetelerindeki yayınlarda zaten açıkça görülüyor.

Terör düzeni

Osmanlı mülkünde Hristiyanlar üzerinde yürütülen tedhiş ve yıldırma, tekrar söylüyorum, terör rejimi durdurulacak gibi görünmüyor.

Ermeniler sürekli bir ölüm korkusu içindeler ve geceleri ve gündüzlerini bu kaygıyla, acılar ve daralmalar içinde geçiriyorlar. Hem Gregoryenler, hem Katolikler sefaletin son sınırında güçsüz ve perişanlar. Daha düne kadar refah içinde yaşayan ve çevrelerindeki fukaralara yardım eden aileler bugün günlerini kurtaracak bir kuru ekmek bulunca öpüp başlarına koyacak hale getirildiler. Ama buna bile razılar, yeter ki onlara bir parça güven sağlansın.

Ama nerede o güven? Bunun umudu için bile herhangi bir neden ve ölçü yok ortada . Böyle olunca sürüp giden bu dehşetli ölüm ihtimaline dayanmak mümkün müdür? Onlar da, bu katliamlardan arta kalmış insanlar da göç ederek ölümden kaçmanın yollarını arıyorlar. Haksız değiller çünkü onları daha önce bu hallere düşüren ilk ve tek bahane tekrar yaratılabilir. Bunun da sonu yeni katliamlar ve zulümlerdir. Şimdi ki ortam devam ettikçe, ciddi reformlar yapıp uygulanmadıkça bu sebepler eksik olmayacaktır. İlgili ve yetkililer işlerine geldiği sürece katliam ve zulümleri kıskırtmaktan geri durmayacaktır.

Türkler o kadar fanatikleşmişler, şimdiye dek yaptıkları cezalandırılmamış Kürtler, Çerkezler, Lazlar, Bedeviler yağma ve kundaklamaya o kadar alışmışlar ki, Hristiyan Avrupa da bu yapılanlar karşısında o kadar kayıtsız ve hareketsiz ki yukarıda adı geçenler, mevsim nedeniyle

geçici olarak ara verdikleri bu pis işlere sert kışın sonun beklemeden yeniden başlayacaklardır.

Saldırı, yağma ve katliamların önüne geçmek için Türk Hükümetinin Anadolu'nun en ücra yönetim birimlerine kadar etkin ve kesin bir kararlılıkla bu olayların üstüne gitmesi, ölüm cezasına varacak cezalar vermesi gerekmektedir. Valiler, mutasarrıflar ve kaymakamlar ihmalleri varsa ve yukarıda geçen işlere katkıları bulunu-yorsa veya doğrudan katılmışlarsa cezasız bırakılmamalıdır. Oysa uygulanmada bunun tam aksine davranılmaktadır. Hükümet, katilleri, kundakçıları, kılıçları bahtsız kurbanlarının kanları ile kıpkızılken, Ermenileri dehşet-ten titretirken bile serbest bırakıyor. Oysa bu saldırılara maruz kalan Anadolu ve Küçük Asya'nın gariban Ermenileri zaten daha önce ve titizlikle silahsızlandırılmış ve acımasız cellatlarının merhametine terkedilmiş durumdadırlar.

O halde nedir bu durum? Hani alınmış emniyet tedbirleri? Bu, neden olduğu iğrenç sonuçları ile de belirlendiği gibi Terör rejiminin makyavelist devamı değil midir?

Kamuoyuna çağrı

İşte size inkarı mümkün olmayan işler, aksini söyleyecek varsa çık-sın ortaya! Bu gerçekleri saptamak konsoloslar için zor da olmadı. Bu sıralar resmi kaynaklar tarafından piyasaya sürülen ve büyük paralar karşılığında satın alınmış basın tarafından katıksız ve doğru bilgilermiş gibi Avrupa'nın bazı gazetelerine çarşaf çarşaf servis edilmiş yanlış haberlerle doludur ortalık. Bu yalan yanlış haberler uluslararası diplo-masının iğrenç hesaplarına göre biçimlendirilmiştir ve Avrupa kamuoyunu aldatmaya yöneliktirler.

Ama Avrupa halkları ne zamana kadar kandırılabilirler? Bu halk-ların doğruyu ve gerçeği bilmeye hakları yok mu? Sonuna geldiğimiz bu 19. Yüzyıl için uygarlığın ulaştığı en üst düzey diyorlar oysa! Peki o zaman insanlığı kirleten bu pis işlerin yeri nedir? İnsanlar ilerisi için neden bu işlerin gerçeğini öğrenip ona göre tavır takınmasınlar?

Konsoloslar araştırmalarını yeni bitirdiler. Kuşkusuz, edinilen bil-giler felaketin boyutunu anlamak için yeterli değildir. Elde edilen

sonuçlar gerçeğe göre yumuşak ve hafif ama olsun, elde edilen bilgilerin en azı bile Avrupa kamuoyunu aydınlatmaya rahat rahat yeter. Örneğın Fransız Hükümetinin Fransız milletini din ve erdem konularında aydınlatmak için hazırladığı Sarı Kitap'ında neden bu korkunç olaylar hakkında bilgi yok? İngiltere'ye gelince; Mavi Kitap'ın* dört bölümünü henüz yayınladı. Onda da bu konulardan zerre yok.

Çağımız halkları kendilerini başka ülkelerdeki resmi temsilcileri aracılığıyla o ülkede var ederler. Bu nedenle temsilciler, bulundukları ülkelerdeki olaylar hakkında derhal bilgi edinmek ve ülkelerine bildirmek hakkına sahiptirler. Üstelik eğer karşı ıkılmazsa bir ırkın tümüyle yok edilmesine yol aacağına dair haberler, haberlerin en önemlisidir. Bu kanlı dram daha devam edecek gibi gözükmektedir. Oysa Avrupa kamuoyu Uzakdoğu'da birkaç Avrupalının kaçırılmasına bile ne kadar kızmıştı daha önce. Çünkü basın bu olayı uzun bir süre işlemiş ve güncelliğini korumuştu. Anadolu'deki olaylar yanında çok önemsiz kalan kazalar, intiharlar, cinayet girişimleri, hırsızlıklar gibi her gün rastlanılan rezil olayların her gün işlenmesi konusunda basının ne kadar ilgili olduğuna hepimiz tanığız. O halde Asya Türkiyesi'nde olup bitenler, Ermeni nüfusunun yaşadığı illerin tamamını harabeye, yangın yerine ve kan gölüne eviren olayların, işlenen bu iğrenç suların Avrupa halkları tarafından öğrenilmemesi için gereken her şey neden yapıyor?

Zeytun direnişi

Biliyorsunuz ki, Maraş'a bağlı, Toros dağ silsilesindeki Zeytun'un nüfusu tamamen Ermenidir. Ve bu yiğit Ermeniler kendilerini yok etmeye yönelik olaylar ve tehditlere karşı kendilerini savunma cesareti göstermişlerdir. O yiğitler mezbahalarınızda boğazlanan koyunlar gibi ölmektense, çarpışarak, şerefli bir biçimde ölmeyi tercih ettiler. Ama o kahraman direniş, tahrip edici silahlarla donanmış, sayıca çok çok üstün, nizami, profesyonel savaş birliklerinden oluşan orduya karşı ne yapabilirdi ki? Bereket ki altı büyük devlet araya girdi ve bu olay fazla zayıat verilmeden bitti. Ama bu gösteriyor ki altı büyük devlet en azından kk

* Mavi Kitap: Ermenileri anlatan birden fazla kitap var. Kitapları renklerle tanımlamak bir gelenek.

Zeytun'u yakılıp yıkılmaktan, yağmardan ve katliamdan kurtardı. Daha doğrusu umut edilen budur. Zeytun Ermeni Meselesi'nin son halkası ve son kalesiydi. Demek ki altı devlet araya isteseydi ve isterse arya girerek Avrupa'nın saygınlığına riayeti sağlayabilecektir ve sağlaması mümkündür. Bu müdahale her zaman için zorunludur. Ne yazık ki bu konudaki vurdumduymazlık, Doğu'da çok acılar çekilmesine neden olmuştur. Zeytun uzlaşması bu konularda çok önemli bir örnek olmuştur.

Güçlü ülkeler, delegeleri ile Osmanlı hükümet temsilcileri arasında bu yakın zamanda hazırlık niteliğinde konferanslar düzenledi. Osmanlı hükümeti temsilcileri Zeytunluların silahsızlandırılmasını ve önderlerin teslimini, ayrıca yıktıkları Türk kışlasının kendilerince yeniden yapılmasını ve eski vergi borçlarının tamamını ödemelerini istedi. Zeytunlular bu koşulları kabul edecek gibi değiller. Ateşli silahlarını bırakırken aynı şekilde taraf olan çevre köylerdeki Türklerin de silahsızlanmasını şart olarak ileri sürüyorlar. Ayrıca teslimi hükümetçe istenen önderlerini, taraf olan öteki 6 devletten istediklerine teslim etmeyi Osmanlı hükümeti kabul ederse buna razı olacaklarını, çünkü bu kişilerin güvenli yerlerde yaşaması için Osmanlı toprakları dışına çıkmaları gerektiğini belirtiyorlar. Bu gerekçe ile önderlerini Türk yetkililerin ellerine bırakmanın imkansız olduğunu belirterek yıkılan kışla binasını da yeniden yapmayı reddediyorlar. Türk hükümeti bu binayı kendi cebinden yaparsa buna ses çıkarmayacaklarını söylüyorlar. Ötelenmiş vergi borçlarını da ödemeyecekler, genel ve tam kapsamlı bir vergi affı istiyorlar. Ve son olarak da Lübnan'da olduğu gibi illerine altı büyük devletin de onaylayacağı Hristiyan bir vali atanması arzusundalar. Zeytunluların son bir isteği de teslim sözleşmesine teslim olacaklar için uluslararası güvence sağlayacak hüküm konmasıdır. Çünkü Türk askeri ve sivil yetkililerin sözlerine güvenleri yoktur. Teslim olanlara her zaman için her şey yapılabilir. Altı büyükelçi bu önerileri haklı ve akılcı bulmaktalar. Zeytun'daki yönetim biçimin desteklemeleri gerektiğine inanıyorlar. Büyükelçiler bu konuda Bab-ı Ali ile görüşmekteler. Muhtemelen birkaç gün içinde Zeytun'daki bu büyük sorunun altı büyük devlet büyükelçisinin kurtarıcı aracılığıyla çözüldüğünü öğreneceğiz.

Sayın Müdürüm, Viyana Mihitaretler büyük pederi S.G.Mgr.

Aydınyan tarafından gönderilen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu adına imparator François Joseph'in imzasını taşıyan, imparatorluk Ermenilerinin hepsine hitaben gönderilmiş bu yeni çağrıyı bilgilerinize sunmakla yazdıklarıma son vermek istiyorum. Bildiri, Anadolu Ermenilerine yardım etmek ve onları kurtarmak üzerinedir. Ayrıca bu konuda daha yeni olan bir komite oluşturuldu. Komitenin başkanı S.G.Mgr.Aydınyan'dır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu hükümetinin bir bakanının Ermeni olan eşi de kendisinin isteği üzerine komitenin onursal başkanıdır.

Saygılarımla,

Tarafsız bir tanık.

ZEYTUN SÖZLEŞMESİ

Ermenistan'da Bugünkü Durum başlıklı konumuzu tamamlamak amacıyla İstanbul muhabirimizin gönderdiği bilgileri aktarıyoruz.

"Size son aldığım haberleri göndermek üzereyken Zeytun meselesinde araya giren altı devletin girişimi ile ulaşılan mutlu son haberini aldım. Haber teselli vericidir. Her iki tarafça kabul edilmiş ve imzalanmış anlaşma hükümleri kısaltılmış halleri ile şöyledir;

1. Genel af yürürlüğe girmiştir.
2. Yabancı yörelerden gelmiş dört Hınçaklı Ermeniye Zeytunlular Osmanlı mülkü dışındaki, Londra veya başka bir yere gönderilmek üzere konsoloslara teslim edeceklerdir.
3. Devlete ait silahlarını Zeytunlular ilçedeki Türklerin de silahlarını aynı şekilde teslim etmesi şartı ile Türk hükûmetine iade edeceklerdir.
4. Ötelenmiş vergi borçlarını hemen ve toplu halde ödemeyecekler, bu borçların tamamı beş yılda ödenecek biçimde yeniden yapılandırılacaktır.
5. Zeytunluların altı devlet temsilcisi tarafından seçilecek Hristiyan bir vali yardımcısı olacaktır. Bundan sonra Zeytun jandarma teşkilatı elemanları Zeytunlular arasından işe alınacaktır.
6. Sözleşmenin uygulanması ve hükümlerine devam ettirilmesi Babı Ali ile altı devlet temsilcisi arasında güvenceye bağlanmış sayılmaktadır.
7. Fransa ve muhtemelen öteki devletlerden biri Maraş'a atadığı konsolosun görevleri arasına konsolosun bu sözleşme hükümlerinin uygulanmasını gözetmek ve desteklemek görevini de ekleyecektir.

Sözleşmenin imzalanması ile elde edilen başarı Ermeni milletini çok sevindirdi. Zeytun projesinin yaratıcısı S.B.Mgr. Azaryan'a iyi niyeti, yetenekleri ve gösterdiği çaba için her taraftan içten teşekkür telgrafları yağdı. Burada şunu da belirtmekte yarar var: Zeytun'da 20 binden fazla

Ermeni kuşatılmış ve dış dünyayla bağları kesilmişti. Buna rağmen Zeytunlu Ermeniler kahramanca direndiler. Dolayısıyla bu mutlu sonucun nedeni yalnız altı devlet temsilcisinin baskısı değildir. Ermenilerin karşısında bu üç aylık direnme süresinde karşılarında yalnız düzenli ordu birlikleri yoktu. Katliam ve yağma umutları körüklenmiş, beklenti içindeki Kürt, Laz ve Çerkez çeteleri de hükümet güçlerine dahildiler.

Ve ne yazık ki Avrupa basını kamuoyunu yanıltmak uğruna bağımsızlık ve inançları için direnen bu yiğitleri Türk hükümetine karşı isyan eden asiler olarak tanıttı. Onları bu kadar kahramanca direndiren güç hem dinlerine, hem ailelerine, hem de yaşamlarına verdikleri değerdir. Bu değerleri savunmak için ölene kadar direnmek inancındaydılar. Eğer direniş, çıkışı olmayan bir yola girseydi, hepsi Zeytun'un dumanı tüten harabelerine gömülmüş olacaktı. Başka taraflardaki Ermeniler gibi katledileceklerini çok iyi biliyorlardı. Maraş'ın öteki Hristiyanlarına, başka yerlerin Ermenilerine yapılanları çok iyi biliyorlardı. Ya itaat edecek, ya öleceklerdi. Çünkü Türkler şimdiye kadar otoritelerine karşı koyanları asla affetmemişlerdi.”

ERMENİSTAN KATLIAMLARININ BİRKAÇ GERÇEĞİ

Doğu Eserleri yayınlarının Ocak-Şubat bülteninde görgü tanıklarının ifadelerine veya verdikleri raporlara dayanarak katliamları anlatık. Bu bölümde de son birkaç haftadır bize ulaşan kısıtlı bilgileri öncekileri tamamlamak üzere yayınlıyoruz.

DIYARBEKİR

Diyarbakir katliamlarının üzerinden üç buçuk aylık zaman geçti. Bu kanlı felaketin ayrıntılarına inebilmek için Avrupa basınında sadece şöyle bir değinilip geçilen bilgiler dışında başka bazı muhabirlerin ayrıntılara dair edindikleri ve Avrupa basınında yayınlayabildikleri doküman ve tanıklıkları da sizlere şimdi aktarmakta fayda görmekteyiz.

Doğu'nun bu önemli şehrinde meydana gelen katliamlara önceden ve uzun zaman içerisinde titizlikle ve ustaca planlanmıştır. Bu planları hazırlayan Türklerin fanatizmi "İğrenç" kavramını da aşacak derecelere vardı. Yapılanların korkunçluğunu, vahşeti Asya Türkiye'sindeki öteki illerde yaşayan müslümanların da tahayyül etmeleri mümkün değildir. Bu vilayetin valiliğine azgın bir Ermeni düşmanı olan Enis Paşa'nın atanması çok kötü oldu. Böyle birinin illerine vali olması vilayetin müslümanlarını öteki illerde de olduğu gibi ziyadesiyle sevindirdi. Olayı yalakacı ve coşkulu gösterilerle kutladılar, Sultan'a da derhal ortak imzalı bir telgraf göndererek teşekkürlerini ilettiler.

Hristiyanların başına gelen bir felaket olan bu valinin ilk işi İstanbul'daki efendisinden kendi halinde, sessiz sedasız çalışan Ermenileri asiler olarak nitelendirip, buna dayanarak onları cezalandırma yetkisi almak olmuştur. Beklediği yetkiyi aldıktan sonra da kendi dininden olanların fanatizmini ve kinini düzenli olarak gün be gün tahrik etti. Sonra da Yezidilerin⁽¹⁾ Ve Kürtlerin liderlerini kendi tarafına almayı başardı. Bu da zor olmadı çünkü buralarda ganimet yemini atınca karmaya gelen çoktur.

1- Yezidiler: Kötülük meleği olan Şeytan'ı kutsayan bir Kürt kavmi. (Yazarın notu) Ancak Yezidiler kendilerini ayrı bir kavimden ziyade ayrı bir din olarak görür.

Katliamların 1 Kasım günü başlaması planlanmıştı fakat bu tarihten bir gün önce o muhteşem(!) İmparatorluk Beratı okunmuştu. Ertesi gün hep beraber açılacak yaylın ateşiyle katliamlara başlamak İstanbul nezdinde yanlış değerlendirilebilirdi. Ayrıca saldırı işareti bu padişah fermanı okunmasını kutlama işareti olarak da algılanabilir, neyin ne olduğu karıştırılabilirdi. Bunun için katliamın ertesi gün öğlene doğru başlatılması gerektiğine karar verildi.

Şehrin Hristiyanları ise kendilerine karşı gün be gün geliştirilen husumetten, üst üste binen emarelerden habersiz değildiler. Kuşkuları devamlı artıyordu. Emarelerden biri göçebe çapulculardı. Tuhaf giysiler içindeki bu insan sürüleri şehrin Hristiyanlarına cehennemi tehditler yağdırarak Diyarbekir sokaklarında tur atıyorlardı. Ayrıca epey zamandır pazardaki alışverişlerde müslümanların silah alması yaygınlaşmıştı. Bunun yanında ne yazık ki gariban bir Hristiyan'ın bir tek silah alma hakkı yoktu. Bu hak yalnız kendilerini savunmak için Türklere münhasırdı. Sadece Türkler kayırıyordu.

Korkudan dehşete kapılmış zavallı Hristiyanlar dükkanlarını kapatıyorlar ve artık evlerinden dışarı adım atmaya cesaret edemiyorlardı. Eski canlı şehir yaşamına tekrar dönmek gerektiği de aşıkardı. Bunun için Gregoryen Ermenilerin dini liderleri ve Fransa konsolosunun verdikleri güvenceler ile yaptıkları yüreklendirmeler, ayrıca valinin valiliğin onuru üzerine yaptığı yemine kanan Hristiyanlar bir de Muhammedileri kıskırtmış sayılmamak, misilleme yapmış olmakla itham edilmemek için işyerlerini yeniden açtılar. Önceden tespit edilen gün, yani 1 Kasım Cuma günü kararlaştırılmış işaret üzerine, şehrin çeşitli noktalarında aynı anda patlatılan tüfeklerin sesi ile pazarlardan açıkça temin ettikleri her türlü öldürücü silahları kuşanmış müslümanlar namaz sonrası Ulu Cami'den çıkınca bir araya toplandılar. Aralarına dışarıdaki Yezidiler ve Kürtler de katıldı. Sonra hep birden "Ya Allah Illallah" (Tanrı adına) naraları ile önce şehrin çarşısına yöneldiler. Orada Hristiyan esnafın hepsini ve yanlarında çalışan işçileri acımasızca boğazladılar. Saldırı başlayınca çarşıdaki Ermeniler dehşete düşmüş ve kaçmayı boşuna denemişlerdi. Canlarını kurtarmak için her şeylerini yağmacılara bırakmışlar ama her şey önceden planlandığı gibi yürütülmüştü. Düzenli askeri birlikler de bu vahşi, kana susamış göçebelere doğrudan doğruya yardım ederek şehirden çıkış yollarının hepsini tutmuşlar, kurtulmuş olma umuduyla kendiler-

ine koşan insanlarđın karđnlarını süngüyle deşmişlerdir.

Dükkanların yağmalanması, sahiplerinin öldürölmesinden hemen sonra başladı. 1800 civarında işyeri 4 saat içinde tarumar edildi, sonra da hepsi gaz dökölerek yakıldı ve küle dönüştürölldü. Gözü dönmüş saldırganlar çarşıyı hallettikten sonra Hristiyan mahallelerindeki evlere daldılar. Ama ne yazık ki talan ve kundaklama ile yetinmediler. Bu canavarların o evlerde savunmasız kadın ve çocuklara yaptığı tecavüz ve insanlık dışı pis işlerin yanında yağma ve yakmanın lafı bile edilmez.

Bu evlerin zavallı sakinleri yüzyıllardır bu mekanlarda Hristiyanlığa uygun, mütevazi ve temiz bir yaşam sürüyorlardı. O saf ve temiz atmosferi pisleten, insanın hayal bile edemeyeceğı pis ve iğrenç işleri burada aynen nakletme cesaretim yok, yapamam.

Hayvani zevklerini tatmin ettikten sonra bu canavarlar kurbanlarını kendi dinlerine almak için onların dehşet içinde çılgınlaşmış hallerini, umutsuzluklarını kullandılar. Şöyle ki; islamiyete geçme teklifi önce iplerle sıkı sıkıya bağlanmış aile babasına yapıldı. Baba aksileşirse gözleri önünde çocuklarına işkence yapıldı, karısına ve kızlarına yeniden tecavüz edildi. Bu zavallılar aşağılık işlere maruz bırakıldılar. Gözleri önünde cereyan eden bu rezilliklere muhatap olan Hristiyan cesaretinde ve inadında devam ederse bu kahramanlığın cezalandırılması faslına geçiliyordu; yine gözleri önünde aile fertleri tek tek boğazlanıyordu. Bunların hepsi gösterildikten sonra ağır ağır ölsün ve daha çok çeksın diye ölmüş aile fertlerinin cesetleri aile reisinin üzerine atıldı. Daha çok ayrıntı vermek mümkün değıl. Bu fanatiklerin kudurukluğunu tarife, tarihte daha önce emsali keşfedilmemiş korkunçluktaki binlerce olay arasından örnek olarak bir tekini nakledeceğim: bu barbarlar keskin kılıçları ile gebe kadınların karđnlarını deşip bağırsakları arasındaki henüz biçimlenmemiş cenini çıkararak ayakları altında ezdiler.

Böylesi canavarlık ve alçaklıklar 3 Kasım akşamına kadar devam etti. Bu üç günlük süre zarfında askerler minare şerefelerinde, tabyalarda ve kule yükseltelerinde mevzilenip evlerin teraslarından ve çatılarından işkence, tecavüz, talana maruz kalmış Hristiyan kadın ve çocuklarının kaçmasını önlemek için Hristiyan mahallelerini kesintisiz tüfek ateşine tuttular.

Genel valiye gelince; belediye konağında şehrin her tarafını gören

en yüksek noktasındaki rahat koltuğuna yerleşmiş, yüzünde utanmaz bir memnuniyet sırtması ile bu utanç verici korkunç sahneleri seyretti. Rapsodlar şakıyarak Roma yangınına seyreden Neron'u da aşmıştı vali, daha gaddardı. Çünkü yangınla yetinmeyen vahşetleri sigara tütürerek sakinlikle izliyordu. Yanına gelerek diz çöküp merhamet dileyen Hristiyan dini liderlerin yürek yakan yalvarışlarına sağdı. Katliamların durdurulmasını ancak Pazar akşamı buyurdu. Resmi emre derhal itaat edildi. Sokaklardaki mevcut kavgalar sadece ganimet paylaşımından doğan Türklerin arasındaki kavgalardı. Bu kavgalarda bile bıçak ve silah kullanılıyordu. Aralarından bazıları öldürüldü ve bunların ölümü de alışlageldiği üzere Hristiyanların üstüne atılmak istendi. Oysa Hristiyanlar tamamen silahsızlandırılmışlardı. Diyarbakir'in kana bulanmış sokaklarında Hristiyanlar yolun ötesine berisine çekıştırildi. Barbarların elinde hangi Hristiyan varsa o garibanın malı mülkü o barbarındı. Türkler ganimeti böyle paylaşıyorlardı.

Gregoryenlerin Aziz Serj Kilisesinin altı üstüne getirildi, içine pislendi, tablolar ve İsa'yı haçta gösteren haçlar parçalandı, kutsal kaseleri çalıp göturdüler ve kilise papazının derisini sunakta yüzdüler. O kadar işin yapıldığı kiliseye çok bir zaman geçmeden cami müezzini muzaffer bir komutan edasıyla girerek burada Muhammed dininin kitabını okudu. Bu olayların ertesi günü, yani Pazartesi günü, Enis Paşa ileri gelen müslümanlarla dokunulmamış Hristiyanlara bir nutuk çekti. Konuşmasında şehrindeki karışıklıklardan Hristiyanları sorumlu tuttu. Yüzsüzlüğü bir adım daha ileri götürerek korkudan donmuş bu Hristiyanlardan, olaylardan kendilerinin sorumlu olduğuna dair beyanlar alıp bu beyanları Sultan'a gönderdi. Melanetini bir kat daha artırarak Hristiyanlar için sıkıyönetim ilan etti. Elllerinde nasılsa birkaç silah kalmış olan Hristiyanlardan o silahları da topladı. Öte yandan müslümanlar hakkında hiçbir kısıtlama olmadı. Rezil katiller istedikleri silahları teşhir ede ede, serbestçe dolaşıyorlar ve şehirde sağ olan Hristiyanlara dehşet salmaya devam ediyorlar.

Vilayet merkezi bu kadar rezil olaylara sahne olunca uzaktaki Hristiyan köy ve kasabalarının halini varın siz düşünün. Oralarda şimdi sadece harabeler var. Eğer bu uzakların uzağındaki köylerden halen ayakta olan varsa bunun nedeni o köylerde yaşayanların islamiyeti zorla kabul etmek zorunda kalmalarıdır. Bu köylerin kiliseleri de derhal camiye

dönüştürülmüştür.

Ayrıntılara dair bilgilerin tümüne henüz sahip değiliz. İslami fanatizmin en çok yoğunlaştığı bu vilayetdeki yıkımın nerelere kadar yayıldığını ve yoğunluk derecesini henüz tam olarak bilmiyoruz. Ama şunu biliyoruz ve bundan eminiz; Buralarda, “Hristiyan” yok edilmesi gereken bir isimdir. Asya Türkiyesinde Hristiyandan kasıt özellikle ve öncelikle Ermenidir. Ermeni nüfusunun yarısı ortadan kaldırılmalıdır. İstenen korkunç ve tüyleri diken diken eden korkunç sonuç budur. Tapınma usulleri, mezhep ve milliyetleri ne olursa olsun Hristiyanlık olduğu gibi yok edilmelidir. Sonuç olarak bu düşünülmektedir ve Anadolu’deki yaygın söylenti böyledir.

Bu arada sevindirici bir kırıntı haber vereyim. S.B.Mgr. Azaryan’ın hukuki merciler nezdinde yaptığı çıkışmalar sonunda Katolik Ermeni ileri geleni Kazazyan Josef Efendi Enis Paşa’nın zalim pençesinden kurtuldu. Kazazyan’ın bu olaylardaki şahsi mali kaybı 40 bin Türk Lirasını(yaklaşık 1milyaon frank) buldu.

Valinin tatmin edilmez gözü doymazlığı malına mülküne konmak için bu bedbaht adamı zindanlarda ölüme mahkum etmişti. Şu anda ise oğlu ve yeğeni refakatinde İstanbul’a gitmektedir.

URFA

Antik çağda Edesse denen bu şehir yani Urfa’daki son katliamlara dair haberler Avrupa basınında ve Halep gazetelerinde yeni yeni ve kısacık haberlerle yer vermeye başlandı. Kurban sayısı olarak verilen 8 bin rakamı önceleri çok abartılı bulunmuştu. Ama heyhat! Keşke öyle olsaydı. Türk hükümetinin engellemek için tüm önlemlerine rağmen, daha sonra basında özenle ve ayrıntıyla verilen haberler ölü sayısının 8 bin rakamını çoktan geçtiğini gösteriyor.

Geçen yıl 16 Ekim’e doğru önceki katliamlardan sağ kurtulabilmiş az sayıda Hristiyanın varlığı ve öldürülmelerinin gereği tespit edildi. Talan edilecek 250 Hristiyan evi vardı henüz. Urfa’nın zavallı Hristiyanları! Belki de önceki katliamı, uğradıkları felaketlerin sonuncusu sayıyorlardı. En azından bu kinin bittiğine inanıyorlardı. Oysa önceki katliam bir başlangıçtı sadece.

Diyarbakir'ın Muhammedileri devamlı olarak Urfa'daki dindaşlarını ziyaret ediyor ve onları müslüman sıfatını taşımaya layık olmayan gevşekler olarak nitelendiriyorlardı. Çünkü Urfalılar ilk katliamda aza kanaat etmişlerdi. Oysa dahası gerekiyordu, cesur olmalıydılar!

Ayrıca Maraşlı müslüman kadınlardan biri bile Urfa'ya gelip dindaşı oldukları hemcinslerinin fanatik duygularını kıskırttı. Bunu başarmak için de yalanın her türlüşüne başvurdu. Binbir yalanın yanında kocalarının Zeytunlular tarafından öldürüldüğünü ve mallarının zaptedildiğini söyleyip Urfalılar tarafından intikamlarının alınmasını istedi.

Ancak tahrıkların en güçlüsü ve insanları ilk katliamdakinden daha da azgın hale getirip vahşileştiren Hristiyanların, verilen onca zarara rağmen pişman olmadıklarının söylenmesi idi. Şunlar da ekleniyordu; Hristiyanlar yeteri kadar cezalandırılmadıkları gibi bir de dokunulmazlık edindiler. Devlet tarafından korunuyorlardı. Onlar için ne bir soruşturma ne bir tutuklama olmuştu. Ne de biri mahkemeye çağırılmıştı. Hristiyanlar bu durumla övünüp şişiniyorlardı. Yapılması gereken onları yeniden katletmekti. Kim daha çok Hristiyan öldürürse o kadar çok övgüye layıktı. Bu yaygın söylentilere bir de yeni bir yağmanın ganimetlerine duyulan özlemi ekleyin! Birkaç saat içerisinde insanı zengin edecek hazineler edinmek kötü müydü?

Şehrin adalet görevlileri(ne adalet, ne gırgır ama!) şeyhler, Mevleviler ve şehrin müslüman ileri gelenleri şer toplantıları yapıyorlar, başlarına da bu işlere layık Hüseyin Paşa diye yerli halktan birini getirmişler. Bu meclis daha önceden emniyet ve asayiş görevlileri tarafından silahsızlandırılmış Hristiyanlara yapılacak baskının gününü tespit etti: 27 Aralık.

Muhammediler bu günün hemen sabahında genel saldırıyı başlatmak istiyorlardı ama askeri kumandan görüntüyü kurtarmak, isyana engel olmak istemiş gibi görünmek, şehrin inzibat ve asayişinde zafiyet göstermemiş olmak istiyordu. Bunun için de bir senaryo hazırlandı. Daha önceden kararlaştırılmış bir işaret üzerine tüfekler patlatıldı ve oyunda önceden rol verilmiş müslümanlar kumandanın üzerine kuru sıkı mermler sıktılar. Alın size saldırıya neden bir olay! Haklı olarak öfkelenen kumandan, şahsına yapılan bu suikast girişimi üzerine askerlerine Hristiyanların üzerine yürüme emri verdi. Haklı olarak kendisi de öne atıldı ve harekatı bizzat yürüttü.

Bir anda her taraftan şehrin zavallı Ermenilerine saldırdılar. Garnizonun askerleri, şehrin müslümanları ve göçebe aşiretler, hepsi birden sanki şölene davetliydi. İnsan kıyımı hiç durmadan akşama kadar sürdü. Hristiyanlar kudurganların ardı ardına gelen cehennemi saldırıları ile teker teker düştüler. Gece bastırınca saldırılar gözle görülecek biçimde yavaşladı. Bundan yararlanmak isteyen 500 kadar Hristiyan, kararlılıkları sayesinde Gregoryen kilisesine sığındı. Türk yetkililer yine hile ve oyuna başvurarak daha uygun bir katliam ortamı için bundan yararlanmayı düşündüler. Hepsini tuzağa düşürmek için Ermeni mahallelerinde bağırtıkları tellallar ile Ermenilere, evlerinde emniyetin sağlanmasının zor olduğu, güvende olmak için bu kiliseye sığınmaları duyuruldu. Ayrıca evlerinde kalırlarsa gece geç saatlerde daha çok tehlikede olacakları, saldırıların karanlıkta daha kolay olacağı bildirildi. Kadınlar, erkekler, gençler, yaşlılar kiliseye koşturdular ama kilisenin dua salonu giderek küçülüyordu. İçeri tıklım tıklım olmuştu. Ölülerin gömüldüğü mahzene kadar kilisenin her yerine insan tıkmıştı. Heyhat! Yetkililerin bu kalleş ve iğrenç komplosu ortaya çıkmakta gecikmedi ama her şey bitmiş, iş işten geçmişti. Sabahın üçüne doğru başlarında islamın bayrağı, son derece kuduruk katliamcı alay kiliseye doğru yürüyüşe geçti. Kilisedeki katliam her yıl Mekke'deki kurban törenlerine benzedi. Alayın başındaki molla buna benzer bir ciddiyetle bir seremoni yürüttü. Uzun entarisi ile kilise sunağı önünde ezan sözlerini tekrarladi. Sonra bir dizini yere koyarak sağ elindeki palasını salladı ve yürekleri donduran korkunç bir sesle şöyle bağırdı:

“Ey gavurlar, biz artık mallarınızı değil canlarınızı istiyoruz!”

Saldırı bu sözlerle başladı. Kurbanlar birer birer ayaklarından sürüklenerek götürüldüler. Anlatılması mümkün olmayan çeşit çeşit işkencelerle şehit edildiler. Okuyucular özellikle kadınlara yapılan anlatılmaz rezillikleri yazamadığım için beni bağışlasınlar. Örneğin genç anneler boğazlanmadan önce küçük çocuklarını kendi ayaklarıyla ezmeye zorlandılar. Kilisenin altında eskiden ölü gömülen katını güvenli bir sığınak sananlar yanıldılar ve kilisenin yakılması sonucu 500 civarında insan burada yanıp kömürleştiler. Şehrin başka taraflarında da aynı şekilde yürütülen bu korkunç kasaplık tam üç gün sürdü.

Tüm bu zaman zarfında şehrin valisi varlığı ile katillerin canını sıkmamak, onları işlerinden alıkoymamak için ortalarda gözükmedi. Hatta

daha önemli(!) bir işi olduğu gerekçesiyle Seruci köyüne gitti. Üçüncü gün öğlene doğru insan kıyımının nihayet durdurulması yüce emrini vermek üzere vali ortaya çıktı ama katliam akşama değin sürdü.

İkinci Urfa katliamı daha önceki ortalığı kasıp kavuranlardan daha kanlı oldu. Kurban sayısı 9 binden daha fazlaydı. Ayrıca bu sefer o kadar cesedin gömülmesi sorunu ortaya çıktı. Belediye yetkilileri cesetleri şehir merkezinden uzak bir yere, odun meydanına gömmeye karar verdi. O kesilip biçilmiş, delik deşik edilmiş Hristiyanları gömülecekleri yere sürükleyerek taşıma işi de şehrin Yahudilerine yaptırıldı.

Bu konuyu bitirirken dikkate sunmak istediğim bir olay var, o da şu; Urfa'nın Gregoryen Ermeni papazı Mgr. Horin Mihitaryan cemaatinden insanların öldürülmesine tanık olduktan sonra yetkililere giderek onlara kefaret olarak kendisinin kurban edilmesini öneriyor ve katliamların durdurulması için yalvarıyor ama o kudurmuşların katı kalplerini yumuşata-mayınca onların önünde bileklerini keserek yalvarışına devam ediyor:

“Bakın kanım akmakta. Ölürken size son defa yalvarıyorum. Bu zavallı Ermeni halkına acıyın.”

Ancak yaratıklar vicdanlara sığmayacak bu insan kıyımın durdura-cak yerde papazı küçümseyerek onu belediye doktoruna gönderiyorlar. Doktor ise bu zavallı ihtiyarı hayata döndürmek için kan akışını durdur-mak istiyor ancak kesilen damarı bağlamayı başaramıyor. Akacak kanı kalmayan adam kendi kanı içinde ölüyor.

TEL ERMEN

Daha önce başka bir yazışma ile öğrendiğimiz bilgiyi eserimizin son bülteninde yayınlamıştık. Yazıda Mardin piskoposluğu dahilindeki Tel Armen Katolik misyonu binalarının tamamen yıkıldığını belirtmiştik.

En son edindiğimiz ayrıntılı haberlerden bu kasaba sakinlerinin hep-sinin alevler içinde yanarak veya ava çıkmış gibi gözükken Kürt aşiret reislerinin kaba saba kılıçları altında can verdiklerini öğreniyoruz.

Oysa bu kasabanın Hristiyanları daha önceden Hamidiye Alayları'nın etkili liderlerinden biri olan Reşit Bey'in koruması altına verilmişlerdi. Bu alayların bünyesinde, düzenli savaş birlikleri haline

getirilmiş olan Kürtler katliamının arefesinde, 6 Kasım'da, topladığı paralar sayesinde Resit Bey verdiği yemini tekrarladı, şeref sözü verdi. Ancak ertesi gün Tel Armen'i dağlı Kürtlere karşı koruyacağına dair verdiği sözü unuttu, emanete hıyanet etti ve bu alçakça yağmaya kendisi de katıldı. Tel Armen'i kuşatanlar 10.500 kişiydi. Bunu gören zavallı Hristiyanlar kiliselerine sığındılar ve orada her taraftan açılan yayılım ateşine ancak 18 saat dayandılar. İçlerinden daha cesaretli olanlar düşman saldırısını püskürtmek için insanüstü çaba gösterdiler, saldırılara yiğitçe karşı koydular. İki genç bu karşı koyuşta hayatını yitirdi. İki kadın olmak üzere beş kadın yaralandı. Durum saatten saate giderek ciddileşiyor, son derece tehlikeli bir hale geliyordu. Kiliseye sığınanlar için tehlike kapıya dayanınca kadınlar kızlarını alıp bu pis yaratık sürüsünün eline düşmektense büyük avludan atlayıp ölmek için kilisenin terasına çıktılar. Varolmakla yokolmanın iç içe olduğu o anda erkekler bir umut aramaya koyuldular. Kalabalık son duayı ettikten sonra Katolik peder Andre Bedrosyan korkunç bir felaketi öngördüğü için dağlı Kürtlerin şefinin yanına gitti. Cemaatleri adına her şeylerini kendilerine bıraktıklarını bildirdi. Bunun karşılığında tek şartlarının kendilerine dokunulmaması ve hep beraber Mardin'e giderlerken can güvenlikleri için söz verilmesi olduğunu söyledi. Kürt lider razı geldi ve verdiği sözü tutacağına yemin etti. Gerçekten de sözünü tuttu ve disiplinli meslektaşları Reşit Bey'den daha dürüst davrandı.

Peder nefeslerini tutmuş, daralmış yürekleri ile kendisini bekleyen cemaate iyi haberi yetiştirmek üzere aceleyle geri döndü. Sadece kutsal ekmekle şarap dağıtmak için zaman vardı. Sonunda o kadar kalabalık yola düştü. Acınacak haldeydiler. Üzüntüden perişan olan bu zavallı Tel Armenliler yine de bu beklenmedik kurtuluşa dua ede ede sel gibi gözyaşı akıtarak yola devam ettiler. Giderken sevgili ocakları, yurtları ve son duayı yaptıkları kiliselerinin cayır cayır yanışını dönüp dönüp seyrettiler. Zararları 1 milyon frankı buldu, buna kuşku yok, çünkü sahip oldukları hiçbirşeyi beraberlerinde götüremediler. Hepsisi Mardinli kardeşleri tarafından candan kabul edildi.

O güzel ve antik yurt Tel Armen bugün bir taş ve kül yığınının ibarettir.

BİRECİK

Halep vilayetine bağı olan Birecik kentinde kaymakam(validen bir derece alt görevli) Katolik misyoneri R.P.Aristakes Tilkiyan'ı yara bere içinde kalacak şekilde dövdükten sonra hapse attırdı. Bir asker olan gardiyan için uygun ve güzel bir fırsattı bu! Eline bir papaz düşmüştü ve tüm kinini uygulayacaktı. Kaymakamın başladığı vahşeti 48 saat aralıksız devam ettirdi. Hatta her gün yeni işkence türleri keşfederek vahşilikte kaymakamı fersah fersah geçti. Yara bere içindeki kurbanının başını dışkının içine soktu . Hristiyan dininin kutsal saydığı her şeye bağır çağır küfredip durdu. Eğer vilayet valisi bu önemli ve inançlı din adamını Halep'e çağırmasaydı zindandan papazın ölüsü çıkacaktı. Bereket ki olaylardan Tanrı'nın izniyle haberdar olan piskopos Mgr. Balıyan araya girmişti. Ama o kadar işkence ve zulümden sonra bile papaz nasıl oldu da hayatta kaldı, hayret!

Sayın R.P.Tilkiyan hapisanedeki hücresinde işkenceden inlerken ileri gelen başka bir Katolik Ermeni, Kürtlerin ilk katliamından sonra yakalandığı dehşetli korkular sonucu hastalandı. Tek isteği bir papazın gelmesiydi. Bu isteğe cevap veren en seçkin Katolik din adamlarından Şahbazyan Garabet Efendi oldu. Bu mükemmel insan hapisliği sırasında papaz Tilkiyan'ın ıaşesini de karşılamıştı. Garabet Efendi kaymakama gidip can çekişen mahkumu ziyaret için eşlik edecek iki jandarma eri ile kendisine izin verilmesini istedi, yalvardı ama o kalpsiz barbarı yumuşatamadı. Ve can çekişen mahkum son nefesini verinceye kadar "Bir papaz! Tanrı aşkına bir papaz!" diye inledi.

Bu arada bir barbar sürüsü Birecik'in Katolik Ermeni kilisesinin altını üstüne getirdi, tabloları parçaladı, kutsal vazolara işedi ve Hristiyan ibadet şekillerine karşı aşağılık küfürler ede ede sunaklara pisledi

ARAPGİR

Mamuret-ül Aziz(Elazığ) vilayetine bağlı Arapgir’de Katolik ve Gregoryen karışık, 600’den fazla Ermeni yukarıda anlattığımız olayların benzerleri esnasında Katolik Ermeni kilisesine sığındı. Orada propaganda kolejinin eski öğrencilerinden papaz Etien Israelyan sığınmacıları candan davranışlarla kabul etti. Sığınmacıların hepsini kiliseye aldıktan sonra Katolik papaz kapıları hemen kapattı. Mumların hepsini yaktı ve kutsal ayin objelerinin hepsini sergiledi ve bu sahne önünde herkes saygıyla yere kapandı. Gregoryenlerin dini bağlılıkları da içtenlik ve coşku yönünden Katolik kardeşlerinininkinden geri kalmadı.

Bu yüce zaman içerisinde, saygı ve bağlılık gösterisi anında papaz Hristiyanların hepsini coşkulu biçimde dua etmeye davet etti. Bağışlanma yakarışı zaman zaman hıçkırıqlarla kesiliyordu. Oysa o sırada dışarıda korkunç bir hava vardı. Her taraf yangın çıtırtıları içerisindeydi. Ortalığı tüfek patlamaları kaplamıştı. Kan sarhoşu kalabalığın kulakları sağır edici bağırışları korkudan kalpleri donduruyordu.

Ve felaket habercisi bu gürültü yavaş yavaş kiliseye yaklaşıyordu. Gürültü nihayet kapıların ardına dayanarak cehennemi bir uğultuya dönüştü. Kapılar kudurmuş saldırganların zorlamalarına dayanamayacaktı artık. Misyoner papaz aniden bir ilhama kapıldı. Gözyaşlarında boğulmuş cemaati son bir defa kutsadıktan sonra son nefesinde herkese bağışlanma dileyip kilisenin ana kapısına doğru atıldı ve kapıyı sonuna kadar açtı. Üzerindeki kutsal ayin giysisi ile bu azgın insan sürüsüne kendisini kurban olarak sunuyordu.

İnanılacak şey değildi! Sunağın ayakları dibinde diz çökmüş, yüksek sesle dua eden bu Hristiyanların görünümü karşısında saldırgan güruh anında durdu. Aralarında bir panik başladı ve bu vahşiler ayin salonuna dalıp her şeyi yağmalayıp herkesi öldürecek yerde görünmez bir düşmanı görmüş gibi geri dönüp kaçmaya başladılar. Alın size mucize! Arapgir kilisesinde oturmuş ve ölümü beklemekteki bu inanmış Hristiyanların böyle beklenmedik biçimde kurtulmaları mucize değil de nedir?

KAYSERİ

Kayseri'deki katliamları anlatan bir doküman içerisinde bulunduğum heyecan verici bir olayı da sizlere naklettikten sonra bu konuyu noktalayacağım. Katillerinin hançer darbeleri ile delik deşik edilmiş genç bir anne odasının döşemesi üzerinde yatıyor, ölmüş. Ertesi gün içeri giren komşuların gördükleri manzara karşısında düştükleri hayret ve dehşeti anlatmak mümkün değildir. Zavallı kadının bebeği, o küçük melek, bebeklere has o oburca dudak darbeleri ile annesinin memesini emmeye çalışıyor.

BİR ERMENİ'DEN MEKTUP

RUSYA VE FRANSA'NIN KATLIAMDAKİ ROLLERİ

Sayın Müdürüm,

...Ermeni sorunu şimdilik ikinci plana atılmıştır. Bugün İngiltere'nin bizden uzaklaştığını biliyoruz. Bunun nedeni Rusya'nın siyasetidir. Rusya, Osmanlı Sultanı'nın tebaası olan Ermenilere özgürlük ve ayrıcalıklar verilmesine pek sıcak bakmamaktadır. Çünkü kendi mülkü olan topraklarda ve Türkiye sınırına yakın yerdeki Ermenilerin de bundan cesaretlenerek daha fazla ayrıcalık ve özgürlük istemesinden korkmaktadır. Rusya Doğu'da Türklerin baskısı altındaki Ermenilerin koruyucusu olma niyetini zaman zaman söylüyor fakat gerçekte durum oldukça değişik. Bunun sonucunda Türk despotluğuna direnmek niyetinde olan bazı Ermeniler Türk hükümetinden korktukları kadar Rusya'dan da çekindiler. Böyle olunca da Ermeni sorununun çözümünü görev bilmiş diplomatların Ermenilerin sesini insanlık ve uygarlık adına duyması gerekirken, kendilerini kulaklarını kapatmak zorunda gördüler.

Fransa'nın Doğu siyasetine gelince, eyvah ki eyvah! Rus diplomasisinin kuyruğuna takılmış gidiyor. Sizin hükümet yetkilileri dini sorumlulukları izlemekte yeteri kadar yarar görmüyorlar. Oysa Doğu'daki her siyasi sorun aynı zamanda bir dini sorundur da. Ancak orada Katolik Fransa ile Ortodoks Rusya arasında bir davranış ortaklığına rastlanmıyor. Rusya, sıkılmadan dünyevi gücünü azaltmamak uğruna dini yükümlülüklerini kulak ardı ediyor.

İngiltere son yaptığı açıklamada Doğu ile ilgilenmediğini itiraf etti. Eğer bu gerçekleşirse ve Fransa Rusya'yı desteklemeye devam ederse Doğu Hristiyanlarının sorunu sadece Kudüs'ün Kutsal Topraklar sorununa dönüşmeyecek midir?

Haçlı Seferlerinden bu yana Fransa Doğu Hristiyanlarını korumayı, oralaradaki muzafferlerin dinimizin beşiğine dokunmasına izin vermemeyi amaç edindi ve bunu da şimdiye kadar gerçekleştirdi. Örneğin Türk ordusunun mevcudiyetine rağmen Kudüs'te İsa'nın

mezarı ve diğer azizlerin mekanları bütün dünyadaki inananların ziyaretine açık tutuldu.

Fransa'da hükümetler değişse de bu yüzyılın başından beri ve daha da önceleri yüzyılların akışı içerisinde diplomasi bu yüce görevini yerine getirdi. Dünya Hristiyanları bu yüce işlevinden ötürü Fransa'yı alkışladı. Peki şimdi olduğu gibi Rusya yavaş yavaş Fransa'nın yerine geçer de Kudüs'te Ortodoksların ağır basmasına kim engel olacaktır?

Türkiye ile Rusya arasında hazırlanan anlaşmaya göre yeni güç Rusya, donanmasını Boğaziçi'nden Çanakkale'ye istediği zaman geçirebilir. Böylece askerleri ile keşişlerini Filistin'e hemen taşıyabilir. Athos Dağı daha şimdiden ve Avrupa diplomasisinin hemen hemen hiç haberi olmadan Rusya'ya ait bir kale olmadı mı? Geçen yıl kendi gözlerimizle gördük; bir Rus zırhlısı ile korunan Boğaziçi'ndeki şato benzeri bir manastırda keşişler yaşıyordu.

Eğer bu durum devam eder de Rusya'nın önü alınmazsa Fransız hacıları bu gidişle Kudüs'e gitmek için Rus Konsolosluğu'ndan vize istemek zorunda kalacaktır.

Sayın müdürüm, bu durumlar karşısında ve Ermeni kurbanlara yardımcı olmak konusunda duyarlı ve etkin olan siz, bu zavallı Ermeniler için Batı kamuoyunun dikkatini çekecek ölçüde Avrupa basınını etkileyebilirsiniz. Bunu başarırsanız Avrupa Hristiyanlarının merhamet duygularını uyandırabilirsiniz. Ayrıca şunu da Avrupa Hristiyanlarının dikkatine sunmak gerekir:

Batı'da Fransa Rusya ile dost ve müttefik olarak kalabilir, bu iki devletin ortak yararı için gerekli olabilir. Ancak Doğu'da bu iki ulusun çıkarları çatışmaktadır. Orada ülkenizin yüzyıllardır üstlendiği bir misyon var ve bundan vazgeçemezsiniz. Günümüzde genel yarar şudur;

Fransanız, Hristiyanların resmen koruyucusu olmak rol ve görevini devam ettirmeli ve Katolik dünyasının Rus kilisesine tabi olmasına derhal engel olmalıdır.

Saygılarımla,
Bir Ermeni

SONUÇ

ERMENİSTANDAKİ VE AVRUPADAKİ KARDEŞLERİMİZE

—

Müslüman fanatizminin kurbanlarına ait bu uzun ve üzücü şehit listesini yayınladıktan sonra orada, Ermeni toprağı altında yatan yüz bin Hristiyanı düşünme düşünme ruhum sonsuz ve paralayıcı bir kedere tutuldu. O zamana kadar hayat dolu ve kalabalık, o kadar zengin bu geniş bölge bugün o kadar ıssız, sessiz ve kırık dökük ki düşünmesi bile ürpertiyor, üşütüyor insanı. Bir de şimdi, bu şiddetli kışın kardan kalın tabutu içinde o insanların uyuduklarını düşünün. Yakında baharla birlikte hayat ve can gelecek her tarafa. Yeşillere, çiçeklere, lal rengi sarmaşıklara bürünecek boğazlanmış kardeşlerimizin yattığı topraklar. Daha sonra yeni hasat alınacak, din ve yurtseverlik adına bu hasat o topraklar üzerinde bolca akan şehit kanlarının ürünü sayılmaz mı? Bu durum iç kanatıcı değil midir?

Benim bir papaza ait bu kalbim en azından bu adsız kahramanlara Fransız Katolikleri adına son bir teşekkür göndermek istiyor. Teşekkürler, onların bize güçlü olmak yönünden örnek oldukları için! Ve dahası; ortak dinimiz oralarda, Türklerin yatağanları altında oluk oluk kanları akıncaya kadar yaşatan bu adsız yiğitler için canım son bir dua etmek istiyor. Bir de şunu düşünmemek mümkün değil; bu katliamdan arta kalan kardeşlerimiz arasında bundan sonra bile birlik ve beraberlik pekişmeyecek midir? Oysa ortak tehlike karşısında önceki tüm ayrılık gayrılıkların durdurulması gerekir. Başka türlü bu büyük tehlike karşısında güçlü bir şekilde durulamaz.

Şimdi de Batılı kardeşlerimize bir çift sözüm var;

Bugün yayınlamaya karar verdiğimiz Berlin Anlaşması'nın imzacı tarafı olan 6 büyük devlete dağıtılan doküman Avrupa için acı verici, yüz karası bilgilerle dolu bir belgedir. Üç ay boyunca devam eden Hristiyan kıyımı, bu korkunç drama ait ayrıntılı bilgileri Avrupa, Türkiye'deki temsilciliklerinin verdiği bilgilerden öğrendi. Bu insan kıyımının nasıl önceden titizlikle ve ayrıntılarıyla hazırlanmış, asla tahrik sonucu olmayan ve soğukkanlılıkla, özenle uygulanan katliamlar olduğunu öğrendi.

Yine Avrupa şunu öğrenmiş olacak; bu katliamların Kürtler, Lazlar, Çerkezler ve daha başka disiplinsiz çetelerin işi olduğu Türk yetkililer tarafından kamuflaj amacı ile ısrarla söylenmektedir. Oysa her şeyin uygulayıcısı düzenli ordu ve arkasındaki sivil Türk yetkililerdir. Kardeşlerimizi boğazlayanlar, ev ve işyerlerini yağmalayanlar, Hristiyan köylerini yerle bir edenler, boğazına hançer dayayarak binlerce aileyi zorla islamiyete geçirenler, erkekleri zorla sünnet edenler bunlardır.

Bu dokümanla Avrupa Hristiyanların çokça yaşadığı 11 Osmanlı vilayetinde vali, kaymakam ve öteki Türk yetkililerin Hristiyan nüfusun boğazlanmasından, katliamlara izin vermekten sorumlu olduklarını öğrenecektir. Sivil yetkililer olayları kabul etmekte sakınca görmemekte ama sıra şahsi kusurlarına gelince tertemiz olduklarını, olay faillerinin yetkili oldukları şehirlerin mensuplarından balarında olmadıklarını, olayları sonradan öğrendiklerini söylemekte ve benzeri mazeretler ileri sürmektedirler.

Avrupa diplomasisine gelince; sizlerden önce haberdar olduğu bu olayların sorumlularını cezalandırması için doğrudan Bab-ı Ali'yi sorumlu tutmak yerine hükümet mensupları ile tartışıp durmuştur. Oysa onları oyalayan, Boğaziçi'nde tutulacak zırhlı sayısının tartışması ile meşgul eden Türk hükümetiydi. Avrupa diplomasisi bu Bizans oyunlarına kanması veya öyle gözükmesi, kendi güçsüzlüğünün, etkin olamadığını kabul etmesinin resmidir. İşin en tehlikeli yönü de budur. Çünkü açığa çıkan bu güçsüzlük daha yeni bitmiş gözükse ama yenilerinin hazırlanacağından emin olduğumuz katliamlara Türk'ü cesaretlendirmiştir. Türk böylece Hristiyan devletlerden korkmasına gerek olmadığına emin olunca Ermenileri tamamen ortadan kaldırma amacından ısrarlı olacaktır. Avrupa bu şekilde pasif ve etkisiz kalmakla müslüman barbarlığının da suç ortaklığı durumuna düşmüştür. Avrupa, yalnız Hristiyan dayanışması adına değil, aynı zamanda insanlık adına, böyle cinayetlerin koruyucusu ve kollayıcısı olarak Türkiye'deki otorite nezdinde gerekli müdahaleleri yapmak zorunda değil miydi? Bu nedenle Avrupa da gerçek suçlulardan birisidir. Çünkü Avrupa yüz bin Ermeni'nin boğazlanmasına engel olmamıştır. Bu da bir insanlık suçudur.

Akan masum kanı halen intikam için haykırıyor. Tanrı'ya dua edelim ki kalanlar gerekeni yapmazsak sağ kalanların kanı yağmur gibi tepemize yağmaya devam etmesin. Kalanlar için durumu düzeltmemiz,

tedbirler almamız gerekmektedir. Bu konuda da bizim hükümetlerimiz yan çizerlerse, bu insanlık görevini yapmaya onları zorlayacak olan, iradesini hükümetlere zorla kabul ettirecek güçte olan Avrupa kamuoyudur.

İşte bu girişimle bugün Ermeni sorununu omuzlama nedenimiz budur. Bu, temelde vicdani bir sorumluluktur. ⁽²⁾

Felix Charmetant

Saint-Cloud, Belin/ 1896 Kardeşler Matbaası

2- Makalenin yazarını, takip eden olaylar kendisini yüzdeyüz haklı çıkardı. Gerekli önlemler alınsa ve durum devamlı olarak gözlenseydi Almanya'nın destek ve tahrikine rağmen 1915 Ermeni Katliamları ile Ermeni soykırımı bu coğrafyada tamamlanabilir miydi? Ve zaman içinde daha ileri giderek türkleştirme politikasını uygulamak üzere aynı zihniyet bugüne kadar bu kez Kürtler üzerinde benzer katliamları , asimilasyon, baskı , zulüm, ve inkar-imha politikalarını uygulamaya koyabilir miydi? Bugün bunu da düşünmemiz gerektiği kanısındayım. (Çevirenin notu)

SON HABERLER VE SON SÖZ

Bu kitabı yayınlayacağımız sırada katliamlarda Hristiyanlara karşı en azından insancıl tavır takınmış olan il valileri veya genel vilayet valilerinin gözden düştüklerini ya da görevden alındıklarını öğrendik. Aksine davranırlarsa, bu kök kazıma işinde kini sonuna kadar pompalayanlar, saldırganlık yapanlar ve en vahşi uygulamaları yapanlar tebrik, takdir ve kayırmaya mazhar olmuşlardır. Nişanlarla donatılmış, terfilerle ödüllendirilmişlerdir.

Başkaca tehlikeli bir durum daha var. Avrupa, İngilizlerin Dongola üzerine yürümeyi düşündüklerini öğrenen müslümanlar arasında Hristiyanların birlik halinde Doğu'ya müdahale edeceğini düşünerek infial yaratacağı ihtimalini, bunun Nil Vadisi'ni, Boğaz'ı, Arabistan ve Fas'ı ayağa kaldırabileceğini hesaba katmalıdır. Müslüman halkların hepsi ortak bir tehlike karşısında kaldıklarından endişelenirler. Bu da yalnız Türkiye değil, müslüman dünyanın hepsini Hristiyanların önüne diker.

Birkaç yüzyıldır Hristiyanlık geriliyor. Tehlikenin yalnız Türkiye'de değil, Afrika ve Hindistan'da da eli kulağında olduğundan kuşkuluyuz.

Avrupa'da durum böyledir. Avrupa Ermenistan politikaları karşısında kötü bir politika yürüttü. Sonuç alamadan her ırktan müslüman dünyasını kendisine hasım edecek ruhsal durumlar yarattı. Bugün müslümanlar nezdinde onlardan birine dokunmak hepsini muhatap almak anlamına geliyor. Buna izin vermeyeceklerini hep beraber beyan edecek durumdalar.

Ama Avrupa ilk katliamda müdahalede bulunsaydı, müslümanlar bu katliamlardan her tarafta övgü ile söz edemeyeceklerdir ve bugünkü Panislamizm her türlü görünüm altında ve tehlikeli bir biçimde ortaya çıkamayacaktı.

Yüz milyon müslümanın bu fanatizmine Hristiyan devletlerin engel olması için uygun zaman, bugün harekete geçildiği takdirde, henüz geçmiş değildir. Yarına kalınırsa, korkarım her şey için çok geç kalınmış olacaktır!

Felix Charmetant

II. Dünya Savaşı'nda 6 Milyon Yahudi'nin Naziler tarafından öldürülmesi üzerine savaşın bitiminde Polonyalı Yahudi Avukat Rafael Lemkin ilk defa "soykırım" tarifini yapmış ve dünyada yapılan destek kampanyaları sonunda da bu kavram Birleşmiş Milletler tarafından "insanlık suçu" olarak kabul edilmiştir.

Elinizdeki kitabın içerdiği rapordaki Ermeni katliamları" daha önce, 1894 yılında yapıldığı için "soykırım" deyimini kullanılmamıştır.

Kamuoyunun çoğunluğu bugün Ermenilerin Yakındoğu'da yok edilisinin, 'tek vuruşla 1915 yılında yapıldığını' sanmaktadır. Oysa 1894 yılında planlı şekilde, onbir (11) vilayette yapılan katliamlarda önceden hazırlanmış saldırı ve yağma planları tam bir disiplin içinde yapılmış, uygulanmış ve 100.000(yüzbin) den fazla Ermeni öldürülmüştür.

Daha sonra, 1909 yılında da, özellikle Kilikya'nın Tarsus ve Adana yerleşimlerinde planlı ve uyumlu olarak gerçekleştirilen saldırılarda 20.000'den fazla Ermeni katledilmiş, yüzlercesi de yer ve yurtlarından sökülüp atılmışlardır.

1915 yılındaki durum da aynıdır. Hazırlanan imha, sürgün, yağma ve haraç planlanmasında rol alacak yetkililer ve kullanılacak kesimler, kişilere kadar önceden belirlenmiştir.

Elinizdeki bu resmi belgede bahsedilen özelliğe dair açık kanıtlar vardır. Buna rağmen daha kapsamlı ve daha gaddar olan "1915 Soykırımı'nın kendiliğinden ve tepki ile oluştuğunu, bu işin günahkarlarının Kürtler ve Çerkezler olduklarını" halen bile iddia ederek, yalanlarında ısrar edenlerin dikkatlerine sunulur!

1894 yılı Ermeni katliamı, 1915 Soykırımının ilk etabıdır.

Eğer 1894 yılındaki Ermeni katliamlarında sorumlu olan valiler, kaymakamlar, komutanlar vs. cezalandırılıysaydı, 1915 soykırımının yapılması da kolay olmayacaktı.

Devekuşu misali; kafalarını kuma gömerek gerçeği inkar etmeyi bir devlet politikası haline getirenler, 1894'te altı devletin büyükelçileri, Ermenilerin toplu halde yaşadıkları 11 Osmanlı vilayetindeki konsoloslarından aldıkları raporları birleştirerek hazırladıkları bu ortak raporu kendi devletlerine ayrı ayrı ikişer nüsha halinde sunmuşlardır. Ayrıca raporun iki nüshası da Osmanlı Sultanına verilmiştir.

İnkarcılar, bu resmi belgeyi okurlarsa, belki biraz da olsa gerçeği görürler umuduyla, Türkçeye çevirerek yayınlamayı görev bildik.

Çarlık Rusyası, İngiltere, Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, İtalya ve Fransa bu metnin imzacılarıdır!

ISBN: 978-605-4375-41-7

